

Identiteettitutkimus Miika Nousiaisen esikoisromaanista
Vadelmavenepakolainen

Veeruska Kari
Pro gradu -tutkielma
Kotimainen kirjallisuus
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Veeruska Veera-Marleena Kari			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Identiteettitutkimus Miika Nousiaisen esikoisromaanista <i>Vadelmavenepakolainen</i>			
Oppiaine – Läroämne – Subject Kotimainen kirjallisuus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year 05/2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 84	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Pro gradu -tutkielmassani käsittelen identiteettiä Miika Nousiaisen esikoisromaanissa <i>Vadelmavenepakolainen</i> (2007). Tutkin sitä, millaisena identiteetti näyttäytyy kohderomaanissa.</p> <p>Hyödynnän tutkimuksessani identiteetin monitieteistä repertuaaria, joilla on pohja myös kulttuurintutkimuksessa ja sosiaalitieteissä. Keskeisellä sijalla on Stuart Hallin (1992 ja 1999) kirjoitukset identiteetistä, Pertti Raution ja Mikko Saastamoisen toimittama kirja <i>Minuus ja identiteetti</i> (2006) sekä Jorma Anttilan väitöskirja (2007) joka käsittelee kansallista identiteettiä. Lähilukua hyödyntämällä analysoin millaisia kirjallisia, kerronnallisia, paratekstuaalisia ja visuaalisia keinoja identiteetin kuvauksessa käytetään, ja miten henkilöhahmo itse määrittelee ja ymmärtää identiteettinsä. Romaanissa identiteetti ilmenee yhtä hyvin kollektiivisena: kansallisena ja sosiaalisena kuin yksilöllisenä minuutena.</p> <p>Käsittelen <i>Vadelmavenepakolaisessa</i> esille nousevaa Ruotsi–Suomi -vastakkainasettelua ja molempiin kansallisiin identiteetteihin liitettyjä stereotyyppioita. Mikko itse perustaa ruotsalaisen identiteettinsä kolmeen periaatteeseen: kansankoti-aatteeseen, kotiin ja perheeseen. Lähestyn henkilöhahmoa myös psykoanalyttisesti, ja osoitan, miten Mikon lapsuus Kouvolassa ja vanhempien yritykset ehkäistä Mikon samastumista ruotsalaisuuteen vaikuttavat hänen identiteettikehitykseensä. Pohdin sitä, mitä Mikko tarkoittaa ”kansallisuustransvestismilla” ja mitä identiteettiprosessi ja -kriisi romaanissa ovat.</p> <p>Identiteettiä käsitellään romaanissa monin tavoin. Ennen kaikkea kyse on Mikon itsereflektiosta. Minäkertojalle tyypilliseen tapaan Mikko on näkemyksissään subjektiivinen ja rajoittunut. Siinä mielessä hän on myös epäluotettava kertoja, jonka stereotyyppiset näkemykset, joissa kaikki hyvä liittyy Ruotsiin ja kaikki huono Suomeen, myös ironisoituvat usein. Myös Mikon välitilankansalaisuuden voi tulkita ironisoivan paitsi kyseisiä stereotyyppioita, myös niitä yleisiä käsityksiä, jotka korostavat ulkoisten tekijöitten vaikutusta identiteetin kehitykseen.</p> <p>Osoitan, että Mikko Virtasen identiteetin rakentuminen perustuu itsensä hyväksymiseen, tällöin minuuden ja kansallisen identiteetin rajat hälvenevät. Näin humoristisen romaanin sanoma on yhtä aikaa ”triviaali” ja toisaalta vakava ja opettavainen. Tulkintani mukaan Mikko ymmärtää romaanin lopussa eläneensä itsepetoksessa ja hyväksyy itselleen identiteetin, jonka nimeän välitilankansalaisuudeksi.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Identiteetti, Vadelmavenepakolainen, kollektiivinen identiteetti, sosiaalinen identiteetti, kansallisuus, minuus, Ruotsi–Suomi, kansallisuustransvestismi, välitilankansalainen, psykoanalyysi, epäluotettava kertoja, paratekstit			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	2
1.1 <i>Vadelmavenepakolainen</i>	3
1.2 Identiteetti kirjallisuudentutkimuksellisena kohteena	5
1.3 Tutkimusrakenne ja lähestymistapa.....	8
2 Identiteetti <i>Vadelmavenepakolaisessa</i>	10
2.1 Kansallisuus identiteettinä	11
2.2 Sosiaalinen identiteetti.....	15
2.3 Minäkuvan ja minuuden suhde identiteettiin.....	19
3 Ei vadelmaa, ei venettä, ei pakolaista ilman kansiin katsomista	21
3.1 Paratekstit	21
3.1.1 Peritekstit.....	22
3.1.2 Vihjailevat vadelmaveneet	24
3.2 Päiväkirjamaisuudesta ja kerronnasta.....	27
3.2.1 Epäluotettavuus	27
3.2.2 Identiteettiä rakentava päiväkirja.....	31
4 Vadelmavenepakolaiseksi päättymisen syyt ja seuraukset.....	33
4.1 Ruotsi–Suomi-vastakkainasettelu	33
4.1.1 Identiteettiä vahvistavat stereotypiat	36
4.1.2 Stereotyyppien hyödyistä, haitoista ja toiminnoista	39
4.2 Haave-Ruotsi	41
4.2.1 Kansankoti.....	41
4.2.2 Lintukoto	43
4.2.3 Ihanneyhteisö.....	45
4.3 Koti	47
4.3.1 Ruotsalainen perheydylly.....	51
4.3.2 Vanhemmuus ja isähahmo.....	54
4.3.3 Traditiot	56
5 Kansallisuustransvestiitista välitilankansalaiseksi.....	58
5.1 Psykoanalyttinen tarkastelu Mikosta	59
5.2 Kansallisuustransvestismi	63
5.3 Identiteettiprosessi ja -kriisi.....	66
5.4 Romaanin loppu ja välitilankansalaisuus.....	71
6 Päätelmiä	78
Lähteet.....	82

1 Johdanto

Näennäisesti kaikki on hyvin. Näennäisesti minä olen suomalainen mies, joka elää ja voi hyvin Suomen rajojen sisäpuolella Suomen lainkuuliaisena kansalaisena. Sisällä kaikki on toisin. Olen syntynyt ja etenkin kasvatettu väärään kansallisuuteen.
(*Vadelmavenepakolainen* 2007: 16.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen Miika Nousiaisen vuonna 2007 ilmestynyttä esikoisromaanin *Vadelmavenepakolainen* (= jatkossa V) identiteettitutkimuksen näkökulmasta. Tarkastelen siis, miten romaanissa käsitellään identiteettiä ja siihen liittyviä kysymyksiä. Identiteetti on monimutkainen käsite, jonka jokainen henkilö ja tieteenala tulkitsee eri tavoin. *Vadelmavenepakolainen* muistuttaa lukijaa mielestäni siitä, että identiteetti ei ole itsestään selvä käsite.

Vadelmavenepakolainen on koomisen absurdi kertomus suomalaisesta miehestä Mikko Virtasesta, joka suomalaisesta syntyperästään huolimatta kokeekin olevansa ruotsalainen. Hän diagnosoi itsensä *kansallisuustransvestiitiksi*: ruotsalaiseksi, joka on vanha suomalaisessa ruumiissa (V: 15). Tarinan perusidea on, että Mikko päättää kaikista esteistä huolimatta toteuttaa omakseen kokemansa ruotsalaisen identiteetin.

Pro gradu -tutkielmassani keskityn siihen, millä kaunokirjallisilla keinoilla identiteettiä ja sen ongelmallisuutta tuodaan esiin *Vadelmavenepakolaisessa*, jota on aiemmin käsitelty lähinnä stereotyyppisenä satiirina. Identiteetti on kuitenkin tutkimuskohteena tärkeä, sillä se kertoo paljon siitä, miten ihminen määrittää itsensä suhteessa muihin. Tutkielmani ei keskity yksinomaan hahmon identiteettikokemukseen, vaan kokonaisvaltaisesti siihen, miten identiteetti voidaan ymmärtää romaanin kautta. Tarkastelen siis sitä, miten *Vadelmavenepakolainen* suhteutuu aiempaan tutkimukseen identiteetistä.

Lähtökohtani on, että identiteettiä lähestytään romaanissa monin tavoin ja tarkoitukseni on osoittaa mitä identiteettinäkömyksiä romaanista voi ammentaa. Tutkimustyötäni varten olen tutustunut moniin eri identiteettiteoriaan, joista keskeisimmiksi tämän tutkielman kannalta ovat: kollektiivinen identiteetti, yksilöllinen identiteetti, kansallinen identiteetti, sosiaalinen identiteetti ja minäkuva.

1.1 *Vadelmavenepakolainen*

Vadelmavenepakolainen on kirjailija ja toimittaja Miika Nousiaisen (s. 1973) esikoisromaani. Sen jälkeen hän on kirjoittanut romaanit *Maaninkavaara* (2009), *Metsäjätti* (2011) ja *Juurihoito* (2016). Jokaisessa romaanissa päähenkilönä on suomalainen mies, ja niiden lajina on komiikka. Nousiainen on lisäksi tehnyt yhteisteokset *Paskakirja* (2007) ja *Paskapokkari* (2009) Taro Korhosen kanssa ja suomentanut elämäkerran *Minä, Zlatan Ibrahimović* (2011, *Jag är Zlatan Ibrahimović*). Erityisen tuttu hän on työstään television puolella niin esiintyjänä kuin käsikirjoittajana.¹

Ensijulkaisun jälkeen *Vadelmavenepakolainen* huomioitiin kattavasti. Julkaisuvoonna Akateeminen kirjakauppa palkitsi sen suosituimpana esikoisteoksena,² minkä jälkeen romaanista on tehty lukuisia teatteriesityksiä ja uusintapainoksia (käännökset, pokkarit, e- ja äänikirjat) sekä myös elokuvaversio (2014). Tässä tutkielmassa keskityn kuitenkin vain alkuperäispainokseen.

Vadelmavenepakolaisesta on jonkin verran tutkimusta, josta suuri osa on artikkeleita ja lisäksi muutama opinnäytetyö. Suurin osa on keskittynyt teoksen komiikkaan³, ja ne käsittelevät stereotyyppioita (Stenwall, 2011), kansallisia vastakkainasetteluita (Gottelier, 2009) ja antisankarin hahmotyyppiä (Pyykkönen, 2012). Myös Leena Mäkelä-Martisen artikkeli ”Vadelmavene-identiteetti” (2008) keskittyy otsikostaan huolimatta komiikan lajikeinoihin.

Vadelmavenepakolainen on postmodernistista nykyproosaa, joka hyödyntää lajien yhdistelyä. Se on koominen satiiri, mutta samalla myös antisankarin matka-, seikkailu- ja kehityskertomus. Tämän lisäksi romaani jäljittelee päiväkirjan muotoa päiväyksineen ja vuosilukuineen ajalta 19.12.2002–12.4.2010.

Romaanissa päähenkilö Mikko Virtanen päättää toteuttaa sisällä uhkuvan ruotsalaisen identiteettinsä. Rakenteellisesti teos koostuu neljästä osasta ja epilogista. Tarinan ensimmäisessä osassa tutustutaan Mikon taustaan ja omaperäiseen ajatusmaailmaan. Suuri osa tämän homodiegeettisen minäkertojan kerronnasta on suomalaisten kritisointia ja

---

¹ Nousiainen on työskennellyt sekä kanavalle Nelonen, että MTV3. Hän on juontanut *Hyvät naiset ja herrat* (2008), toiminut panelistina *Hyvät ja huonot uutiset* (2012–2014) ja *Pitääkö olla huolissaan?* (2016–) ja käsikirjoittanut televisio-ohjelmat *Putous* (2011–2014) ja *Kingi* (2015).

² Ks. Tämän tutkielman lähdeluettelo kohdasta ”Internet lähteet”.

³ Poikkeuksena Henri Nymanin opinnäytetyö *Vadelmavenepakolainen Folkhemmetin vieraana* (2010), joka keskittyy teoksen arvosteluihin.

ruotsalaisten ylistämistä. Mikko ihailee erityisesti ruotsalaista sosiaalidemokraattista yhteishenkeä, kansankotiperiaatetta ja perheydyllä. Vastapainoksi hän paheksuu suomalaista ja suomalaisia, etenkin ”tyypillistä suomalaista miestä”, joka on hänelle kuin kiro sana (V: 16). Pinnalta katsottuna Mikko on kuitenkin tavanomainen ja yleissivistynyt IT-alalla työssäkäyvä mies. Hän asuu romaanin alussa yksinään Helsingissä modernissa kerrostaloasunnossaan ja lomailee jouluisin Thaimaassa.

Tekemillään ulkomaanmatkoilla Mikko kertoo opiskelevansa ruotsalaisturistiperheiden parempaa elämää (V: 14, 72). Opiskeleminen on hyvin lievä ilmaus, sillä oikeastaan kyse on pitkälle menevästä vakoilusta ja petkuttamisesta. Aluksi Mikko vain tarkkailee tapaamiaan perheitä sivusta, mutta myöhemmin myös asentaa salakuuntelulaitteita näiden bungaloweihin. Mikko selittää itselleen ja lukijalle, että taltioinnit tukevat hänen henkistä kehitystään, jotta hän voisi tulla ”paremmaksi ruotsalaiseksi” (V: 69). Lomaillessaan Mikko myös tutustuu aktiivisesti ruotsalaisiin perheisiin, ja pääseekin lopulta useamman perheen lastenvahdiksi. Näin Mikko pääsee, jälleen omien sanojensa mukaan, ”lainaamaan” perheiden kotiavaimia. Mikon mielenmaisemassa avaimet ruotsalaiseen kotiin ovat avaimet onneen – niissä on ruotsalaiseksi haluavalle symboliikkaa, jota hän ei voi vastustaa (V: 95–96). Lopulta Mikko on onnistunut haalimaan jopa seitsemän ruotsalaisperheen kotiavaimet (V: 109).

Kun tämä ”hienotunteinen opiskelu” on riittänyt, Mikko päättää yrittää toteuttaa itsellensä ruotsalaisen unelmajoulun erään ruotsalaisperheen kodissa. Suunnitelma vaikuttaa helpolta: avaimet ovat kourassa ja perhe on Thaimaassa tavalliseen tapaansa. Joulunvietto ei kuitenkaan mene suunnitelmien mukaan, vaan Mikko joutuu lopulta livistämään pois paikalta. Myöhemmin samana iltana Mikko tutustuu tukholmalaisessa ravintolassa ruotsalaiseen, itsemurhasta haaveilevaan Mikael Anderssoniin. Mikko näkee tilaisuutensa tulleen ja ehdottaa vaihtokauppaa: jos Mikael kouluttaa hänet mallikelpoiseksi ruotsalaiseksi, auttaa Mikko häntä vastapalvelukseksi itsemurhassa. Pienen sopimuksen hiomisen jälkeen Mikael suostuu tähän.

Romaanin toinen osa kertoo kahdeksan kuukauden koulutusjaksosta. Ruotsalaisuuskoulutuksensa aikana Mikael yrittää näyttää Mikolle, ettei Ruotsi ole niin ruusuinen paikka kuin hän luulee, ja että suomalaisissa on myös paljon hyvää. Sanat kaikuvat kuitenkin kuuroille korville. Kun koulutus on tullut päätökseensä, Mikko saa kaiken tarvit-

tavan toteuttaakseen uuden elämänsä Mikaelina. Vastineeksi hän vieläpä toteuttaa Mikaelille lupaamansa kuoleman. Kansallisen identiteetin vaihdos on siis toteutunut rankalla tavalla, itsemurhassa avustamalla.

Kolmannessa osassa Mikko elää uutta elämäänsä göteborgilaisena Mikael Andersonina. Jotta Mikko saavuttaisi unelmiensa perheidyllin, joutuu hän asiakirjojen väärentämisen lisäksi huijaamaan, valehtelemaan ja jopa murhaamaan epäonnisen entisen suomalaisen naapurinsa. Kaikesta huolimatta rikokset kantavat edelleen hedelmää. Hän menee naimisiin ruotsalaisen Marian kanssa, saa kaksi lasta ja elää ruotsalaista unelmaelämää yli kolme vuotta, kunnes jää rikoksistaan kiinni ja päätyy Ruotsiin vankilaan.

Romaanin epilogiosa puolestaan on lyhyt – siinä kuvataan vain neljän kuukauden ajanjakso. Mikko laskee tiilenpäitä vankilassa ja pohtii Ruotsin ja ruotsalaisuuden epäkohtia. Katkerana hän toteaa, että hänen pitkän ihailunsa kohteena ollut Ruotsi on muuttunut. Mikko tutustuu erääseen ruotsinsuomalaiseen Peraan ja ystävystyy hänen kanssaan. Tuttavuutensa myötä hän alkaa nähdä suomalaisuudessa hyviä ja houkuttelevia puolia. Lopulta Mikko anoo siirtoa takaisin Suomeen, ja lupa myönnetään. Romaanin viimeisellä sivulla Mikko astuu vankeinhoitolaitoksen autoon ja istahtaa kahden vanginvartijan väliin, suomalaisen ja ruotsalaisen. Mikko ajatellen toteaa viettäneensä koko elämänsä tällaisessa välikössä ja nyt ”tuntuu ihan kotoisalta” (V: 270). Tarinan lopussa kuvataan, kuinka porttivahti hyvästelee Mikon hymyillen ylevällä käsieleellä, jonka Mikko aprikoi olevan jopa liiankin empaattista.

1.2 Identiteetti kirjallisuudentutkimuksellisena kohteena

Identiteetti (< lat. *idem* ’sama’) on tieteellisesti moniulotteinen käsite, jolla on pitkä ja kehittynyt historia eri tieteenalojen piirissä. Identiteettitutkimus (engl. identity studies) perustui alkujaan *minuuden* (engl. self) tarkastelulle. Näkemys identiteetistä sai 1700-luvulla vaikutteita psykologiasta. 1800-luvulla identiteettiä alettiin käsitellä myös biologian, neurologian, sosiaalitieteiden ja kulttuurintutkimuksen parissa.⁴ Näin eri tutkimuslajit ovat saattaneet toisensa ”yhtenäiseen vuorovaikutusajatteluun” (Rautio 2006: 24).

---

⁴ Identiteettitutkimuksen historiallisesta kehityksestä ja eri tieteenalojen identiteettiteorioista ks. esim. Pertti Raution ja Mikko Saastamoisen teos *Minuus ja identiteetti: sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma* (2006) ja sen artikkelit s. 11–22, 23–35 ja 36–56.

Identiteetikäsitteen moninaisuus on kuitenkin johtanut siihen, että se voidaan ymmärtää hyvin monella eri tavalla, mikä hankaloittaa sen tulkitsemista. Tästä syystä sen monitieteellistä ulottuvuutta on myös kritisoitu, erityisesti psykokulttuurikritiikin puolelta.⁵ Koska identiteetistä on tullut rajaton käsite, sen pohjalta on syntynyt sosiologi ja kulttuurintutkija Stuart Hallin mukaan semanttinen ongelma (ks. Hall 1999: 246–247).

Oman tutkielmani kannalta en näe identiteetikäsitteen monitieteellisyyttä ongelmana, vaan filosofisena ja tulkinnallisena haasteena. Käsitteiden käytössä ja näkökulman rajaamisessa tulee kuitenkin olla erityisen tarkka. Esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksessa identiteetikäsitteistön eräs ongelma on se, että minuus, olemus (engl. *essence*), identiteetti ja subjekti menevät helposti sekaisin ja niiden psykologiset ja filosofiset käyttötarkoitukset unohdetaan (Fokkema 1991: 69). Tästä syystä käsittelen minuutta ja identiteettiä eri asioina näkökulmaa jatkuvasti huomioiden. Kärjistäen minuuden, olemuksen ja subjektin eroja voi tarkentaa subjektin ja objektin tavoin, eli kysymys on näkökulmasta. Tulen luvussa 2.3 selventämään tarkemmin minuuden ja identiteetin eroja.

Mitä siis identiteettitutkimus on kirjallisuudentutkimuksessa? Se voi ensinnäkin keskittyä esimerkiksi sisäistekijään, kertojaan tai henkilöhaahmon kokemukseen omasta identiteetistään, kuten seksuaalisuudesta, ammatista tai Mikon tapauksessa kansallisuudesta. Subjektiiivisten lähtökohtien lisäksi kirjallisuudentutkimuksellinen identiteettitutkimus voi keskittyä myös kirjailijaan tai tarinan yhteiskuntarakenteisiin.⁶

Koska identiteettiä voidaan tutkia kaikessa, missä pohditaan ihmistä ja hänen sisäistä rakentumistaan vuorovaikutuksessa, on aiheen tutkijalla oikea vaihtoehtojen kirjo tutkimuksen lähtökohdaksi. Suurin haaste onkin päättää, miten itse käsittää identiteetin. Ymmärtääkö identiteetin subjektiiiviseksi kokemukseksi vai muiden määrittelemäksi leimaksi? Onko identiteetin muotoutuminen jatkuvasti kehittyvä prosessi vai onko se sittenkin jotakin muuttumatonta ja pysyvää? Onko se jotain abstraktia vai jotain synnynnäistä ja geneettistä?

---

⁵ Psykoculttuurikritiikin kanta on, että tieteellisiä käsitteitä käytetään liikaa aihepiireissä, jotka eivät siihen liity, ja että kaikkea ei voi hyväksyttävästi selittää psykologisilla selitteillä, käsitteillä tai sanastolla. Psykoculttuurikritiikistä ks. Janne Kivivuori *Psykoculttuuri Sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin* (1992), Pertti Alasuutari *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus* (2007) ja Susanne Björkholmin ja Marko Hamilon toimittama *Älkää säätäkö päätänne – häiriö on todellisuudessa: Suomalaisen psykoculttuurin kritiikki* (2007).

⁶ Ks. esim. Kaisa Kurikan toimittama antologia *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa* (1995).

Stuart Hall on erityisen tunnettu sekä identiteettikäsitteen että identiteettikäsitteiden tutkimuksesta. Suomeksi julkaistu *Identiteetti* (1999) on kooste Hallin keskeisimmistä kirjoituksista identiteetistä, ja se nähdään aiheensa perusteoksena. Hall (1999) erottelee historiasta kolme erilaista identiteettikäsitteistä: a) valistuksen ajan subjektin, b) modernin ajan sosiologisen subjektin ja c) postmodernin ajan subjektin (mt. 21).⁷ Hänen käsitteensä sisältävät myös tärkeitä havaintoja minuudesta.

Valistuksen ajan subjektin katsotaan edustavan syntyperäistä, biologista ja yksilöllistä (engl. individualist) identiteettiä. Ihminen on tässä tarkastelussa yhtenäinen ja sisältää ”keskustan”, ”sisäisen ytimen”, joka paljastuu ihmisen syntyessä. Se pysyy läpi elämän melko samanlaisena ja on minuuden keskus: ”The essential centre of the self was a person’s identity.” (Hall 1992: 275; 1999: 21.) Tämän näkökulman mukaan minuuksia käsitellään siis samaksi kuin identiteettiä, joka pysyy syntymästä lähtien yhtenäisenä ja muuttumattomana.

Modernin ajan sosiologinen subjekti edustaa vuorovaikutuksessa syntyvää identiteettiä. Se ei enää ole autonominen ja riippumaton, vaan keskeisellä sijalla on yhteiskunta ja toiset ihmiset. Sosiologinen subjekti sisältää kyllä ”tosi minän”, joka edellisestä eroten yhtäjaksoisesti muuntuu ja muokkaantuu ulkopuolisen kulttuurisen maailman ja sen tarjoamien identiteettien kanssa. Identiteetti ja minuuksia ovat toisiinsa kytköksissä, eli sisäisen ja ulkoisen kokemuksen välillä on silta. (Hall 1992: 275–276; 1999: 21–22.) Tämän näkökulman mukaan minuuksia ja identiteettiä ovat siis sekä keskenään, että ympäröivän maailman kanssa dialogissa.

Postmodernin identiteettikäsitteiden mukaan identiteetti on ytimeltään historiallinen käsite, ja se muotoutuu vuorovaikutuksessa jatkuvasti. Postmodernin subjektin identiteetti ei ikinä ole itsenäinen taikka pysyvä. Jokaisena hetkenä identiteetti on erilainen, ilman koherenttia minuuksia. Ihmisellä voi samanaikaisesti olla monta ristiriitaista identiteettiä. Yhtenäinen identiteetti on vain tunne, joka on muodostunut hänen rakentamastaan elämäntarinasta, eli se on pelkkä kuvitelma. (Hall 1992: 277; 1999: 23.) Tämä näkökulma poissulkee siis täysin minuuden olemassaolon ja esittää, ettei identiteettiä voi itse kontrolloida.

Kuten Hallin erottelusta huomaa, minuuksia ja identiteettiä ei käsitellä aivan samaksi asiaksi, vaan ne voidaan ymmärtää erillisinä käsitteinä. Sosiaalipsykologi Kay Deauxin

---

⁷ Engl. a) *enlightenment subject* b) *sociological subject* c) *post-modern subject* (Hall 1992: 275).

[1992] mukaan *minä* viittaa abstraktiin ja yleiseen, kun taas *identiteetti* on itsemäärittymisen aspekti, kuten esimerkiksi itsensä identifioiminen professoriksi. (Anttila 2007: 55–56.) Pro gradu -tutkielmassani ymmärrän identiteetin kattokäsitteeksi ja minän sen alakäsitteeksi. *Minä* spesifioi mielestäni tutkimusalueen etenkin psykologiseen tai kognitiiviseen kehykseen. Siksi käsitän *minäkuvan* subjektiiviseksi mielipiteeksi, kokemukseksi ja tunteeksi omasta itsestä. Tähän palaan luvussa 2.3.

Kuten aiemmasta käy ilmi, tutkimukseni lähtökohtien mahdollisuus on hyvin laaja. Keskityn pääasiallisesti siihen, millaisia kysymyksiä identiteetistä ja minuudesta *Vadelmavenepakolaisesta* voi ammentaa, ja miten identiteettiaihe esitetään romaanissa. Tarkastelen kirjallisten keinojen lisäksi myös kuvallisia keinoja, mutta myös kerrontaa ja itse kertomuksen juonta. Jotta monipuolisesta tutkimuskysymyksestäni ei syntyisi liikaa aineistoa, jätän täysin huomioimatta kulttuurisen identiteetin ja narratiivisen identiteetin teorian. Kirjallisuudentutkimuksellisesti jätän pois sisäistekijän roolin, vaikka se olisikin kiinnostava näkökulma identiteettitutkimuksen kannalta. Aihetta kuitenkin sivuan, sillä pohdin etenkin kolmannessa pääluvussa mitä identiteetti viittauksilla mahdollisesti halutaan sanoa, kuinka niitä käytetään ja onko niillä yhteys teoksen kokonaissanomaan.

1.3 Tutkimusrakenne ja lähestymistapa

Seuraavaksi esittelen ne identiteettikäsitteet ja teoriat, joita hyödynnän *Vadelmavenepakolaisen* analyysissä. Mikko Virtasen hahmon kannalta on tärkeää keskittyä niihin näkemuksiin, joissa yksilö kokee merkittävän *identifikaation*, *samastamisen*, *samastumisen*, *samaistamisen* tai *samaistumisen*⁸ johonkin kansallisuuteen tai yhteisöön. Tämän tutkimisessa hyödynnän kansallista ja sosiaalista identiteettiteoriaa. Lisäksi käsittelem minuiden, minäkuvan ja minäkäsityksen teoriaa. Teorian rinnalla näytän esimerkkejä siitä, miten kyseiset käsitteet identiteetistä näkyvät kohderomaanissa.

Kolmannessa pääluvussa analysoin, miten kirjalliset ja kuvalliset keinot ohjaavat ja vihjaavat lukijaa identiteettitematiikan pariin ja vihjaavat teoksen aiheesta. Aloitan paraja periteksteistä ja kuvista. Käsittelem myös kirjan ulkonäköä, koska se on tiiviisti kytköksissä identiteetin näkökulmaan ja ilmentää omalta osaltaan sen tematiikkaa. Pääluvun

---

⁸ Kaikki kursivilla mainitut termit kuvaavat samaa toimintaa ja tarkoittavat identifioitumista, ”tajuta samaksi”, ”hahmottua samaksi” ja ”yhdistämistä”. Ne ovat Suomen kielen lautakunnan mukaan rinnakkais-termejä ja johdoksia toisistaan (ks. *Kielikello* 1994 ja 1995) ja käytän niitä vapaasti.

lopussa käsittelen miten kerronnalliset keinot, päiväkirjamuoto ja kertoja, vaikuttavat käsitykseen kertojan identiteetistä.

Neljännessä luvussa käsittelen enemmän kertomuksen sisältöä. Taustoitan mistä on kyse Ruotsi–Suomi-vastakkainasettelussa ja Mikon käyttämissä kansallisuusstereotyyppi-
oissa. Sen jälkeen keskityn niihin kriteereihin, jotka muodostavat Mikon idealisoiman ruotsalaisen identiteetin. Lähtökohtani on, että Mikko perustaa tavoittelemansa ruotsalaisen identiteetin kolmen periaatteen varaan: kuvitelmiensa ruotsalaiseen yhteiskuntaan (eli kansankotiin ja yhteisöön), kotiin ja perheidyliin.

Viimeisessä luvussa pohdin sitä, miten erikoinen ja poikkeuksellinen hahmo Mikko on identiteettitutkimuksen kannalta romaanin alusta loppuun asti. Käsittelen Mikkoa ensin psykoanalyttisesta näkökulmasta, sitten hänen kansallisuustransvestismiaan, hänen identiteetti-prosessinsa ja -kriisinsä hetkiä. Johtopäätöksiä varten tarkastelen erityisesti romaanin loppua ja sitä, minkälaiseen identiteettiin Mikko loppujen lopuksi päätyy.

2 Identiteetti *Vadelmavenepakolaisessa*

Johdannossa esittelemäni näkemykset valistuksen, modernin ja postmodernin ajan identiteeteistä ovat kaikki eräällä tavalla esillä *Vadelmavenepakolaisessa*. Valistuksen ajan subjektia mukaisesti Mikolla on romaanin alussa syntyperäinen kansallinen identiteetti suomalaisena, vaikkei hän itse koekaan sitä omakseen. Mielenkiintoisella, jopa osuvalla sananvalinnalla, Mikko perustelee ruotsalaisuuden olevan hänelle ”syntyperäinen rakkaus” (vrt. Hall 1999: 21), joka konkretisoituu ruotsinlaivalla hänen ollessaan kuusivuotias ja syödessään liikaa ruotsalaisia vadelmavenemakeisia (V: 17). Aikuisena Mikko määrittää itsensä kansallisuustransvestiitiksi, joka on selvästi valistuksen ajan mukainen yksilöllinen identiteetti (vrt. Hall 1992: 275).

Kansallisuustransvestiitti ja siitä muodostettava -ismi ovat sanoina mielenkiintoisia. Kansallisuudesta ja sukupuolisuudesta muodostuva sanayhdistelmä leikittelee transsukupuolisuus-ajatuksen kanssa. Transsukupuoliset ihmiset kokevat, että heidän seksuaalinen sukupuolensa on vieraassa tai väärässä sukupuolisessa ruumiissa. Tästä aiheutuu heille dysforiaa, eli voivat siitä pahoin tai kokevat olonsa epämiellyttäväksi. Mikko kokee samoin, mutta taas kansallisuuden suhteen – hän on ruotsalainen suomalaisessa ruumiissa.

Modernin käsityksen mukaisesti Mikko perustelee kansallisuustransvestiittisyytensä olevan seurausta kasvatuksesta ja vuorovaikutuksesta ympäröivän suomalaisen yhteiskunnan kanssa (V: 15–16). Romaanin alussa, ja näin poiketen modernistisesta käsityksestä, Mikon ”sisäinen ydin” ei ole sopuisassa dialogissa hänen kansallisen suomalaisen identiteettinsä kanssa – ”sisällä kaikki on toisin” (V: 16; vrt. Hall 1992: 276). Kertomuksen myötä tämä kuitenkin muuttuu. Kun Mikko saa ruotsalaisen Mikael Anderssonin identiteetin, kokee hän ennen pitkään itsensä eheäksi ruotsalaiseksi (V: 212). Tutkielmani lopussa käsittelen vielä, muuttuuko Mikon sisäinen ydin, toisin sanoen minuus ja minäkäsitys, romaanin lopussa sen vuorovaikutuksen perusteella mitä Mikko käy ympäröivänsä maailmansa kanssa (Hall 1992: 276).

Postmodernin käsityksen mukaisesti Mikon (kansallinen) identiteetti kehittyy koko romaanin ajan. Hän on ensin suomalainen, sitten ruotsalainen ja romaanin lopussa hän palaa Suomeen ja identifioituu jälleen suomalaisena. Mikon sisäiset tunteet olisivat post-

modernistisen käsityksen mukaan sivuseikka, sillä mitään koherenttia tai yhtenäistä minuutta ei sen mukaan ole (Hall 1992: 277). Tätä kyseisestä ”minuuden tarinaa” pohdin myös viimeisessä luvussa.

Näiden kolmen käsityksen lisäksi Mikon identiteettiä voi käsitellä sekä yksilöllisen että kollektiivisen identiteetin näkökulmista. Yksilölliseen identiteettiin viitataan persoonamuodoilla ”minä”, ”sinä” tai ”hän”, kun taas monikkomuodoilla ”me”, ”te” tai ”he” viitataan ryhmäidentiteettiin eli *kollektiiviseen identiteettiin*. Tällainen ryhmä voi koostua yhteisestä menneestä historiasta, etnisyydestä, rodusta, kansallisuudesta, uskonnosta, politiikasta, suvusta, ammattikunnasta, työpaikasta tai paikkakunnasta. (Kaunismaa 1997: 220–221.) Mikon identiteetti on yksilöllinen, koska hän määrittelee itsensä kansallisuustransvestiitiksi.

Samalla Mikon identiteettikäsitys on kollektiivinen, koska hän määrittelee itseään suhteessa yhteisiin kansallisuuksiin. Kollektiivisesta identiteettikäsitteestä haarautuu useita alakategorioita, joista seuraavaksi tarkastelen kansallista ja sosiaalista, ja kuinka ne näkyvät kohderomaanissa. Keskityn niihin teorioihin, joissa identifioitumisen ”suunta” on *yksilöstä ryhmään*⁹, sillä se muistuttaa parhaiten Mikko Virtasen tilannetta. Tämän ulkoisen identiteettitarkastelun jälkeen tarkastelen vastapainona minuutta ja minäkuvaa, eli itsekäsitystä.

2.1 Kansallisuus identiteettinä

Kansallinen identiteetti on kollektiivisen identiteetin alalaji, joka voi viitata kolmeen eri vaihtoehtoon: 1) valtion poliittiseen ja kansainväliseen identiteettiin, 2) kansan tai kansakunnan identiteettiin tai 3) siihen, miten yksilöt identifioituvat johonkin kansakuntaan, valtioon tai molempiin (Kaunismaa 1997: 220–221; Saukkonen 2005: 90).

Vadelmavenepakolaisen tapauksessa kyse on kolmannelta vaihtoehdosta, koska tarina keskittyy henkilöihän Ruotsi-identifikaatioon. Tätä voi kutsua myös ”kansalliseksi minäidentiteetiksi”, ”kansalliseksi identifioitumiseksi” tai ”kansalliseksi samastumiseksi” (Anttila 2007: 8).

---

⁹ Etenkin *sosiaalisen identiteetin teoriassa* on tärkeää määritellä selkeästi, minkä suuntaisesta identifioitumisesta puhutaan; ryhmien keskinäisestä (eli niiden välisistä suhteista) vai yksilön suhteesta ryhmään (ks. Anttila 2007: 63–64, 66). Tässä tutkielmassa keskityn pääasiallisesti siihen, miten yksilö samastuu ryhmään, kansakuntaan tai kansaryhmään.

Kansallisessa identiteetissä on paljolti kyse yhteisöllisyyden ja yhtenäisyyden kokemuksesta. Siinä samaistutaan yhteiseen historiaan – sisältäen myytit ja muistot –, paikallisuuteen, kulttuuriin, sosiaalisiin rakenteisiin – sisältäen oikeudet ja velvollisuudet – sekä yhteiseen talouteen. Tämä kompleksinen kokoonpano sisältää myös kysymyksiä etnisyydestä ja politiikasta. (Aalto 1995: 54–55; Smith 1991: 14–15.)

Kansallinen identiteetti on ymmärretty muuttuvana prosessina, koska ”kansallinen samastuminen ja kaikki mitä sen uskotaan implikoivan, voi muuttua ja vaihdella olemustaan ajassa” (Hobsbawm 1994: 20). Tällaisessa tarkastelussa syntyperällä ei kansallisessa identiteetissä välttämättä ole niin suurta merkitystä. Kansallinen identiteetti perustuu siis tunnekokemukseen, joka eroaa näin patriotismista tai nationalismista (Anttila 2007: 24). Stuart Hall toteaa, että kansallisuus on pikemminkin metafora, koska ”identiteettejä ei ole kirjaimellisesti koodattu geeneihimme” (1999: 45).

Seuraavaksi tarkastelen, miten yksilön kansallinen identifikaatio toimii. Teoreettisena lähtökohtanani käytän Jorma Anttilan väitöskirjaa (2007), jossa käsitellään suomalaisiksi identifioitumista ja samaistumista. Hänen tutkimuksensa lähtökohtana on, että ihminen identifioi ja samastaa itsensä juuri siihen maahan, missä on syntynyt. Kuten edellisessä kappaleessa osoitin, tämä ei kuitenkaan ole ongelma oman tutkielmani kannalta. Vaikka suomalainen Mikko Virtanen samastuu ruotsalaisiin ja kokee olevansa ruotsalainen, kansallinen (eikä myöskään sosiaalinen) identifioituminen, ei toisin sanoen hänenkään kannaltaan edellytä, että kyseessä tarvitsisi olla synnyinmaa.

Typistetysti kerrottuna Anttila (2007) erottelee yksilön kansallisen identifioitumisen kolme tasoa. Ensinnäkin yksilön pitää tiedostaa kuuluvansa tiettyyn kategoriaan, kuten kansallisuuteen. Toisella tasolla yksilön kuuluu arvostaa kohdettaan ja pitää sen sisältöä tärkeänä, ja kolmannessa olla emotionaalisesti sitoutunut ja sisäistää itsensä osaksi kyseistä ryhmää. (mt. 109–110.)¹⁰ Mikko Virtasen Ruotsi-identifikaatiossa toteutuvat kaikki nämä tasot.

Ensimmäisen tason mukaisesti Mikko tiedostaa ja kategorisoi itsensä kansallisuustransvestiitiksi. Ruotsalaisuutensa Mikko perustelee abstraktisti, alitajuisena rakkau-

---

¹⁰ Anttilan luettelmat tasot polveutuvat selvästi brittiläisen sosiaalipsykologin professorin Rupert Brownin ja tämän kollegoiden sosiaalisesta identiteettiteoriasta, josta he erottelevat kolme aspektia: jäsenyyden tiedostamisen, jäsenyyden arvioinnin sekä siihen liittyvän tunteen (ks. Hinkle & Brown 1990: 62; Anttila 2007: 63).

tena, jonka juuret johtavat lapsuudenkokemukseen risteilyllä (V: 17). Mikko yrittää noudata ihailemiaan stereotyyppioita ruotsalaisista (Anttila 2007: 109) tai ainakin niitä mielikuvia, mitä hänellä heistä on. Hän pukeutuu vain ruotsalaisiin merkkivaatteisiin ja syö pelkästään ruotsalaisia elintarvikkeita. Myös hänen kotinsa Suomessa on sisustettu ruotsalaisilla elementeillä. Sinänsä Mikon ”omat ominaisuudet” (Anttila 2007: 109) eivät romaanin alussa vastaa hänen ruotsalaiseksi mieltämäänsä kuvaa keskiluokkaisesta, perheellisestä miehestä, koska hänellä ei ole vielä omaa perhettä. Toisaalta Mikko väittää esimerkiksi, että hänen huumorinsa on ruotsalaista (V: 90), mikä on yksi esimerkki ”arkipäiväisen kansallisen identifioitumisen tasosta” (Anttila 2007: 109).

Mikko arvostaa Ruotsia ja ruotsalaisuutta äärimmilleen, missä toteutuu myös kansallisen identifioitumisen toinen taso. Juuri hänen arvostamansa kohteet määrittelevät ja rajaavat ruotsalaisen identiteetin sisältöä. Mikon suurin arvostuksen kohde on ruotsalainen kansankoti. Sen kehittäneitä ruotsalaisia poliitikkoja Mikko suorastaan palvoo: hän kuvailee esimerkiksi Per Albin Hanssonin olevan kuin suuri sankari, koska tämän perustama sosiaalidemokraattinen hallitus pelasti Ruotsin Euroopan lamavuosista ja yleiseltä köyhyydeltä (V: 37). Mikon kertoman perusteella on helppo ymmärtää, että hän haluaa olla sellainen ruotsalainen, joka osallistuu ruotsalaisen kansankodin arvoihin – ne ovat hänestä historiallisesti tärkeitä. Kansankodin arvot ovat Mikosta jopa niin tärkeitä, että hän perustaa jopa ajatuksensa ruotsalaisesta kodista ja perheestä niiden varaan. Tähän seikkaan palaan luvussa 4.3.

Kolmannen tason mukaisesti Mikko kokee kuuluvansa ruotsalaisten joukkoon. Ongelmana romaanin alussa kuitenkin on, etteivät ruotsalaiset ole hänen kanssaan samaa mieltä. He näkevät Mikon suomalaisena, koska hän jopa itse esittelee itsensä niin:

[Mikko:] – Hei, Oletteko Ruotsista?

[Peter:] – Sieltähän me, mistä arvasit?

– Kyllä minä ruotsalaiset tunnistan. Me emme varmaan ole aiemmin tavanneet. **Minä olen Mikko, Suomesta.**

– Finland! How nice? My name is Jacob and this is my wife Lisa. Ylva and Peter! Sa hej till Mikko!

–

Aina sama juttu. Puhun heille ruotsia, virheetöntä ruotsia, mutta vastauksen saan englanniksi. En ymmärrä miksi. En luovuta vaan vaihdan kielen takaisin ruotsiksi.

(V: 22–23. Lihavointi VK)

Näin tarkasteltuna Mikon kansallisuustransvestismia on vaikea nähdä kansallisena ruotsalaisena identiteettinä, elleivät muut kansallisuuden jäsenet, eli ruotsalaiset, miellä häntä

sen mukaisesti. Tästä huolimatta ruotsalainen kansallinen identiteetti on Mikossa vahvoilla. ”Hän tietää tai tuntuu tietävän” mikä tai mitkä asiat symboloivat ruotsalaisuutta. Lisäksi tunteellinen ulottuvuus on vahvassa erityisasemassa Mikon ajattelussa (Anttila 2007: 37; 118).

Mikko kategorisoi itsensä myös alueellisesti ja paikallisesti, mikä on keskeistä identifioitumisessa (ks. esim. Anttila 2007: 39, 121). Keväällä 2005 Mikko tarkastelee itseään peilin edessä ja pohtii, että jos hän olisi ruotsalainen, minkälainen hän olisi ja mistä hän olisi kotoisin:

... jos minä oikeasti olisin ruotsalainen, mistä päin Ruotsia olisin kotoisin?

Alueellinen identiteetti, sitä minun on mietittävä.

Katselen itseäni peilistä. Yksilönä olen mikä olen, mutta yritän nähdä itsessäni tunnistettavia alueellisia piirteitä. Ajattelenko skoonelaisittain vai kenties kuin aito tukholmalainen? Onko sieluni Smoolannista vai ehkäpä jostain pohjoisesta?
(V: 99.)

Mikko sovittelee sekä alueellisia että sosiaalisen statuksen mukaisia identiteettivaihtoehtoja. Tuntemiensa stereotyyppisten mielikuvien mukaan Mikko sovittelee ruotsalaista identiteettiä ihmistyyppin, murteen ja luonteen välillä, rajatakseen valintaansa paikallisesti. Lopulta hän valitsee länsigötanmaan murteen ja päättää rakentaa tulevan ruotsalaisen itsensä Göteborgiin.

Kansalliset stereotypiat ja kansanluonteeseen liitetyt psyykkiset luonteenpiirteet ovat Anttilan mukaan oleellisia kansallisessa identiteetissä (2007: 37, 109). Tämä saa kysymään, että miten, koska stereotypiat ovat oletetusti kuviteltuja. Kuitenkin kuvittelu on hyväksyttävää, koska kansallinen identiteetti itsessään on periaatteessa vain kuvitelmaa. Näin kansallinen identiteetti eroaa esimerkiksi ammatillisesta identiteetistä, koska siinä ei kuvitella vain itseä osana yhteisöä vaan myös itse yhteisö, jonka kansalaisia ollaan (Anttila 2007: 79). Kyse on siis kuvittelusta yhteydestä ”kuviteltuun yhteisöön”. Poliitikkaa ja kansakuntaa tutkinut Benedict Anderson esitti ajatuksen kuvitelluista yhteisöistä ensi kerran vuonna 1983 (*imagined communities*). Andersonin mukaan jokaisella kansalaisella on mielessään kuva omasta yhteydestään kansakuntaan. Tämä on kuitenkin vain kuvitelmaa, koska kukaan ei voi tuntea täysin, kuulla tai tavata kaikkia maansa kansalaisia, olipa kansakunta kuinka pieni tai suuri tahansa (Anderson 2007: 39). Kuvittelun yhteisön käsitteeseen *Vadelmavenepakolainen* on yhdistetty tähän menneessä jo moneen otteeseen (esim. *Suomen Nykykirjallisuus* 2/2013: 46).

2.2 Sosiaalinen identiteetti

Kansalliselle ja sosiaaliselle identiteetille on yhteistä se, että molemmissa voidaan puhua yksilöstä, joka samaistuu jonkinlaiseen ryhmään. Tavallaan kansallinen identiteetti on aina sosiaalinen identiteetti, jos puhutaan ryhmän jäsenyydestä *per se*.¹¹

Sosiaalisen identiteetin teorian kehittivät 1980-luvun alussa sosiaalipsykologi Henri Tajfel ja kanadalaispoliitikko John Turner. Heidän mukaansa ihminen määrittää itsensä ryhmäjäsennyden perusteella. Tällainen identiteetti rakentuu vertailusuhteesta, jossa oma ryhmä on parempi kuin toinen ryhmä. Myös sosiaalisen kategoriaan mukaan kuuluminen perustuu siihen, että sekä yksilö että toiset ihmiset arvioivat ja määrittelevät häntä samoin, esimerkiksi käyttäytymisen perusteella. (Ahokas 2018.)

Perinteisesti sosiaalisen identiteetin nähdään koostuvan attribuuteista ja erilaisista sosiaalisista tasoista. Näitä ovat esimerkiksi sosioekonominen luokka, sukupuoli, etnisyys, kansallisuus tai ammatti (Saastamoinen 2006: 141). Vertailevan luonteensa takia sosiaalinen identiteetti ei ole pelkkää neutraalia kuvailua. Se määrittää jäsenilleen normeja ja arvioi jäsenen merkitystä, joka voi olla jopa hierarkkinen. (Ahokas 2018.) Juuri tästä arvostelevan vertailevasta luonteestaan johtuen sosiaalinen identiteetti eroaa kansallisesta identiteetistä.

Mikon tuntemat ruotsalaiset ja suomalaiset ”normit” ovat arveluttavia stereotyyppioita ja ennakkoluuloja, jotka asettavat kansallisuudet vastakkain: Ruotsi ja ruotsalaisuus ovat parempia kuin Suomi ja suomalaisuus. Mikko vertailee kansallisuuksia koko ajan. Tämä vahvistaa Mikon samastumista ruotsalaisiin, ja samalla hän etäännyy yhä kauemmas suomalaisista. Näin tapahtuu esimerkiksi Mikon viettäessä uutta vuotta thaimaalaisella lomasaarella:

Hauskaa on muutenkin. Ruokaa kehuaan kilpaa. Se on fantastista, herkullista, huippuhyvää ja mitä kaikkea. Ylisanat ovat aitoja, eivät mitään amerikkalaista huutamista. Amerikkalainen esittää, ruotsalainen arvostaa aidosti. Jos ruotsalainen sanoo ruuan olleen fantastista on se Suomessa ihan ok. Jos joku asia on

---

¹¹ Kansallista identiteettiä kutsutaan sosiaaliseksi identiteetiksi silloin, kun puhutaan yksilöstä ryhmän jäsenenä. Näin katsottuna sekä harrastusryhmä että suomalaisuus ovat sosiaalisia identiteettejä. (Anttila 2007: 64, 113.)

kanonbra, huippuhyvä, ilmaistaan sama arvio suomeksi muodossa ”ei huono”. *Jättebra*, tosi hyvä, kuuluu suomeksi ”Olen minä paskempaakin syönyt.” Sama asia se on kaikessa.
(V: 92.)

Vaikka yllä oleva esimerkki keskittyy lähinnä kielellisiin eroihin, voi siitä tunnistaa Mikon tavan väheksyä suomalaisia ja arvottaa ruotsalaisten asennetta paremmaksi. Se, että identiteetti vaikuttaisi paremmalta kuin toinen, on jopa sosiaalisen identiteetin edellytys (Anttila 2007: 66).

Kuten kansallinen identiteetti, myös sosiaalinen identiteetti koostuu yksilön omaksumista mieltymyksistä ja stereotyypioista. Norjalaisen Anders Langen [1987] mukaan stereotypian tunnustaminen ja sisäistäminen ovat ehtoja sille, että yksilö voidaan luokitella sosiaalisen kategorian jäseneksi (Anttila 2007: 108). Lange [1989] jaottelee yksilön identifikaation *joksikin (of)* ja *johonkin (with)*. *Identifikaatio johonkin* on romaanin analyysin kannalta oleellisempi, koska siinä – samoin kuin romaanissa – kyse on kannattamisesta. Anttila (2007) selittää, että *with*-identifikaatiossa keskeistä on samanlaisuuden sijaan pikemminkin pyrkimys samankaltaisuuteen kohteen kanssa ja kohteen arvon kohottamisesta. Tästä voidaan puhua *kannattaja-*, *fani-* tai *wannabe*-identifioitumisena. (Anttila 2007: 108.)

Wannabe-identiteetti on romaanin alussa mitä selkein. Mikon pukeutuminen ja kodin sisustus huokuvat ruotsalaisia merkkituotteita. Lisäksi Mikko katsoo ja lukee mieluummin vain ruotsalaista mediaviihdettä ja kannattaa sydämensä pohjasta kansankotiaatetta. Mikon kansallinen identiteetti on määrätietoinen: hän haluaa olla osa ruotsalaista yhteisöä. Toisin sanoen hän haluaa itselleen ruotsalaisen *ryhmä-*, eli *me-identiteetin*.

Haluan olla yksi ruotsalaisista. Haluan, että minut otetaan mukaan siihen kolmituntiseen upealla tavalla polveilevaan keskusteluun jossa päätetään, että talonyhtiön ruohonleikkuriin vaihdetaan terä. – –

Tällaisia ajatuksia minä ajattelen täällä Intian valtameren rannalla jouluaattona. Ruotsalainen kansallisuustunteeni on niin vahva, että se vahvistuu jopa tuhansien kilometrien päässä Tukholmasta.

(V: 28. Lihavointi VK)

Tajfelin [1980], Turnerin [1979] ja sosiaalipsykologian professori Dominic Abramsin [1992] mukaan samastuminen riippuu yksilön ja ryhmien välisistä vertailuista. Näistä voidaan myös puhua positiivisena ja negatiivisena identifioitumisena, riippumatta siitä onko kyseessä kansallinen vai sosiaalinen taso. (Anttila 2007: 65, 81.) Romaanissa Mikko

vertaa suomalaisia ja ruotsalaisia keskenään koko ajan ja määrittelee ruotsalaiset paremmiksi kuin suomalaiset. Tällainen kategorisointi on Mikon tapa identifioida itsensä positiivisesti ruotsalaiseksi ja negatiivisesti suomalaiseksi. Se on myös hänen tapansa myöntää tai kieltää minäkäsitystään suomalaisena tai ruotsalaisena (Anttila 2007: 65).

Abramsin [1992] mukaan identiteetti voidaan kuitenkin luokitella positiiviseksi pelkästään sillä perusteella, että yksilö osaa määritellä itsensä joksikin. Tällöin hänestä kysymys ”Kuka minä olen?” painaa enemmän kuin ”Kuinka hyvä minä olen?” (Anttila 2007: 92–93.) Romaanin alussa Mikko Virtanen ei arvioi mittatikulla, miten ruotsalainen hän on, vaan toteaa olevansa kansallisuustransvestiitti. Tästä huolimatta hän tulee joskus väittäneeksi, että hänen ruotsalaisuutensa on virheetöntä tai jopa muita parempaa:

Minä olen paljon enemmän ruotsalainen kuin hän [Ruotsin maahanmuuttoviraston virkailija], mutta makaan pettyneenä suomalaisen asunnon lattialla suomalaisena miehenä.
(V: 44.)

Kyseisessä esimerkissä Mikko on juuri aikaisemmin puhunut puhelimesta Ruotsin maahanmuuttovirkailijan kanssa. Mikko on pettynyt, koska hän ei taaskaan ole pyynnöstään huolimatta saanut Ruotsin kansalaisuutta. Pettymys on tällä kertaa niin suuri, että hän lähtee baariin hukuttamaan surunsa suomalaisittain muitten suomalaisten joukossa. Tässä tilanteessa suomalainen identiteetti näyttäytyy erikoisen humoristisella tavalla sekä positiivisesti että negatiivisesti. Syntyperänsä turvin Mikko pääsee mukaan tähän sosiaaliseen suomalaiseen ryhmään, mutta siihen liittyy myös ikävä kansallinen stereotypia. Mikon ruotsalaisuus epäonnistuu myös aiemmassa tapauksessa, kun hän on turistilomakohteessa ja rehellisesti esittelee itsensä suomalaiseksi ruotsalaisille (V: 22). Tämän jälkeen ruotsalainen perheenisä ei puhukaan enää Mikolle ruotsia.

Vasta romaanin toisessa osassa, kun Mikko saa ruotsalaisuuskoulutusta oikealta ruotsalaiselta Mikael Anderssonilta, asiat alkavat muuttua. Koulutuksen myötä Mikko hioo göteborgilaista murrettaan ja omaksuu erilaisia sosiaalisia kanssakäymistaitoja ja ruotsalaisia asenteita Mikaelin opastuksella. Hän käy jopa eräänlaisen ”sosiaalisen tulikokeen” erään kahvilan tarjoilijan kanssa, ja pyytää tätä kanssaan treffeille. Treffit sujuvat hyvin eikä tarjoilija epäile Mikon göteborgilaisuutta valheeksi. Mikko toteaa itseksensä koulutuksen tuottaneen tulosta: hän voi nimittäin tästä lähtien uskaltautua pidempiin keskusteluihin vieraiden kanssa. (V: 149–150.)

Kertomuksen myötä ilmenee, että Mikolla on ollut vaikeuksia tutustua erityisesti ruotsalaisiin naisiin. Hän väittää olleen juuri suomalaisuuden syytä, että hän on saanut monet ”ansaitut pakit” (V: 191), mikä osaltaan kertoo Mikon itseinhoisesta suhtautumisesta suomalaiseen identiteettiin. Romaanin kolmannessa osassa, kun Mikko on elänyt jo hetken aikaa Mikaelina, hän tapaa tulevan ruotsalaisen vaimonsa Marian baarissa työpäivänsä jälkeen. Koska Maria tulee omasta aloitteesta Mikon luokse, miettii Mikko, onko ruotsalaisuus vahvistunut hänessä näin selvästi (V: 191). Etenkin tästä kyseisestä kohtauksesta huomaa, että Mikko kokee näyttävänsä ja kuulostavansa enemmän ruotsalaiselta kuin ennen koulutustaan. Murteen valitseminen oli Mikolle tärkeä kohta: sekä kansallinen että sosiaalinen identiteettivalinta.

Aleid Fokkeman (1991: 70) mukaan, identiteetin löytäminen tai sen todentaminen (engl. establishing) on aina sosiaalinen akti. Tavallaan Mikko löysi ruotsalaisen identiteettinsä, kun hän oli ensin vuosia tarkkaillut erilaisia ruotsalaisia turistiperheitä thaimaalaisella turistilomakohteella. Etenkin sillä kertaa, kun hän pääsee onnistuneesti vahtimaan erään ruotsalaisen perheen jälkikasvua, hän on varma, että ruotsalaisperheen isänä oleminen on hänen kohtalonsa (V: 95). Tämä on se suuri ruotsalainen sosiaalinen status, mitä Mikko Virtanen lähtee kertomuksessaan tavoittelemaan, eli kytkökset kotiin ja perheeseen ovat selvillä alusta lähtien. Göteborgilainen identiteetti todentuu kuitenkin vasta siten, kun ruotsalaiset naiset ovat Mikosta kiinnostuneita, eli sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta.

Romaanin kahden ensimmäisen osan perusteella Mikon ruotsalainen kansallinen identiteetti näyttää sellaiselta, jota voidaan kehittää, parantaa ja muokata. Mikko on kehittänyt sitä sekä itsenäisesti että myös Mikaelin avustuksella. Mikko tarkentaa kansallista identiteettiään samaistumalla ruotsalaisiin ja erottautuu suomalaisista, mutta myös tekemällä ruotsalaisista paikkakunnallisia ja stereotyyppisiä erotteluja. Erottamalla ”meidät” ja ”heidät” toisistaan Mikko määrittelee samalla myös kollektiivista identiteettiään, josta tulen antamaan esimerkkejä myöhemmin. Lisäksi määrittelemällä ruotsalaiset parempina ja suomalaiset huonompina Mikko muokkaa jatkuvasti sosiaalista identiteettiään. *Vadelmavenepakolaisessa* identiteetti ei siis ole geneettisesti perusteltu, vaan se on kulttuurisesti ja sosiaalisesti esimerkkien valossa suorastaan humoristisen järjestelmällisesti opeteltua, ja lisäksi hyvin kokemus- ja tunneperäinen asia.

2.3 Minäkuvan ja minuuden suhde identiteettiin

Sosiaalisella identiteetillä on sosiaalipsykologian professorien Michael A. Hoggin ja Abramsin [1988] mukaan merkittäviä seurauksia itsensä arviointiin, eli *minäkuvaan* (Anttila 2007: 63). Minäkuva tarkoittaa sitä käsitystä, mikä ihmisellä on itsestään (KS s.v. *minäkuva*).¹² Se rinnastetaan usein suoraan *minuuden* käsitteeseen, joka taas on ”yksilön refleksiivinen tietoisuus itsestään”, siis eräänlainen oma tulkinta (Saastamoinen 2006: 170).

Länsimaisen käsityksen mukaan jokaisella ihmisellä on minuus, joka on tavalla tai toisella kätketty. Minuuden sisältöä ei voi päätellä ulkopuolisista seikoista, kuten käyttäytymisestä, ulkonäöstä tai sosiaalisista rooleista. Psykologi Dan P. McAdamsin [1997] mukaan minuutta työstetään ja kehitetään jokapäiväisessä arjessa – sen voi siis nähdä olevan yksilöllinen projekti. (Saastamoinen 2006: 171.)

Minuuden käsitteeseen liittyy samankaltaisia tulkinnallisia ongelmia kuin identiteetikäsitteeseenkin. Minuus käsitetään vaihtelevasti joko sellaisena asiana, johon hän voi itse vaikuttaa, tai sellaisena, johon voidaan vaikuttaa ulkoapäin. Minuudesta puhutaan lisäksi identiteetin tavoin vaihtelevasti joko sisäisenä ytimenä ja entiteettinä tai monitasoisena ja –kerroksisena asiana. Tulkinta riippuu erityisesti siitä, onko kyseessä sosiaalinen vai psykologinen tai jopa sosiaalipsykologinen näkökulma.¹³ Minuuden tulkinta riippuu myös siitä, millaisin historiallisin silmin identiteettiä katsoo, eli sisältääkö se ajatuksia valistuksen, modernin vai postmodernin ajan subjektista (ks. Hall 1992: 275–277; Hall 1999: 21–23).

Aleid Fokkema (1991) ja Käkälä-Puumala (2014) edustavat erityisesti kirjallisuudentutkimusta, joka on tietenkin tutkielmani lähtökohta. He ovat keskenään hyvin eri mieltä siitä voiko minuus muuttua. Fokkeman mukaan minuus on synonyymi ”psykologiselle olemukselle” (engl. *essence*)¹⁴ ja on henkilöahmon entiteettinen ydin (1991: 69). Fokkeman tulkinta on siten hyvin lähellä Hallin valistuksen ajan subjektia, jossa yhtä

---

¹² Tajfel [1978, 1974] taas tulkitsee minäkuvan siksi tietoisuudeksi, jonka mukaan henkilö kuuluu tiettyyn sosiaaliseen ryhmään (Anttila 2007: 63). Omassa tutkielmassani näen sen tarkoittavan molempia, etenkin silloin kuin Mikko Virtanen identifioi itsensä ruotsalaiseksi ollessaan Mikael Andersson.

¹³ Vrt. Fokkema 1991: 70; Saastamoinen 2006: 171; Rautio 2006: 17–18, Kuusela 2006: 36, 39.

¹⁴ Henkilön olemus viittaa mentaaliseen tai hengelliseen, joka on minuudelle ja identiteetille vastakkainen käsite. Olemus merkitsee muuttumatonta. (Fokkema 1991: 69.)

lailla palautetaan kysymys identiteetistä yksilön sisäiseen ja pysyvään entiteettiin. Minuudella ja identiteetillä on keskenään tärkeä suhde: identiteetti on struktuuri, joka säätelee (engl. impose) minuutta.¹⁵ Fokkeman mukaan minuuteen pääsee käsiksi tarkastelemalla kirjallisia keinoja, kun identiteetit peittävät minuutta. (1991: 70.) Käkälä-Puumala puolestaan luonnehtii minuuden muuttumisen olevan ehdollisempi prosessi:

– – Kansallinen tai etninen identiteetti, sukupuoli-identiteetti, ammatti-identiteetti: **jos** minuutta luonnehtii ainutlaatuisuus ja pysyvyys, niin identiteetti on muuttuva (tai muutettavissa), enemmän tai vähemmän tietoisesti rakennettu rooli tai roolien joukko.

(Käkälä-Puumala 2014: 243. Lihavointi VK.)

Vadelmavenepakolaisen analyysissä on järkevää tarkastella identiteettiä yläkäsitteenä ja minuutta alakäsitteenä, sillä Mikko Virtasen kokemus itsestään on muuttuva ja monikerroksinen. Minuuden ja identiteetin voi mielestäni vertauskuvallisesti hahmottaa joko sipulina jossa on useampi kerros, tai hedelmänä, jossa taas on yksi ydin ja yksi kuori. Tämä identiteetin ja minuuden suhde paljastuu lukijalle vasta tarkastelemalla sekä kirjallisia ja minäkerronnallisia keinoja. Samalla on syytä tarkastella myös sitä, minkälaisessa vuorovaikutuksessa Mikko on häntä ympäröivän kertomuksellisen maailman kanssa.

Vadelmavenepakolaisesta voi esittää monia mielenkiintoisia kysymyksiä Mikon minuudesta. Niitä ovat erityisesti se, 1) miten Mikon minuuus ilmenee kirjallisista keinoista, 2) onko Mikon hahmossa lopulta useita minuuksia ja millaisia ne ovat, 3) miten Mikon omat käsitykset suomalaisuudesta ja ruotsalaisuudesta vaikuttavat hänen minäkuvaansa ja identiteettiinsä ja 4) miten muut hahmot vaikuttavat Mikon minäkäsitykseen? Vastaavia kysymyksiä voi ammentaa lisääkin, mutta juuri näitä tulen seuraavissa pääluvuissa hahmottelemaan.

Tähän menneessä voi Mikon identiteetistä tehdä seuraavia johtopäätöksiä. Mikolla on kansallinen identiteetti sekä suomalaisena että ruotsalaisena. Hän on epäilemättä syntynyt suomalaiseksi, mutta on kuvitellun yhteisön ja kuvittelemansa identifikaation kautta ruotsalainen – ja kuten hän itse asian muotoilee, hän on lisäksi “kansallisuustransvestiitti”, mikä tuo mukaan myös sukupuolen ja kansallisuuden eroja vertailevan näkökulman.

---

¹⁵ Mikko Saastamoisen (2006: 171) mukaan kun minuutta määritellään tai arvioidaan, jolloin se muuttuu kohteeksi, muuttuu se siitä seurauksena identiteettikäsitteeksi.

Mikon kansallista identifikaatiota säätelee paljolti sosiaalinen identifikaatio: hän vertaa ja arvottaa suomalaisia ja ruotsalaisia toisiinsa jatkuvasti. Tämä vahvistaa Mikon omaa käsitystä hänen sisäisestä ruotsalaisuudestaan, mitä ilmentää osaltaan myös koko minäkerronta – ruotsalaisuus on Mikolle ”syvä” ja ”oma” kokemus, ja se on hänen kansallinen minäkäsityksensä ja samalla se on hänelle korostetun tärkeä, missä piilee myös romaanin ironia. Ruotsalaisuus on kansallinen identiteetti, jota Mikko lähtee kertomuksessaan tavoittelemaan. Se on kuin rooliasu, jota hän sovittelee ylleen romaanin alussa, Suomessa kotonaan, peilin ääressä (V: 99). Hän sovittelee ja rajaa sitä paikallisesti mutta myös sosiaalisesti, mielikuviansa ja ennakkoluulojensa kautta.

3 Ei vadelmaa, ei venettä, ei pakolaista ilman kansiin katsomista

Identiteettiaihe on *Vadelmavenepakolaisessa* läsnä koko ajan. Aluksi tarkastelen, miten identiteetti ilmenee romaanin para- ja peritekseissä ja kuvissa, sitten päiväkirjamaisuudessa ja minäkerronnassa. Pohdin, välittykö kirjallisten keinojen kautta jotain erityistä sanomaa ja sitä, vaikuttavatko sekä kirjalliset että kerronnalliset keinot identiteetin tulkitsemiseen.

3.1 Paratekstit

Paratekstit ovat kirjallisuudentutkija Gérard Genetten [1997] määritelmän mukaan päätekstiä ympäröimiä osa-alueita (Rättyä 2001: 177). Suomeksi niitä kutsutaan ”kynnysteiksi” ja ”aputeksteiksi”. Nimitys tulee siitä, että ne toimivat varsinaisen tekstin kynnyksenä ja ympäristönä ja säätelevät päätekstin ymmärtämistä ja ohjaavat lukijan tulkitusta (Lyytikäinen 1991: 147–148). Nimestään ja Genetten periaatteesta poiketen lasken parateksteihin mukaan myös kuvat ja illustraatiot (vrt. 1997: 1, 407). Niillä ei Genetten mielestä ole suoraa yhteyttä tekstiin (1997: 407), mutta *Vadelmavenepakolaisessa* ne kuitenkin ovat, esimerkiksi sillä tavalla miten kannen kuva kuvastaa Mikko Virtasen suomalaista kotia. Perustelen myös toisessa alaluvussa, kuinka vinjetit ovat tekstin kanssa yhteydessä koko ajan.

Paratekstien tarkasteleminen kertoo, miten kirjan eri osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa toistensa ja lukijan kanssa. Ne voivat esimerkiksi osoittaa onko jokin tietty parateksti, kuten mahdollinen esipuhe, osoitettu tietynlaiselle lukijalle (Genette 1997: 4). Paratekstien kautta voi pohtia myös sitä, minkälaisia ennakkokäsityksiä kirjan ulkomuoto herättää kirjan tyypistä, motiivista tai kohderyhmästä (Rättyä 2001: 177).

3.1.1 Peritekstit

Paratekstillä on kaksi alakäsitettä¹⁶, joista identiteettiteeman kannalta on oleellisinta tarkastella nimenomaan *peritekstejä*. Esimerkiksi kirjan tapauksessa peritekstit ovat varsinaiseen tekstiin kiinteästi sidottuja elementtejä, kuten kansi, liitteet, otsikot, johdanto, esipuhe ja kommentit (Genette 1997: 4–5, 23–24). Jo ennen *Vadelmavenepakolaisen* tarinan alkua lukija tutustuu neljään peritekstiin. Ensimmäinen on kirjaa suojaava kansipaperi:

Kuva 1: Alkuperäispainoksen kansisivu

¹⁶ *Epitekstit* taas ovat kaunokirjallisesta teoksesta etäämpiä ulkopuolisia elementtejä, kuten muun median kirjoittamia arvosteluja, haastatteluja ja kommentteja (Genette 1997: 5; Hosiaisuus 2003: 685).

Kansikuvaa koristavat kultakehyksiset valokuvat yleisesti tunnetuista ruotsalaisista henkilöistä (ks. kuva 1). Niiden alapuolella lukee räikeän punaisella fontilla ja versaaleilla kirjailijan nimi, ja vielä suuremmalla koolla romaanin otsikko. Taustalla puolestaan on seinä, joka muistuttaa kultaisilla kruunuilla koristeltua tapettia.

Kansikuva vihjaa selkeästi, että romaani kertoo todennäköisesti Ruotsista ja ruotsalaisuudesta. Kuvien hahmot ilmentävät positiivista kuvaa Ruotsista. Kultaiset kehykset viittaavat siihen, että taulujen ripustaja arvostaa näitä henkilöitä ja hahmoja, ehkäpä jopa ylistävästi. Otsikon ensimmäisestä sanasta, ”vadelmavene”, voi tunnistaa vihjauksen tuntuun ruotsalaiseen makeiseen. Otsikon toinen sana ”pakolainen” ei kuitenkaan välttämättä viittaa positiivisiin mielleyhtymiin, ellei sitten tule ajatelleeksi Ruotsia turvakohtina.¹⁷

Huolimatta siitä, että etukansi on identiteetin kannalta kovin informatiivinen, ei sen sisältö välttämättä avaudu kuin pohjoismaalaisille lukijoille, etenkin suomalaisille ja ruotsalaisille. Kannen kuvasto vaatii lukijalta ennakkotuntemusta Ruotsin historiasta ja sen kulttuurista. Valokuvat edustavat Ruotsin ”ylpeyksiä”: maan kuninkaallisia, politiikkaa, urheilua, kirjallisuutta ja musiikkia. Ylpistelyn voi tulkita viittaavan Ruotsi-Suomi-kilpailuhenkeen.

Toinen periteksti on kansipaperin liepeissä, jossa on kirjailija Miika Nousiaista esittelevä tekstipalsta kuvan kera. Nousiaisen työkokemuksen lisäksi siinä kerrotaan, että hän tuntee Ruotsin ja ruotsalaisuuden hyvin. Tässä yhteydessä lukija ei voi olla huomaamatta räikeän punaista väriä kannen sisäpuolella, esilehdissä ja kapiteelinauhassa, väri on sama kuin kannen otsikossa. Punaisen voi katsoa viittaavan vaaraan tai varoitukseen tai ehkä myös Mikon ihannoiman Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen väriin.

Kolmas ja neljäs periteksti seuraa nimiö- ja tekijänoikeussivujen jälkeen. Niitä on haastavampaa analysoida, koska ne vaikuttavat olevan sekä satunnaisia että harkittuja (vrt. Lyytikäinen 1991: 154). Ensimmäinen on kaksikielinen omistuskirjoitus:

Omistettu Paulalle, jonka ansiosta kaikki on mahdollista.
Stort tack till alla svenska vänner på ön. Ni kramades och hade
en så harmonisk tillvaro.

---

¹⁷ Nousiainen itse kertoo Ylen Ykkösen Aamu-tv-lähetyksessä Aamun kirja [11.9.2007], että romaanin otsikko ei ollut hänen itsensä keksimä vaan kustannustoimittajan. Alkujaan heillä oli ollut suunnitelmissa paljon ruotsiksi toimivia nimiä, mutta jotka eivät toimineet suomeksi. (Nousiainen 2011.) Tästä syystä otsikkoa voi kutsua *kustantajan peritekstiksi* (ks. Genette 1997: 16, 23).

Omistus on osoitettu sekä kirjailijan vaimolle, että niille ruotsalaisille, joihin Nousiainen tutustui ollessaan thaimaalaisessa lomakohteessa vuonna 2004¹⁸. Silmiinpistäväntä on tekstin kaksikielisyys. Omistuskirjoitus voisi yhtä hyvin olla romaanin päähenkilön, Mikko Virtasen, joka romaanin alussa ihailee ruotsalaisia turisteja thaimaalaisessa lomakohteessa. Mikko nimenomaan arvostaa näiden yhteisöllisyyttä. Omistuskirjoitus toimii tässä kynnyksenä romaanin fiktiiviseen maailmaan. Kielellinen kahtiajako muistuttaa myös romaanin teemasta, kahtiajakautuneesta kansallisesta identiteetistä.

Edellä mainittujen peritekstien jälkeen seuraa tyhjä sivu, jota seuraa viimeinen periteksti:

”Vanligt kranvatten kan orsaka cancer”
Aftonbladet 6.5.2006

Kyseessä on epigrafi, joka tarkoittaa teoksen alussa olevaa mietelauseetta tai mottoa (Hosiaislouma 2003: 201). Tämä ruotsalainen otsikko on poimittu ruotsalaisesta iltapäivälehdestä, jonka mukaan tavallinen hanavesi voi aiheuttaa syöpää. Koko romaanin kannalta se viittaa ironisesti ruotsalaiseen holhousyhteiskuntaan. Otsikko viittaa sanomaltaan siihen, ettei kaikki ole niin hyvää kuin luullaan, ja näin kertomuksen satiiriin: tavallinen ruotsalainen elämä ei välttämättä olekaan niin hyvää kuin päähenkilö tai lukija luulee.

Nämä kynnystekstit ovat erityisen relevantteja, koska ne viittaavat teoksen sisältöön ja valaisevat sen merkitystä (Lyytikäinen 1991: 148). Niiden kautta lukija tunnistaa romaanin satiirisuuden, kahden maan välillä hapuilevan päähenkilön identiteettiproblematiikan, ja toisaalta myös viitteitä teemasta, joka näiden pohjalta muodostuu.

3.1.2 Vihjailevat vadelmaveneet

Vadelmavenepakolainen koostuu neljästä luvusta ja epilogista. Jokaisella on erillinen aloitussivu, jossa lukee OSA ja sen numero. Alla on mustavalkoinen vinjettikuva¹⁹ vadelmavenemakeisesta, aina eri asennossa (ks. kuvat 2 & 3 seuraavalla sivulla). Näillä aloitussivuilla on kaksi tärkeää tehtävää: osat jaksottavat tarinaa ja vinjettien asento vihjailee lukijalle tarinan vaiheesta.

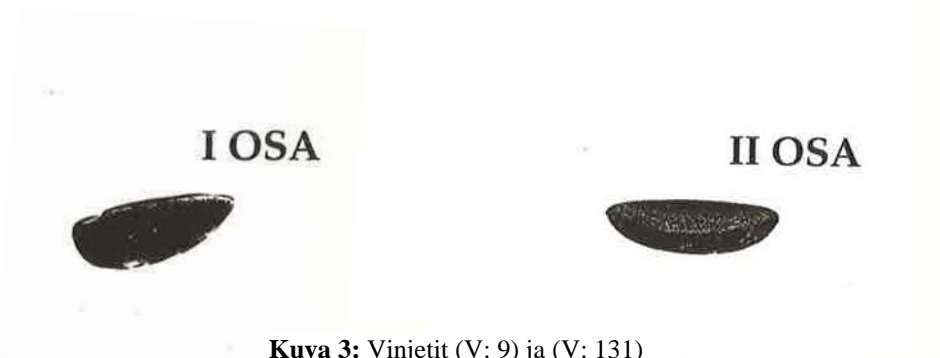
¹⁸ Ks. esim. Ylen Ykkösen Aamu-tv-lähetys Aamun kirja 11.9.2007 (Nousiainen 2011).

¹⁹ *Vinjetti* on kirjan tai sen luvun alku- tai loppukoriste, logo tai kuvio (KS s.v. vinjetti; Hosiaislouma 2003: 1012). Ne ovat yleisiä etenkin vanhojen painettujen kirjojen nimiösivulla, mutta niitä löytää myös kansisivuilta tunnusvinjettien muodossa, joiden tarkoitus on ollut ennen vanhaan houkutella ostajaa (*Suomen kirjallisuushistoria* 1/1999: 75). Vanhoissa kaunokirjallisissa teoksissa vinjetit ovat olleet tavanomaisia avausnäkökymän koristeina, lukujen jakajina ja teeman tukijoina.

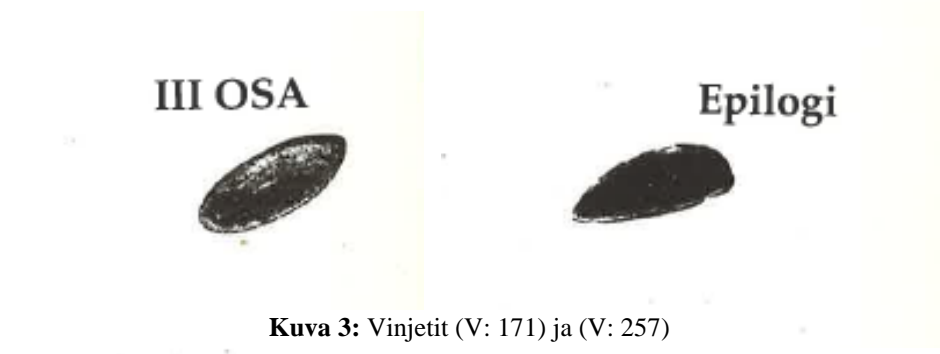
Kyse on reeman ja teeman suhteesta. *Vadelmavenepakolaisessa* on tyypillinen mekaaninen jaottelu (OSA 1, OSA 2, jne.), jota kutsutaan kirjallisuustieteissä klassisen remaattiseksi eli generiseksi jaotteluksi. Kuvat vadelmavenemakeisesta, eli vadelmaveninjetit, toimivat taas narratiivisen sisällön, eli teeman viittauskohteena, jotka ruokkivat lukijan ennako-odotuksia tunnetun ruotsalaisen makeisen kautta. (Pihlajamäki 2010: 39, Genette 1997: 78, 297–298, Lyytikäinen 1991: 149, 152.)

Vinjeteillä on kaksi olennaista roolia. Ensinnäkin ne tukevat lukujen mekaanista jaottelua, jolloin niitä voi tarkastella (luku)otsikoina (engl. *intertitle* tai *chapter title*) (Pihlajamäki 2010: 39, Genette 1997: 297). Toiseksi ne toimivat sekä tarinan tienviittoina että vihjailevina symboleina siitä, mitä tuleman pitää. Veneiden asentojen vaihtuminen vaikuttaa tarinan tulkintaan ja aktivoi lukijan odotuksia.

Vadelmaveninjetit tarjoavat erilaisia tulkintoja, koska ne ovat visuaalisesti monitulkintaisia. Vaikuttaa siltä, että ne on toteutettu eri tekniikoilla: osa näyttää valokopioiduilta, osa taas kameralla kuvatuilta ja yksi taas näyttää piirretyltä (ks. kuvat 2 & 3). Veneen kokan suunta ja katsojan katseen suunta eivät ole selkeitä, ja tästä syystä tulkinnat voivat olla vaihtelevia.

Kuva 3: Vinjetit (V: 9) ja (V: 131)

Kuva 3: Vinjetit (V: 171) ja (V: 257)

Vinjettejä voi tarkastella symbolistisesti, jolloin ne tarjoavat ainakin kaksi tulkintaa. Ensinnäkin niiden voi nähdä symboloivan kertomuksen juonen kaarta. Anna-Leena Pyykönen (2012) on pro gradussaan todennut niiden symboloivan enteilevästi Mikon tulevia identiteetti- ja elämänvaiheita (mt. 47). Yhdessä vinjetit ovat kuin katsaus Mikon elämän- ja identiteettimatkan kaareen. Matkan teema liitetäänkin usein identiteetin määrittelyyn (Kurikka 1995: 6). Itse tulkitsemisen että vinjeteissä on pikemminkin kyse Mikon matkasta itseensä. Näin veneiden keulojen kohtaamat tuntemattomuus olisikin Mikko itse. Veneet symboloivat silloin matkaa hänen todelliseen itseensä, tuntemattoman minuuden tunnistamiseen.

Vinjettien asentoja voi tulkita psykologisesti hyvinkin tarkkaan, sillä ne noudattelevat romaanin tapahtumia. Ensimmäisen veneen (V: 9) keula on koholla, suunnaten oikealle, eteenpäin seuraavalle sivulle. Tässä luvussa Mikko avautuu omasta elämästään ja lapsuudestaan, joten veneen voi väittää viittaavan hahmon avautumiseen ja tarinan lähtövalmiuteen. Seuraava vene kelluu tasaisesti vaakasuorassa (V: 131) kuin symboloiden Mikon vakaata mieltä. Toisessa osassa hän on kouluttautumassa ruotsalaiseksi, jolloin hänen mielentilansa on vakaa ja optimistinen: hän on kohta saamassa ruotsalaisen identiteetin. Kolmas vene (V: 171) on hankalampi tulkita. Näemmekö veneen tyhjän sisällön vai sen pohjan? Se voi symboloida Mikon introspektiota eli itsetarkastelua. Kolmannessa luvussa Mikko elää ideaalista ruotsalaista elämää, jonka aikana alitajuinen suomalaisuus paljastuu. Jos kyseessä on pohja, merkitys on tavallaan sama: tämän tulkinnan mukaan Mikko olisi siis pohjimmiltaan suomalainen. Epilogin veneen (V: 257) voi väittää symboloivan Mikon ”kääntymystä”. Vene on ylösalaisin ja keula osoittaa nyt vasemmalle, eli päinvastaiseen suuntaan kuin ensimmäinen vene. Tunne Ruotsia kohtaan on kääntynyt ylösalaisin, ja Mikko kääntää selkensä ruotsalaisuudelle.

Kuvien tulkitseminen on kaksipiippuista. Niiden merkitys kasvaa, rakentuu ja kehittyy tarinan ohella, eivätkä ne yksin kerro paljoakaan. Ne ovat eepin kuvakirjan tavoin staattisia ja tekstille alisteisia ja laajentavat tekstin merkitystä (Happonen 2001: 113). Elleivät veneiden asennot vaihtuisi, olisi kuvista hyvin vähän hyötyä lukijalle. Ne hän vihjaavat tulevasta muutoksesta ja hahmon intentiosta, tunteista ja päämäärästä.

3.2 Päiväkirjamaisuudesta ja kerronnasta

Vadelmavenepakolaisen jokaisessa osassa on vaihteleva määrä eri pituisia päivämääräkohtaisesti otsikoituja kohtauksia, jotka muistuttavat muotonsa takia muistelmia tai muistiinpanoja. Ne antavat syyn tarkastella romaania kuin päiväkirjaa. Päiväkirjamuotoinen kerronta laittaa miettimään, millainen vaikutus Mikolla itsellään on lukijan tulkintaan identiteetistä, ja miten romaani edustaa identiteettikysymyksiä suomalaisessa proosassa.

Vadelmavenepakolainen on fiktiivinen päiväkirja, joka noudattaa päiväkirjan mallia. Vaikka se ja sen päähenkilö eivät ole todellisia, sisältää romaani kuitenkin useita tunnistettavia julkisuuden henkilöitä ja tositapahtumia, jotka täsmäävät annettujen päivämäärien kanssa – esimerkiksi ruotsalaispoliitikon Anna Lindhin murha (10.9.2003), Intian valtameren tsunami (26.12.2004²⁰) ja Suomen Euroviisuvoitto (20.5.2006).

Päiväkirjamaisuus luo lukijalle sekä aitouden että intiimiyden tuntua (Hosiaislouma 2003: 759). Myös *Vadelmavenepakolaisessa* Mikko on kerronnassaan paikoin erittäin itsereflektioiva, eli itseänsä tarkasteleva, joka tunnuspiirteensä periytyy omaelämäkerran eli autobiografian lajista. Autobiografialle tyypillisellä tavalla Mikolla on vieläpä hyvin ”idealisoitu omakuva”. (Hosiaislouma 2003: 655.) Hän sanoo esimerkiksi olevansa ”yksi päätepisteistä” vuonna 1889 alkaneessa tapahtumien ketjussa, joka johti kansankodin rakentamiseen (V: 36–37).

Päiväkirjalle tyypillisesti Mikko kertoo kertomustaan minä-muodossa. Hän on homodiegeettinen kertoja, josta voi tunnistaa sekä autodiegeettisen että intradiegeettisen tason.²¹

3.2.1 Epäluotettavuus

Minämuotoinen päiväkirjamainen kerronta vaikuttaa merkittävästi henkilöihahmon identiteetin tarkasteluun. Ensinnäkin se luo kapean näkökulman identiteettiin (esim. Hosiaislouma 2003: 412), sillä lukija saa tietää vain sen, mitä Mikko ajattelee ja kertoo. Toisaalta päiväkirjamuoto luo luottamusta lukijan ja Mikon välille, koska harvemmin epäillään päiväkirjan todenmukaisuutta tai ajatellaan sen olevan sepitettä. Siksi lukija ei välttämättä

---

²⁰ Tässä kohtauksessa Mikon kokemukset ruotsalaisten keskuudessa perustuvat osaksi kirjailijan omiin kokemuksiin Thaimassa, tsunamiin iskettyä lomakohteeseen (ks. Nousiainen 2011).

²¹ Näistä tasoista lisää ks. Genette 1980: 244–245; 248–249 tai Rimmon-Kenan 1999: 122.

heti kyseenalaista Mikon henkilöahmon kertomuksia, vaan ne koetaan sisäisesti uskotavina. Näin voi käydä esimerkiksi Mikon vakuuttaessa omaa erinomaisuuttaan ruotsin kielen osaajana:

Sain opiskella sitä [ruotsia] järjestelmällisesti vasta seitsemännellä luokalla. Olin alusta alkaen valtavasti muita edellä, ruotsintaitoni oli jo kuusivuotiaana Kouvolan eliittiä. Olin kahminut käsiini kaikki mahdolliset ruotsinkieliset lehdet ja esitteet. Kukaan ei puhunut ruotsia Kouvolassa. Kaupungin kaikki kolme suomenruotsalaista pysyttelivät kotioloissa, etteivät saisi turpaan. Kun vaadin Sokoksella palvelua ruotsiksi, sain osakseni vain häijyn mulkaisun.

(V: 18.)

Ote romaanin alusta vakuuttaa lukijan alustavasti siitä, että ahkerana opiskelijana Mikko varmasti osaa ruotsia. Se ei kuitenkaan ilmene siinä, miten hän ääntää tai lausuu sitä. Vähän myöhemmin Mikko puhuu ruotsia ruotsalaisille, kun hän tapaa uusia turisteja suosimassaan lomakohteessa (V: 22–23).

Kohtauksessa esitetään, että ruotsalaisella isällä on kansallinen ennakkoluulo siitä, etteivät suomalaiset osaa ruotsia, ja siksi hän vaihtaa kielen englanniksi. Tilannetta ei myöskään helpota se, että Mikko on esitellyt olevansa Suomesta. Kiusallisen ja koomisen tilanteesta tekee se, että ruotsalainen inttää puhumalla huonoa englantia, vaikka Mikko jatkaa ruotsiksi ja toteaa osaavansa ruotsia. Lisäksi mies heittää tilanteen kokonaan leikkiksi laukaisemalla ruotsalaisten yleisimmin tuntemaa suomalaista sanastoa. Vain vaimo puuttuu keskusteluun ruotsiksi – ehkä pelkästään kohteliaisuudesta, koska mies hyvästelee Mikon taas englanniksi (V: 23).

Näin jää lukijan pohdittavaksi, mikä on Mikon todellinen kielitaito. Vaikka tilanne näyttää perustuvan ruotsalaisen ennakkoluuloisuuteen, on mahdollista, että Mikko on voinut tulkita tilanteen väärin. Mikäli Mikon ääntäminen ei ole täydellistä (kuten hän paljastaa sivulla V: 28) on hyvin ymmärrettävää, että ruotsalainen mies haluaa vain helpottaa tilanteen kommunikaatioita. Mikko vaikuttaa kuitenkin osaavan ruotsia, koska myöhemmin puhuessaan ruotsalaiselle maahanmuuttoviraston vastaavalle puhelimitse, tämä ei kiellä, etteikö Mikko puhuisi virheetöntä ruotsia (V: 43). Mikko myös perustelee kielellistä osaamistaan ja tietoaan selittämällä mitä tietyt ruotsalaiset sanat tai lausahdukset oikeasti tarkoittavat ruotsiksi, kuten sana *faktiskt* (V: 43). Lukijalle kuitenkin syntyy aihetta epäillä Mikon ruotsin kielen ääntämistä, kun tämä harjaannuttaa sitä mentorinsa Mikael

Anderssonin avulla. Vasta koulutuksen jälkeen ääntäminen on virheetöntä (ks. V: 150 ja V: 191).

Kertojana Mikko on varsin luova mielikuvitukseltaan, taidokas lukijan manipuloija ja erittäin tunteellinen ja liioitteleva. Varsinkin romaanin alussa Mikko kertoo ja muistelee yksityiskohtaisesti, minkälaista kohtelua hän on saanut kansallisuustransvestiittina Suomessa. Muistelu on sävyiltään katkeraa. Mikko on esimerkiksi pyytänyt Sokoksessa palvelua ruotsiksi ja saanutkin vain häijyn mulkaisun takaisin (V: 18). Tällainen antaa aihetta pohtia, kertooko hahmo muiston osoittaakseen lukijalle, että juuri ruotsalainen elitismi teki hänestä syrjäytyneen ja jopa yksinäisen Suomessa. Suomessa elää nimittäin yleinen ennakkoluulo siitä, että Suomessa ruotsia puhuvat olisivat niin sanotusti parempia ihmisiä, "bättre folk", mikä ei aina ole esitetty positiiviseen sävyyn.

Toinen lukijaa manipuloimaan pyrkivä kohtaaminen on romaanin ensimmäisen osan lopussa. Mikko ja Mikael ovat juuri tutustuneet toisiinsa eräässä baarissa, ja Mikko on saanut idean hänen identiteettinsä varastamisesta. Tästä Mikko käy itsekseen pohtivaa keskustelua, ja samalla reflektoi itseänsä. Mikko näkee itsensä kahtiajakautuneena persoonana, jonka toinen minä – ”epätoivoinen psykopaatti” – sallii tapahtuman, vaikka tietoinen minä – järjen ääni – haluaisi sen estää (ks. V: 124). Kohtaaminen muistuttaa Sigmund Freudin jakautuneen minän teoriaa (ks. esim. Hosiaisuoma: 749). Näyttäisi siltä kuin Mikolla ei olisi vaihtoehtoja: jotta saisi ruotsalaisen Mikaelin identiteetin, hänen on pakko ylipuhua tämä ja hyötyä tämän halusta päättää päivänsä. Jakautunut minä antaa myös vaikutelman, ettei Mikolla ole kontrollia itsestään tai muita vaihtoehtoja, jotta voisi saada ruotsalaisen identiteetin. Näin sen voi arvioida kertojan keinoksi vaikuttaa lukijaan niin, ettei tämä tuomitsisi Mikkoa teoistaan.

Mikko on epäluotettava kertoja, sekä siksi että kaikki hänen kertomansa on hyvin subjektiivista ja näkökulmallisesti kapeaa, mutta myös siksi, että hän on tekojensa kautta moraalisesti epäilyttävä (esim. Hosiaisuoma 2003: 210–211). Kaiken kukkuraksi Mikon todellisuudentaju herpaantuu milloin missäkin: pitämässään kalaaseissaan, joissa hän juo liikaa snapseja ja humaltuu (V: 41–42), kun hän haukkuu tunnekuhuissaan armeijaa majurille (V: 61–62) sekä hänen mielikuvituksen täyteisessä ”muisteluissaan” ajasta Mikaelina Göteborgissa (V: 174–178).

On huomionarvoista, että jokaisessa edellä mainituista tilanteista Mikko pelkää tai toivoo jotakin. Skåne Akvavitia -snpisien kautta saavuttamassaan humalatilassa Mikko

pääsee pakenemaan arkitodellisuuttaan. Mikko väittää, että hänen järjestämiään kalaaseja ei ole usein ja että ne ovat vaatimattomia – hänhän vain kuuntelee ruotsalaista lempimusiikkiaan ja herkuttelee tunnetuilla ruotsalaisilla elintarvikkeilla (V: 39–40). Innostuksesta kertoo kuitenkin jotain se, että hän näkee erilaisia harhanäkyjä, kuten esimerkiksi Olof Palmen juovan ja laulavan hänen kanssaan. Osaltaan tämä lisää entisestään romaanin koomista otetta kansallisuuteen ja siihen, miten vakava asia ruotsalaisuus hänelle on.

Ennen varsinaista armeijakohtausta Mikko on ollut huolissaan ja suorastaan peloissaan siitä, että suomalaiset ja ruotsalaiset yritykset fuusioituisivat (V: 57), eli toisin sanoen hänen verivihollisina pitämänsä tahot, Suomi ja Ruotsi, päätyvät tekemään yhteistyötä. Mikko ei luota Suomeen vaan pelkää, että sellainen aiheuttaisi Ruotsille vain pahoja seuraamuksia. Nähtyään edellisenä yönä painajaista, jossa suomalainen luutnantti ampuu Mikon ihaileman ruotsalaisen jalkapalloilijan Tomas Broinin (V: 58–60), saa hän aamulla kutsun Suomen puolustusvoimien kertausharjoituksiin. Painajaisestaan vielä järkyttynyt Mikko lähtee kertausharjoituksiin heti ja pääesikunnan aulassa vaati kovaan ääneen saada erota Suomen armeijasta. Eräs majuri yrittää rauhoitella Mikkoa, mutta turhaan. Kyseisen kohtauksen lopussa Mikko tajuaa, että jotta hän voisi erota Suomen armeijasta, hänen ainoat keinonsa ovat vanhentua, menettää kansalaisuus, vaihtaa sukupuolta tai sairastua palvelukelvottomaksi. Ainoaksi vaihtoehdokseen Mikko näkee tällöin katoamisen. (V: 63.)

Myöhemmin romaanissa, osassa kolme, kun Mikko on Mikaelina tämän lapsuudenkaupungissa Göteborgissa, Mikko eläytyy uuteen elämäntilanteeseensa tutulla vilkkaalla mielikuvituksellaan. Hän kertoo fiktiivisiä muistoja, jotka näyttäisivät korvaavan Mikon suomalaiset lapsuuden muistot, jolloin hän luo itselleen uutta menneisyyttä Mikaelina. Muistelmat ovat erittäin liioiteltuja ja fiktiivisiä. Mikko väittää tunnistavansa äänet, hajut ja jopa ihmisten ilmeet (V: 174). Eräässä ”muistossa” Mikko osallistuu UEFA-cup -otteluihin katsojana. Siinä Mikko selvästi yrittää korvata huonot lapsuudenmuistonsa omasta isästään. Hetkeä myöhemmin Mikko korvaa myös tylsän suomalaisen lapsuutensa:

Meidän vanhassa asunnossamme asuu lapsiperhe, arvaan sen verhoista. Katselen haikeana hetken omaa ikkunaani, josta kerran karkasin lakanaköydellä luettuani liikaa Melukylän lapsia. Sitten näen koululle johtavan polun, jolla opin ajamaan ilman apupyöriä. Muistan myös käiteen johon katkaisin kaatuessani etuhampaani. Pakko kokeilla ylähampaita pelkämästä puistatuksesta, on se niin vahva muisto.

(V: 178.)

Mikon mielikuvitteelliset muistot vahvistavat hänen fiktiivistä ruotsalaista identiteettiään ja korvaavat samalla hänen suomalaisen identiteettinsä. Muistojen korjaaminen ja uudelleenmuokkaaminen toimivat myös ”itseterapiana”²², koska Mikko pääsee eroon hänen mieltämistään traumaattisista ja vaikeista suomalaisista lapsuudenmuistoista. Samalla se luo Mikolle toivetta nykyisyydestä ja tulevaisuutta (ks. Giddens & Andersson 1999: 91).

Koko tästä Mikon muistelutuokiosta jää epäselväksi, vääristääkö Mikko Mikaelin kertomia lapsuudenmuistoja vai keksiikö hän kaiken puhtaasti omasta päästään. Näyttää siltä, että vain Mikon mielikuvitus on rajana, kuinka paljon hän voi leikkiä uuden ruotsalaisen identiteettinsä kanssa.

Tavallaan fiktiivinen muistelukohtaus muistuttaa postmodernistista käsitystä identiteetistä, jonka mukaan identiteetti muuttuu koko ajan ja määritellään ajassa jatkuvasti uudestaan. Mikon tilanne tavallaan parodioi nimenomaan ajatusta siitä, miten postmoderni subjekti omaksuu itse eri identiteettejä eri aikoina, koska Mikko luo itsestään aivan uutta tarinaa (vrt. engl. ”narrative of self”). Samalla Mikon identiteetti toistaa tässä Stuart Hallin käsitystä siitä, että identiteetit ovat lopulta tilapäisiä ja fiktiivisiä. (vrt. Hall 1992: 277.)

3.2.2 Identiteettiä rakentava päiväkirja

Päiväkirjoille on ominaista kuvata kehitysprosessia, eli kirjoittajan yksilöitymistä ja individualiaatiota (Karkama 1995: 146). Mikon tapauksessa lukija ei seuraa tämän koko elämää syntymästä kuolemaan, vaan kahdeksan vuoden otetta tämän aikuisuudesta, jossa on mukana myös Mikon muisteluja lapsuudesta. Päiväkirjojen keskipisteenä voi nähdä olevan sen kirjoittajan yksilöllinen elämä ja hänen persoonallisuutensa tarina, aivan kuten omaelämäkerroissa Philippe Lejeunen [1989] mukaan (Lappalainen 1995: 170). Lappalainen (1995) kuvaa omaelämäkertaa minän kirjoituksena, jossa ”kuvataan minän/päähenkilön identiteetin rakentumista”. Siinä on tarkoitus selvittää ”nykyisyys ja nykyinen minä”, eli miten minäkertoja on tullut siksi mikä hän on ja millainen hän on. (mt. 173.)²³

---

²² Itseterapeuttinen näkökulma perustuu kirjailija Janette Rainwatersin [1989] neuvoihin siitä, miten ”autobiografinen ajattelutapa” auttaa ihmistä kehittämään tunteitaan ja toiveitaan, ettei tämä jäisi ”menneisyytensä orjaksi” (Giddens & Andersson 1999: 91).

²³ Tämä on osa sitä minän ja identiteetin kuurupiiloleikkiä, josta puhuin luvussa 2.3.

Päiväkirjamaisen romaanin alussa Mikko ei problematisoi minäänsä, vaan toteaa olevansa kansallisuustransvestiitti. Mikko osaa myös antaa selityksen sille, miten hänestä on tullut sellainen kuin hän on, kertomalla lapsuudestaan. Karkama (1995: 150), joka on analysoinut Marja-Liisa Sairasen päiväkirjoja, on havainnut, että Sairasen tietoisuus ja ”kutsumus” tulla runoilijaksi syntyvät yksinäisyyden ja itseyden kokemuksista. Samalla periaatteella myös Mikon ”kutsumus” tulla ruotsalaiseksi syntyy siitä, miten yksinäinen hän kansallisuustransvestiittina on. Se välittyy etenkin romaanin alussa, kun huomaa miten kaiholla Mikko katsoo onnellisia yhteisöllisiä ruotsalaisturisteja ja näiden perheitä.

Homodiegeettisen kerronnan minämuodon ansio on, että Mikon ”minuus” on koko ajan läsnä (Rimmon-Kenan 1999: 121). Preesensmuoto myös antaa vaikutelman, että seurataan Mikon ”ajatuksen kulkua” (engl. *stream of consciousness*) (Genette 1980: 230)²⁴. Näin lukija pääsee seuraamaan Mikkoa ja tämän ajatuksen kulkua erittäin läheltä. Jos lukija luottaa Mikon kerrontaan, voi sen perusteella tehdä paljon erilaisia johtopäätöksiä tämän identiteetin kehityksestä. Tämä mahdollistaa psykologisen tulkinnan, jolloin identiteetin kehitystä voi tarkastella Mikon lapsuudestaan kertomien yksityiskohtien kautta. Näin myös Mikon minuutta voi tarkastella jakautuneen persoonan kautta, jonka pariin palaan luvussa 5.1.

Vadelmavenepakolaisen minäkerrontamuoto edustaa myös omalla tavallaan Suomen 2000-luvun alun subjektiivista laji- ja kerrontatyyliä, kuten myös uudenlaista asemoitumista sekä kansalliseen että sosiaaliseen identiteettiin. Leena Kirstinä (2007) on tarkastellut miten kansallisuus, suomalaisuus ja käsitys identiteetistä ovat kehittyneet vuosituhannen taitteen aikana suomalaisessa proosassa. Hänen katsannossaan etenkin kerrontamuoto on viidenkymmenen vuoden aikana irtaantunut kollektiivisesta identiteetistä, ”passiivimuodon yhteisöminuudesta”, nyt 2000-luvun alun kirjallisuudessa yksilökeskeisempään minäkerrontaan (mt. 7–8.) *Vadelmavenepakolaisessa* Mikon minäkerronta ja sen itsereflektoiva luonne ovat keskeistä, mutta siinä leikitään myös kollektiivisella identiteetillä jatkuvasti. Kertoja esimerkiksi puhuu vaihdellen me-muodossa, alleviivatakseen monikon ensimmäisellä persoonalla yhteisöllistä tunnettaan ruotsalaisiin. Nykykirjalli-

---

²⁴ Tässä Genette (1980) käsittelee miten päiväkirjoissa ja kirjeissä on ristiriitainen tilanne kirjoittaja-kertojan ja toimijan kesken (mts.). Tässä tutkielmassa en tule tarkastelemaan enkä erottelemaan kertojaa ja toimijaa toisistaan, enkä näin arvioida, onko hahmo kirjoittanut päiväkirjansa jälkiviisaana ja spekuloida sen kehitystä päiväkirjan ulkopuolelta.

suuden historiassa kohderomaanin on todettu olevan esimerkki siitä, miten se purkaa kansallisen identiteetin käsitettä leikkimällä Benedict Andersonin kuviteltujen yhteisöjen teoriolla (*Suomen nykykirjallisuus* 1/2013: 10; *Suomen Nykykirjallisuus* 2/2013: 46). Lisäksi Mikon ajatusmaailma kuvastaa aikansa käsityksiä, kansallisia ennakkoluuloja ja stereotyyppioita Suomesta ja Ruotsista.

4 Vadelmavenepakolaiseksi päättymisen syyt ja seuraukset

Vadelmavenepakolaisessa on kaksi kansallista identiteettiä, suomalainen ja ruotsalainen, jotka Mikko Virtasen kautta näyttäytyvät vastapareina. Molempiin sisältyy paljon stereotyyppioita ja ennakkoluuloja, mikä saa pohtimaan, mikä saa Mikon ihannoimaan juuri ruotsalaisuutta. Tässä luvussa käsittelen kertomuksen kannalta niitä Mikon kansallisuustransvestiitin motiiveja, joiden takia hän on valmis muuttumaan ruotsalaiseksi.

4.1 Ruotsi–Suomi-vastakkainasettelu

Romaanin perusta on sen koominen ja parodinen ”maaottelu” Ruotsin ja Suomen välillä, jota Gottelier (2009) kuvailee ”kipeäksi koetuksi” naapurimaasuhteeksi (mt. 61). Romaanissa leikitellään kansalaisuuksiin liittyvillä kliseillä ja stereotyyppioilla, jotka Mikko vie ideologiseksi vastakkainasetteluksi maiden välillä. Vaikka Mikko on selvästi pakkomieltainen ja paikoitellen vaikuttaa jopa hyvin epävakaalta mielenterveydeltään, maiden keskinäisellä vastakkainasettelulla on juuret kulttuurissa ja historiassa.

Ruotsalainen kirjailija Anita Ekwall ja suomenruotsalainen journalisti Svenolof Karlsson (1999) käsittelevät maiden välisiä ”kohtaamisongelmia” yritysmailman näkökulmasta. Kirja uhkuu sovittamisen, suvaitsevaisuuden ja yhteishengen ideaa, joka omalta osaltaan osoittaa, että vastakkainasettelu on olemassa.

Kyselyssä tekijät kartoittivat 150 henkilön mielteitä ja ennakkokäsityksiä kansallisuuksien luonteenpiirteistä.²⁵ Vastanneet työskentelivät suomalaisissa ja ruotsalaisissa

---

²⁵ Kyselyn voi tulkita ohjailevaksi, koska vastanneiden piti valita jo ennalta valittujen ominaisuuksien joukosta (ks. mt. 22–23). Kaikki vastaustulokset löytyvät pistetaulukkomuodossa (ks. mt. 24–25). Kyselystä on myös hyvä huomioida, että sen kartoittamat ominaisuudet korostavat pikemminkin työilmapiiriä. Niiden

yrittäjissä, jotka olivat joko fuusioituneet tai tekivät läheistä yhteistyötä keskenään. Vajaat kaksi kolmasosaa vastanneista oli suomalaisia, yksi kolmasosa ruotsalaisia ja kymmenkunta henkilöä edusti muita kansallisuuksia. (Ekwall & Karlsson 1999: 22.) Kyselyn tuloksia on kiinnostavaa verrata *Vadelmavenepakolaiseen*, sillä romaani sijoittuu vain hiukan myöhäisempään aikaan, vuosiin 2002–2010. Ylen tv-ohjelmassa *Aamun kirja*, Nousiainen on kertonut saaneensa romaaniinsa idean jo vuonna 2001 (Nousiainen 2011).

Ekwallin ja Karlssonin (1999) tekemän kyselyn tulokset muistuttavat paljon Mikko Virtasen mustavalkoista näkemystä. Ruotsalaiset saavat lähes pelkästään positiivisia attribuutteja, toisin kuin suomalaiset. (Vrt. Ekwall & Karlsson 1999: 23, 26, 30.) Myös Mikko Virtanen näkee ruotsalaiset kyselyn tavoin muun muassa ryhmäkeskeisinä, sosiaalisina ja diplomaattisina. Nämä luonnehdinnat sopivat myös häneen itseensä, oli hän sitten Thaimaan lomakohteessa Mikkona, tai myöhemmin Mikaelina ruotsalaisten naapuriansa keskuudessa.

Rehellisyyden nähdään olevan kyselyn tulosten mukaan sekä suomalaisten että ruotsalaisten ominaispiirre (Ekwall & Karlsson 1999: 23, 30). Mikon mielessä rehellisyydellä on kuitenkin kaksi vastakkaista puolta. Jo romaanin alussa Mikko manaa *tyypillisen rehellisen suomalaisen miehen* olevan huono asia. Hänestä vain rumat suomalaiset naiset voivat kehua suomalaista miestä rehelliseksi, tai ”yhtään miksikään” (V: 16). Erityisesti suomalaiset ja ruotsalaiset isät eroavat Mikon mielestä siinä, miten he suhtautuvat rehellisyyteen lastensa kanssa. Mikon omissa lapsuuden takaumissa suomalainen rehellisyys on kyynistä ja sydämetöntä mahtailua häntä kohtaan. Esimerkiksi Mikosta isä vertasi hänen kädenmurtumista kahta pahempaan tulokseen jossa käsi katkesi ja jalka amputoitiin (esim. V: 78). Kohtauksen voi kuitenkin tulkita liioitteluksi, joka isän tai Mikon kannalta. Aikuisena Mikko salakuuntelee erästä ruotsalaisperhettä ja huomaa, miten erilaiselta rehellisyys voi näyttää: viisaalta, lempeältä, huomioivalta ja diplomaattiselta (V: 88–89). Toisaalta Mikko ei huomioi, että ruotsalaisen isän rehellisyyden voisi tulkita myös toisin: sehän voisi näyttäytyä hätäisesti keksittyinä selityksinä, jossa isä vain arvottaa ja tuomitsee toisen lapsen kasvatusta.

---

tulokset eivät välttämättä ole yhtä loukkaavia kuten maallikon mielikuvat ja stereotypiat, verrattuna esim. Hyrskyn (1993) teettämän kartoitukseen, jossa hän tutki Suomen ja Ruotsin ysiluokkalaisten mielikuvia suomalaisista ja ruotsalaisista (ks. mt. 59–81).

Ekwallin ja Karlssonin (1999) kyselytuloksista voi myös poimia seuraavat negatiiviset attribuutit suomalaisista: masentuneisuus, melankolisuus, hiljaisuus ja isänmaallisuus (mt. 30). Nekin vastaavat kaikki Mikon esittämiä mielikuvia suomalaisista.

Kaikki kyselytuloksen kuvaukset maasta riippumatta seuraavat Ekwallin ja Karlssonin (1999) mukaan yleisimmin tunnettuja stereotypioita ja ennakkoluuloja (mt. 30). Osa niistä ovat arvostelevia ja tuomitsevia, vaikkakaan ei yhtä kärjistyneitä kuten Mikko Virtasella:

Leijonatatuoinnin komistama suomalainen mies horjahtaa syliini. Ei se mitään, vahinkohan se oli. Hän ei puhua pukahda, jatkaa vain toikkarointiaan. Vika ei ole hänen, tuommoisia suomalaismiehet ovat. Miesten kotityöt, tunteiden ilmaiseminen ja yleinen avoimuus keksittiin Suomessa niin paljon Ruotsia myöhemmin.

(V: 107.)

Otteesta huomaa, että Mikko arvostelee suomalaisen miehen kömpelöksi alkoholistiksi, joka ei edes pyydä toikkarointiaan anteeksi. Mikko yleistää tämän olevan esimerkki kaikkien suomalaismiesten puhumattomuudesta ja kyvyttömyydestä ilmaista tunteitaan.

Esimerkissä on myös tuomitsevampi yleistys: leimaava leijonatatuointi. Se muistuttaa leijonavaakunaa, joka on Suomen kansallinen symboli. Tämänkaltaisiin symboleihin liittyy sekä määrittely- että omistuskamppailua (Koivunen 2012: 11). Pelkästään mainitsemalla tämän yksityiskohtan Mikko esittää tuntemattomasta suomalaisesta miehestä negatiivisen ennakkoluulon, mikä on osoitus hänen irvailevasta ja yleistävästä Suomikuvastaan. Mikon Suomi–Ruotsi-vertailut yltyvät lopulta mitä erikoisempiin arkipäivän yksityiskohtiin. Hän haluaa esimerkiksi “jonottaa pankkiautomaatille seinän viertä, niin kuin ruotsalaiset”, kun taas suomalaisten tapa jonottaa on Mikon mielestä katuja tukkivaa ja Ruotsissa “jopa autoilijat ovat pyyteettömiä ja ystävällisiä” (V: 26).

Kaiken kaikkiaan vastakkainasettelu on Mikon tapa vahvistaa kuviteltujen yhteisöjen teorian mukaista yhteyttä Ruotsiin (Anderson 2007: 39). Samalla Mikko luo suhdettaan kollektiiviseen identiteettiin. Mikolla on sekä ruotsalainen että suomalainen kollektiivinen identiteetti. Nämä näkyvät etenkin silloin, kun hän käyttää monikon ensimmäistä persoonaa. Ruotsalainen kollektiivinen identiteetti näkyy esimerkiksi silloin, kun Mikko ja hänen mentorinsa Mikael valmistautuvat vuoden 2006 Eurovision-laulukilpailun finaalin katseluun:

Finaalilähetys alkaa yhdeksältä, **meitä** edustaa Ateenassa iki-ihana Carola. **Olemme** vahvoilla, Carolan karisma ja ylivertainen laulutaito tuonevat jälleen voiton Ruotsiin. Carola on tehnyt sen ennenkin. Suomea edustaa joku hirviö. Suomalaiset ovat seonneet lopullisesti.

(V: 144. Lihavointi VK)

Koko romaanissa, kuten tässäkin lainauksessa, Mikko on osoittanut, että hän häpeää Suomea ja suomalaisia. Juuri häpeän Gottelier (2006) on huomionnut käsittelevän yhden yksilön kautta ”kollektiivista kansallista häpeää”. Euroviisujen alisuoritukset ovat esimerkki Mikon jakamasta suomalaisesta häpeästä. (Mt. 52.) Kollektiivinen ”Suomi-häpeä” on romaanissa läsnä ja tunnistettava jopa ilman monikollisia persoona- ja omistusmuotoa. Yleisesti ottaen Mikon Suomi-häpeä ja suomalaisten tai suomalaisuuden mollaaminen saa aikaan sen, että hän lähentyy stereotyyppistä kuvaa suomalaisista. Sitä suomalaista, jolla on huono itsetunto, ja joka ei osaa arvostaa itseään sellaisenaan.

4.1.1 Identiteettiä vahvistavat stereotypiat

Teettämänsä kyselyn lisäksi Ekwall ja Karlsson (1999) käyvät keskustelua stereotypioista ja ennakkoluuloista. He kuvailevat kuinka provosoivia suomalaisten ja ruotsalaisten asenteet toisiaan kohtaan ovat. Kuvailun perusteella ruotsalaiset nähdään usein itsekeskeisinä, koska he luulevat olevansa ruotsalaisuutensa takia jonkinlainen maailman keskipiste (mt. 11). Ekwall ja Karlsson jatkavat kuvailemalla, miten ruotsalainen on sitä mieltä, että Ruotsi on paras paikka elää, koska heidän yhteiskuntansa on toimiva, demokraattinen, turvallinen ja kaikilla on yhtäläiset olot (mt. 96). Lisäksi ruotsalaisten mielestä muut ovat melkein aina epämuodikkaita, koska eivät ole kuten he itse (mt. 11).

Suomalaiset ovat Ekwallin ja Karlssonin mukaansa itsekriittisiä siksi, että ovat niin kovin erilaisia kuin ruotsalaiset. Suomalaisten itsekeskeisyytensä taas pohjautuu siihen, että kokevat itsensä omituisina. (Ekwall & Karlsson 1999: 11.) Outous, kummallisuus, omaperäisyys ja kulmikkaus näkyvät ulospäin siinä määrin kuin he itse haluavat. Suomalaiset näkevät itsensä kansana, joka asuu maassa joka on sivistyksen äärilaidalla harvaan asutun metsän ja autiomaan keskellä. (Mt. 99–100.)

Tämänkaltaiset ajatusmaailmat vallitsevat myös Mikko Virtasen pääkopassa. Ollessaan vielä kansallisuustransvestiitti hän pyytää Sokokselta varta vasten palvelua ruotiksi. Se ei kuitenkaan toteudu Mikon mielikuvan mukaisesti, vaan hän saa asiakaspalve-

lijalta häijyn mulkaisun (V: 18). Kohtaukseen liittyy yleisesti tunnettu suomalaisten stereotyyppinen mielikuva siitä, että asiakas, joka pyytää palvelua ruotsiksi olisi tai ainakin kokee olevansa jollakin tavalla parempi kuin suomalaiset. Koska Mikko näkee ruotsalaiset parempina kuin suomalaiset, toteuttaa hän myös tätä tuntemaansa mielikuvaa. Tämä on erityisesti sosiaalisen identiteetin toimintamalli (Anttila 2007: 66). Mutta kyseisessä tilanteessa sosiaalinen identiteetti epäonnistuu – suomalainen asiakaspalvelija ei pidä Mikkoa sen parempana kuin muutenkaan.

Kun Mikko ei saa vahvistusta ruotsalaiselle identiteetilleen, kallistuu hän noudattamaan negatiivisia suomalaisia stereotyyppioita, kuten alakuloisuutta, masentuneisuutta, alkoholismia ja taipuvaisuutta itsemurha-ajatuksiin. Hyvänä esimerkkinä on tilanne, jossa Mikko on keskustellut puhelimesta ruotsalaisen maahanmuuttovirkailijan kanssa, joka ei tahdo myöntää hänelle ruotsalaista kansallisuutta. Pettyneenä Mikko päättää mennä suomalaisittain hukuttamaan surunsa baariin:

Se baari-ilta jatkui monta kuukautta. Olin vähällä luovuttaa. Tieni kohti inhimillistä elämää oli tukittu. Suutuspäissäni revin kuningashuoneen kuvia. Hetkeä myöhemmin liimailin niitä kasaan itkien tuskaani maailmalle. Maailma ei kuullut. Mitä enemmän join, sitä enemmän masennuin kun pelkäsin juomisen olevan merkki orastavasta suomalaisuudesta. Olisin kaiken tämän murheen keskellä vielä suomalainen.

Mahdollisuuksia oli vähän. Oikeastaan näin mahdollisuuksia ainoastaan silloilla, teiden varsilla ja junaratojen liepeillä.
(V: 44–45.)

Etenkin viimeinen lause korostaa Mikon toivottomuutta ja taipuvaisuutta itsemurhan ajattelemiseen. Suomalaisen raskasmielisyys (ruots. *tungsinne*) vastakohtana ruotsalaisen kepeydelle (ruots. *lättisinne*) on yleinen vastakkainasettelu kirjallisuudessa, mediassa, teatterissa, standup-komiikassa ja sosiaalisessa mediassa (Stenwall 2011: 106). Romaanissa Mikko ei kuitenkaan taivu ruotsalaiseen kepeyteen, vaan on sen sijaan tosikko ja vakava, mikä näyttäytyy koomisena ja satiirisena. Myöhemminkin, kun Mikko on saanut ruotsalaisen identiteetin Mikael Anderssonina, juuri ”vakavat” asiat, kuten esimerkiksi kansankotiaate pysyvät hänen prioriteettilistallaan – juuri kansankotiaate tekee Ruotsista maailman parhaan paikan, jossa Anderssonien ja Svenssonien perheet elävät onnellisina yhteisöjensä keskellä kuin eräänlaisessa onnelassa. Yhteisöjensä kautta perheet saavat vastapalveluksi tukea ja myötätuntoa, kansankotiaatteen mukaisesti.

Romaani ei käsittele vain Mikon omaksumia ja sisäistämiä stereotyyppioita, vaan myös hetkiä, jolloin muut henkilöt näkevät hänet stereotyyppisesti. Tästä esimerkkinä

ovat romaanin alussa lomasaarella aikaansa viettävät ruotsalaiset turistiperheet, jotka mieltävät Mikon enemmän suomalaiseksi kuin hän itse haluaisi. Vaikka Mikko puhuu ruotsia, perheenisät puhuvat hänelle vain tökeröllä englannilla, he heittävät suomalaisista kuluneita ivallisia stereotyyppisiä vitsejä ja kuittailevat Koskenkorvasta, vaikka Mikko pitää enemmän ruotsalaisesta Skåne Akvavitista (V: 22–23; 27–28). Tästä huolimatta Mikko ei koe, että hänen tuntemansa ruotsalaiset tekisivät mitään väärää – vika on hänessä itsessään, koska hän on väärässä kansallisessa ruumiissa. Tässä kuvastuu juuri dysforialle tyypillinen itseinho ja epämielinen tunne omasta itsestä.

Romaanin ruotsalaiset hahmot Mikael ja Maria ovat vielä kiinnostavampia tarkastelukohteita, koska he toimivat tarinassa Mikon oppaina ja opettajina. He haluavat laajentaa Mikon yksipuolista käsitystä Ruotsista ja ruotsalaisista ja opettaa tätä juuri välttämään stereotyyppioita. Mikaelin järjestämässä ruotsalaisuuskoulutuksesta voi poimia ainakin kaksi mielenkiintoista hetkeä. Kun hän opettaa Mikolle Ruotsin historiaa, Mikael nostaa esiin Ruotsin kaksinaamaisuuden toisen maailmansodan aikana, jolloin maa vaikenoi sotilassalaisuuksistaan ja samalla natsi-Saksan rikoksista. Aihe on Mikolle vaikea tunnistaa, mutta edetäkseen koulutuksessaan hän omaksuu kritiikin (V: 141–142). Mikaelin pyrkimys on tässä näyttää, ettei Ruotsi ole joka suhteessa niin hyvä ja puhtoinen kuin Mikko uskoo.

Toinen opetushetki koskee ruotsalaisuutta yleisemmin. Molemmat miehet seuraavat vuoden 2006 Eurovision laulukilpailun finaalia. Mikon harmiksi Suomi voittaa, josta hän raivostuu täydellisesti ja heittää lasin seinään (V: 145). Jälkikäteen Mikael nuhtelee Mikkoa tämän reaktiosta, ettei tämä osannut nauttia Suomen menestyksestä, kuten oikea ruotsalainen. Mikaelista Mikko on siksi kiinni ”epäkypsässä ruotsalaisuudessa”²⁶ (V: 147). Korvaukseksi Mikko joutuu kirjoittamaan Mikaelille esseet kolmesta menestyksestä suomalaisesta. Mikko kuitenkin kapinoi ja valitsee aiheekseen sellaiset suomalaiset, joilla on vahvat kytkökset Ruotsiin, ja jotka voi jopa kategorisoida ruotsalaisiksi.

Myöhemmin kertomuksessa, kun Mikko on saanut ruotsalaisen identiteetin ja elämän, ei hän ole vielä oppinut läksyään. Hän haluaa jatkuvasti morkata suomalaisia. Siihen koittaa tilaisuus, kun suomalainen insinööri vierailee hänen työpaikallaan. Kotona keskustelu hänen ruotsalaisen Maria-vaimonsa kanssa kehittyy kiivaaksi:

---

²⁶ Mikaelin mukaan kypsä ruotsalainen osaa iloita Suomen menestyksestä ja koska Mikko ei onnistu tässä, toteaa Mikael toisin sanoin, että hän on yhä suomalainen.

- Meillä oli suomalainen vieras tutustumassa taloon, kierrätin häntä koko päivän.
  - Millainen hän oli?
  - No, millaisia ne nyt ovat. Ihan mukava, tietenkin mauttomasti pukeutunut ja ahmi ruokansa, onneksi ei ollut viinaa tarjolla. Tuntuu että suomalaiset ovat vasta laskeutuneet puusta.
  - Sinä olet rasisti, ennakkoluuloinen rasisti.
  - Enkä ole, näinhän minä.
  - Teet aikamoisia johtopäätöksiä yhdestä insinööristä, minusta suomalaiset ovat söpöjä ja mukavia, rehtiä porukkaa. Samanlaisia kuin mekin, ehkä vähemmän kaksinaamaisia vain. Minä voisin koska vain ottaa suomalaisen miehen.
  - Nyt valehtelet, jos minä olisin suomalainen, et koskaan olisi rakastunut minuun.
  - Varmasti olisin, **sinuunhan minä rakastuin, en kansallisuuteen.**
- (V: 214–215. Lihavointi VK.)

Marian viimeinen toteamus on lukijalle selkeä muistutus siitä, että tosirakkaus ei riipu kansallisuudesta. Otteesta ilmenee myös, että Mikko on muuttunut kaksinaamaiseksi ruotsalaiseksi, eli juuri sellaiseksi mistä Mikael luennoi hänelle varoittavasti opettaessaan *En Svensk Tiger*-lausahduksen todellisen merkityksen (ks. V: 142). Tässäkin Mikko sivuuttaa taas kaksinaamaisuutensa, eikä näe siinä mitään väärää. Hän on täysin unohtanut, millainen Mikaelin näkemä oikea ruotsalainen on. Sen sijaan Mikko on sortunut ”epäkypsään ruotsalaisuuteen” taas kerran.

4.1.2 Stereotyyppien hyödyistä, haitoista ja toiminnoista

Åsa Stenwall (2011) on Richard Dyerin [1999] kautta huomionut, että stereotyyppien käyttö on yleisinhimillinen ilmiö. Niiden tehtävänä on ylläpitää järjestystä ja turvallisuutta, kategorisoida sosiaalisia struktuureja, esittää rajoja ja muistuttaa miten eroamme muista (Stenwall 2011: 105–106) – silloinkin, kun kyse on alentavista stereotyyppioista ja ennakkoluuloista. Mediatutkija Anu Koivusen (2012) mukaan stereotyyppit ovat kirjallisuudessa ja mediassa osa arkista kansanhuvia. On jopa lööppiainesta kysyä ”mitä ulkomaalaiset suomalaisista ajattelevat?”. (Mt. 12–13.) Stereotyyppien käyttöä ei siis tuomita, ellei sisältö ole loukkaavan rassistista tai täysin vääristävää kuvausta. Kuten Stenwallkin toteaa Dyeriin viitaten (2011: 106), ihmiset eivät vitsaile asioista, joista ovat täysin epä tietoisia tai sellaisesta, joka on heille samantekevää. Stereotyyppien tehokkuus

nimittäin piilee hänestä²⁷ siinä, että ne viittaavat asioihin, joista voidaan olla samaa mieltä (Stenwall 2011: 114).

Vadelmavenepakolaisesta tehdyissä tutkielmissa stereotyyppioita ei ole pidetty loukkaavina, vaikkakin ehkä kuluneina vitseinä ja kliseinä. Stenwall (2011) esimerkiksi kokee, että nämä positiiviset kliseet ylistävät nurinkurisesti Ruotsia, sen yhteiskuntaa ja elämäntyyliä (mt. 110). Mielestäni stereotyyppioiden ja ennakkoluulojen tulkinta on kuitenkin haasteellista, koska sekä ihmisten arvomaailma että maailma itse muuttuvat koko ajan.

Mikko Virtasen tapauksessa positiiviset stereotyyppiat ruotsalaisuudesta ja negatiiviset stereotyyppiat suomalaisuudesta toimivat keinoina vahvistaa hänen mielikuvituksellista yhteyttään Ruotsiin ja ruotsalaisiin. Samalla hän tulee etäännyneeksi pois Suomesta ja suomalaisuudesta. Positiiviset ruotsalaisstereotyyppiat motivoivat Mikkoa havittelemaan tätä kuviteltua yhteisöä. Etäännyminen suomalaisista on Mikolle myös erottautumista. Samalla se on poikkeus hänen käsitykseensä tavanomaisesta ja tyyppillisestä suomalaisesta. Rojola (1995) kutsuu erottautumisen prosessia ”paradoksaaliseksi identiteetin logiikaksi”, joka luo kaksi identiteettiä: sen, mikä identiteettiin kuuluu ja sen, mitä siihen ei kuulu (mt. 14). Mikon tapauksessa erottautumisessa on kyse pakkomiellestä. Pakkomielelle ja stereotyyppiat vahvistavat Mikon ambivalenttia kollektiivista me-tunnekokemusta molempiin suuntiin: suomalaisuuteen tyyppillisenä alemmuudentunteena ja ”Suomi-häpeänä”, ruotsalaisuuteen yhteisöihin osallistuvana Svensson-isänä, joka vie perheensä joka joulu thaimaalaiselle lomasaarelle²⁸.

Vadelmavenepakolaisessa stereotyyppiat toimivat ensisijaisesti koomisen satiirin keinona. Satiirilla on tarkoitus pilkkaa, saattaa naurunalaiseksi, halveksituksi tai jopa vihauksi ihmistä tai yhteiskuntaa laajemmin edustavia kohteita (Hosiaisuus 2003: 825). Nousiainen romaani satirisoi selvästi suomalaisten ja ruotsalaisten yleisimmin tunteita kansallisuuteen liittyviä ennakkoluuloja.²⁹

---

²⁷ Artikkelissaan Stenwall viittaa paljon, ja etenkin tässä suoraan elokuvatutkija Richard Dyerin artikkeliin [1999: 209]. Mielestäni tehokkuuden ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, että lukija uskoisi kirjaimellisesti stereotyyppiaan, vaan sen sijaan ymmärtää ja hyväksyy sen funktion esimerkiksi irvailuna, eli komiikan keinona.

²⁸ Nousiainen itse kertoo Ylen Ykkösen Aamu-tv-lähetysessä Aamun kirja [2007], että on kovin ”pohjoismaista” lähteä thaimaalaisille lomasaarille (Nousiainen 2011).

²⁹ Aamun-kirja ohjelmassa [2007] Nousiainen kommentoi, että hän loppupelissä liioitteli vain erittäin vähän ruotsalaisuutta. Hän toteaa, että tapahtumat ovat totta, mutta päähenkilön niistä tekemä tulkinta on liioiteltua, joka tekee itse huumorin. (Nousiainen 2011.)

Toissijaisesti stereotyyppit *Vadelmavenepakolaisessa* saavat lukijan pohtimaan omia käsityksiään suomalaisista ja ruotsalaisista, ja rohkaisevat näin ottamaan selvää ovatko stereotyyppit osuvia vai eivät. Lopputulos on se, että tietoisuus eri kansallisuuksista lisääntyy ja huomaamme miten maailma ja sen maat muuttuvat. Tämän myötä kansallisvaltioihin, eli maihin, ei voi siksi enää samaistua yhtä helposti (Löytty 2012: 31). Stereotyyppit herättävät siis toisin sanoen kysymyksiä siitä mitä identiteetti on, olipa kyseessä kansallinen tai ammatillinen (eli sosiaalinen), ja mitä identiteetti kenellekin merkitsee. Stenwallkin (2011: 112) pohtii: ”vad innebär nationell identitet i en värld som flyter?”. Stenwall ei tarkoita kirjaimellisesti, että maailma ”kelluisi”, vaan päinvastoin, hän tarkoittaa tulkintani mukaan, sitä että maailma koko ajan virtaa, ajelehtii ja muuttuu. Aivan kuten identiteettikin. Kuten jo moneen kertaan olen todennut, erityisesti Hallin (1992: 277) postmoderni subjekti on osoitus tällaisesta identiteettikäsitteestä.

4.2 Haave-Ruotsi

Mikko Virtasen Ruotsi-kuva muuttuu vasta epilogissa. Siihen asti Mikon käsittämä Ruotsi koostuu pelkästään positiivisista mielikuvista. Romaanin alussa Mikko selittää, että Ruotsi on hänelle rakkaus ja ruotsalaisuus on haave (V: 15). Kuitenkin ilmenee, että se Ruotsi, jota Mikko rakastaa, on yhtä lailla haave. Se on maa, jossa ei asu kuin onnellisia ihmisiä. Mikko haluaa muuttua juuri sellaiseksi onnelliseksi ruotsalaiseksi, jonka elämäntyyli eroaa täysin suomalaisesta. Mutta mitä tämä ruotsalainen elämäntyyli ja elämäntapa Mikon näkemyksen mukaan sisältää? Mikä on Mikon Haave-Ruotsi?

4.2.1 Kansankoti

Mikon tiivistämän historiankertomuksen mukaan ruotsalaisen kansankodin juuret ovat saaneet alkunsa vuonna 1889. Silloin on perustettu Ruotsin sosiaalidemokraattinen puolue, jonka jälkeen ensimmäinen sosiaalidemokraatti valittiin maan eduskuntaan vuonna 1897. Valintaa Mikko kuvailee ”ilon hetkeksi” ja ”jonkin paremman aluksi”. Myöhemmin vuonna 1932 Per Albin Hansson perusti sosiaalidemokraattisen hallituksen, joka Mikon ihailevan kerronnan mukaan oikeastaan pelasti Ruotsin Euroopan lamavuosista ja yleisestä köyhyydestä. (V: 36–39.)

Mikon tarjoama historian luento on osoitus siitä, kuinka hyvin hän on perehtynyt Ruotsin historiaan, tai ainakin valikoivasti sosiaalidemokratian ja kansankodin syntyyn ja kehitykseen. Mikon kuvaus on ehkä ylistävää, mutta monessa mielessä myös todenmukaista. Ekwall ja Karlsson kuvailevat 1930-lukua aikana, jolloin ruotsalaiset esiintyivät edelläkävijöinä, nykyaikaisena kansana, joka rakensi ”tulevaisuuden yhteiskuntaa” (1999: 71). Tätä mukailien Mikkokin ihailee ruotsalaisia ja mainitsee siksi sellaisia sosiaalidemokraattisia poliitikkoja ja kansankodin rakentajia kuin Per Albin Hansson, Tage Erlander, Olof Palme ja Anna Lindh. Mikolla on päänäkökenttä, jonka mukaan täydellistä Ruotsia ei voisi olla olemassa ilman näiden merkkihenkilöiden saavutuksia. He ovat Mikolle kuin mentoreita, ja heidän kautta Mikko myös perustelee kollektiivista identiteettiään. Kollektiivinen identiteetti saa vahvistusta etenkin siitä, kun kukin näistä esikuvista kuolee vuorotellen. Näin esimerkiksi Anna Lindhin murhan yhteydessä:

Tämän täytyy olla painajainen. Ei, edes painajainen ei voi olla näin kammottava, sen täytyy olla totta. Mutta hän [Anna Lindh] selviää! Valan itseeni uskoa, hänen on selvitettävä. **Minä tai me, me ruotsalaiset**, emme kestäisi uutta tragediaa. Palmen kuolemassa oli tarpeeksi surua tuhansiksi vuosiksi.
(V: 51. Lihavointi VK)

Ruotsin kansankoti merkitsee Mikolle täydellistä yhteisöä, jossa ”kaikki” taustasta riippumatta otetaan mukaan. Mikosta kansankoti yhdistää perheitä, naapureita ja kansaa. Kaikki Ruotsissa todistaa hyvän yhteisöllisyyden puolesta, jopa katukuvan ulkomaiset ravintolat:

Ruotsissa vähemmistöt ovat osa kansaa ja kansankotia. Mikä kertoisi osuvammin onnistuneesta integraatiosta kuin Folkets Kebab -ravintolaketju? Kansan Kebab! Turkkilaisten ystäviemme tarjoama ruoka on osa ruotsalaista kulttuuria. Se ei vie mitään pois ruotsalaisesta kulttuurista, mutta antaa siihen maun sävöksensä.
(V: 27.)

Mikon julistus näyttää lukijan silmissä ironiselta. Maahanmuuttajataustaiset ravintolat eivät periaatteessa kuvasta onnistunutta integraatioita ja ivaavat näin epäsuorasti ylikansoitettua maahanmuuttoa, joka Mikosta näyttää positiiviselta asialta. Kansankoti on Mikosta täydellinen. Sen sosiaalidemokraattinen perusta muistuttaa hänestä uskontoa, ja on liioitellen jopa kauniimpaa kuin yksikään muu uskonto. Näin myös ruotsalaisuus on Mikosta ”paljon *enemmän* kuin uskonto”. (V: 36.) Kyseinen toteamus on erityisen koomisen lii-

oitteleva, joka antaa lukijan ymmärtää, että Mikko ottaa ruotsalaisuuden ja kansankotiaatteen ehkä jopa liiankin vakavasti. Hän kokee olevansa osa kansankotia, näkee itsensä siinä projektissa erityisen tarpeelliseksi poikkeusihmiseksi, ja kokee henkilökohtaiseksi tehtäväkseen edesauttaa sitä. Koska Mikko ei lapsena saa Ruotsia luoksensa Kouvolaan, pitää hän henkilökohtaisena missionaan, että hänen ”kansankotinsa” perinne ei saa katketa hänen ollessaan Ruotsissa. Kun hän on saanut itselleen Mikael Anderssonin identiteetin, tehtävä ei vaikuta aluksi kovin vaikealta: hän on ”osa ruotsalaista demokratiaa” ilmaistuaan mielipiteensä vaaleissa (V: 174).

4.2.2 Lintukoto

Ruotsalainen kansankoti-aate voidaan rinnastaa *lintukodon* käsitteeseen. Se on peräisin suomalaisista kansantarinoista, jotka ovat alun perin viitanneet kääpiökansan idylliseen, mutta kuviteltuun onnenmaahan. Ajatusta jatkanut Aleksis Kivi on kuvannut sitä saareksi, jossa elelee pieni, viaton, kaunis ”kerikansa” joka ei ikinä vanhentunut. Nykyään käsite on yleistynyt symboloimaan rauhallista ja turvallista paikkaa, mutta myös petollista turvallisuudentuntoa. (Hosiaislouma 2003: 525–526.)

Ruotsi kansankotina edustaa Mikolle kaunisteltua käsitystä todellisuudesta. Mikko näkee kaikessa ruotsalaisuudessa kansankodin merkkejä, jotka kertovat täydellisestä yhteiskunnasta ja ihanteellisesta yhteisöstä. Näin Mikon käsityksen Ruotsista kansankotina voi ymmärtää utopiaksi, eli ihannepaikaksi ja ihanneyhteiskunnaksi (esim. Hosiaislouma 2003: 978).

Mikon yksipuolinen käsitys siitä, että Ruotsi olisi täydellinen kansankoti, on satii-ria. Kyse on Mikon sinisilmäisyyden ja hyvän uskon ivailusta suhteessa siihen, että identiteetti olisi tällainen pysyvä tila. Romaanissa Mikko uskoo erittäin kauan, että Ruotsi on ihanteellinen kansankoti, ja että hänen ja muiden ruotsalaisten vastuulla on ylläpitää sitä. Se on velvollisuus.

Yhteiskunnan epäkohdat kuuluu huomata ja nostaa keskusteluun. Täydellinen idylli syntyy vain virheet korjaamalla. Täydellistä ei ole, se tehdään. Ruotsista täydellisen tekivät Per Albin, Tage ja Olof. Kun heitä ei enää ole, on vastuu kansalaisilla. (V: 222.)

Vaikka Mikon näkemys muistuttaa maailmanparantamisaatetta, kyse on pikemminkin siitä, että Mikko haluaa turvata nostalgisen mielikuvansa Ruotsista. Näin katsottuna Mikon näkemys kansakodista on nostalginen, koska Mikko perustelee suhteensa Ruotsiin tunteella. Nostalgia on tunne, joka tuottaa mielihyvää ja lohtua (Rossi & Seutu 2007: 7–8). Mikon tapauksessa nostalgia on mekanismi, jolla hän rakentaa kansallista identiteettiään (Rossi & Seutu 2007: 11). Kansankoti kansallisateena on hänelle sankaritarina samalla tavalla kuin *Kalevala* toimi fennomaaneille myyttisenä muinaisuutena ja sankarillisena kuvauksena menneisyyden Suomesta (Rossi & Seutu 2007: 12).³⁰

Nostalgia saa vahvat perustansa Mikon lapsuudessa, Palmén ja Lindhén poliittisella aikakaudella. Ruotsi näyttäytyy hänen silmissään täydellisenä ihanneyhteiskuntana, -yhteisönä, -paikkana, -ajattelumallina ja -elämänä, kuten utopiaa kuvaillaan (esim. Vuorikuru 2007: 169). Mikon silmissä kansankoti on paikka, jonka olemassaolo on välttämättömyys, eikä hän halua kaivata sitä loputtomiin, vaan päästä osallistumaan siihen.

Haave-Ruotsi on Mikolle utopialle tyypillinen haaveksittu ”ei-paikka”, *ou topos* (Vuorikuru 2007: 170), jota Mikko vertaa konkreettisesti lapsuuden kaupunkiinsa Kouvolaan. Ensimmäinen lapsuuden muisto Tukholmasta edustaa paikallisesti Mikon mieltämää Ruotsia, vaikka hän kertookin käyneensä muuallakin Ruotsissa myöhemmin useita kertoja. Tukholman hän muistaa hienona ja mahtavana paikkana. Kaikki on kehuttavaa: Skansenin vihreys, kaupungin hienot arvokkaat talot, kuninkaanlinna, uudet autot, runsaat kaupat, herkullinen ruoka ja paikalliset tukholmalaiset. Mikosta he näyttivät jo ensisilmäyksellä kauniilta, onnellisen näköisiltä ja tyylikkäästi pukeutuneilta. Heidän kielensäkin oli hänestä kaunis. (V: 18.)

Kouvola edustaa Mikolle tälle täysin vastakohtaista miljööttä. Se on hänestä ruma alue elementtitaloineen. Mikolle Kouvola edustaa suomalaisinta Suomea, jossa elää umpisuomalaisia junteja. He kaikki elävät paikallista kouvolaista elämää ja työskentelevät kaikki samalla tehtaalla. Kielikin on hänestä rumaa. Omaan paikkaan liittyvä tunne ei siis vahvasta Mikon *kotiseutuidentiteettiä*, päinvastoin (ks. Anttila 2007: 114). Ruotsin Mikko näkee hyvin toisella tavalla:

---

³⁰ Rossi ja Seutu (2007) huomauttavat, että ”...nostalgia on vahvasti osa suomalaista kulttuuria”. Näin katsottuna, Mikko myös sortuu stereotyyppisesti suomalaisuuteen haikailemalla menneeseen ja kaivattuun ”satumaahan” eli kansankoti-Ruotsiin. (Mt. 7.)

Joskus Kouvolan torilla suljin silmät ja kuvittelin olevani **idyllisessä** ruotsalaisessa pikkukaupungissa, ruotsalaisilla kyläjuhlilla iloisten ihmisten joukossa. Epäinhimillistä mielikuvitusta se kysyi, Kouvolassa. Kaipasin iloa ja kauneutta, Ruotsissa tiesin niitä löytyvän.
(V: 19. Lihavointi VK.)

Ruotsista, sen yhteiskunnasta tai ruotsalaisesta (perhe-)elämästä Mikko käyttää sanaa idylli useampaan otteeseen (esim. V: 44, 121 ja 222). Kuitenkaan hän ei sillä tarkoita ihanteellista maaseutua tai maalaiselämää (vrt. esim. Kallio 1991: 225–226). Mikko käyttää sanaa vapaamuotoisesti tarkoittamaan ihanteellista ja täydellistä.

Suomi on Mikolle hänen uskomiansa stereotyyppien kautta paikka, joka on täynnä puutteita ja epäkohtia. Ruotsi puolestaan on hänelle paikka, johon hän haluaa paeta. Hän muistuttaa pientä poikaa, joka haluaa hypätä vadelmaveneeseen ja paeta ihannesaarelleen. Mikon halu pois Kouvolasta ja Suomesta muistuttaa eskapismia (Vuorikuru 2007: 171).

Jo lapsena Mikko yrittää pakomatkaa. Ensin hän ehdottaa vanhemmilleen helpointa ratkaisua: että he muuttaisivat perheenä “ruotsalaisemmalle” paikkakunnalle, kuten Tampereelle tai Sipooseen. Vaikka ehdotus ei menekään läpi, Mikko ei neuvokkaana lapsena lannistu. Lähtemisen sijaan hän yrittää saada Ruotsia ja ruotsalaisuutta luokseen hyödyntämällä aktiivisen sosiaalidemokraatti-äitinsä arvovaltaa. Mikko pommittaa kaupunginhallitusta kysymyksillä ruotsin kielen asemasta ja ehdottaa kotikatunsa talojen julkisivujen maalaamista falunpunaisella värillä. Se väri edustaa Mikolle Taalainmaan talojen tunnusmerkkiä ja ruotsalaista mora-puukon kahvaa. Ehdotukset eivät mene läpi, mutta äiti onnistuu kuitenkin Mikon mieliksi järjestämään paraatin Victorian syntymäpäivän kunniaksi ja ylipuhumaan talonmiehen suruliputtamaan Palmen murhapäivänä. (V: 19, 25–26.)

Saatuaan Mikaelin identiteetin ja muutettuaan tämän lapsuudenkaupunkiin, Mikko kokee autuasta onnea. Ensimmäisenä päivänä hän antautuu mielikuvituksen valtaan ja antaa muistojen ja fantasian sekoittua, jolloin Mikon epäluotettavuus kertojana korostuu. Göteborg ja Ruotsi ovat Mikolle pelkkiä positiivisia ”muistoja” täynnä.

4.2.3 Ihanneyhteisö

Kansankodissa ja lintukodossa on kyse muustakin kuin pelkästä ihannepaikasta ja ihannteellisesta poliittisesta aatteesta. Mikon silmissä ruotsalaiset elävät kuin isona perheenä eli ihanneyhteisönä omassa maassaan. Yhteisöllisyys on osa kollektiivista identiteettiä,

joka on sekä kansallisen että sosiaalisen identiteetin pääkäsite. Yhteisöllisyydellä on suuri merkitys Mikon identiteetille, koska hän määrittää paikkansa ei vain sen jäsenenä vaan myös osallisena ihannoimaansa poliittiseen aatteeseen:

Kuka minä sitten olen? Mikä minun **paikkani** on ruotsalaisessa sosiaalidemokratiassa? Mielestäni olen melko tärkeä osa sitä, sillä ruotsalaista sosiaalidemokratiaa pitävät elossa siihen uskovat ja sitä rakentavat ihmiset. Minä tahdon olla **yksi heistä**.
(V: 36. Lihavointi VK)

Ruotsalaisten turistikyhteisöjen ja perheitten toimintaperiaatteisiin Mikko on tutustunut lomaillessaan thaimaalaisella lomasaarella. Etenkin tsunamin³¹ iskeyttyä hän kokee ruotsalaisten toiminnan esimerkilliseksi – kaikista pidetään huolta eikä kukaan jää yksin. Traummat käsitellään ilman vähättelyä ja kaikki saavat tukea. Mikko ihailee ruotsalaisten toimintaa ja vertaa tilannetta omaan lapsuuteensa, jossa hänen isänsä toimi aivan eri tavalla – ja samalla hän yleistää isän tavan toimia käsittämään koko Suomea.

Muissa maissa ihmiset yrittävät kasvaa pelkällä tuurilla tasapainoisiksi ja hyvinvoiviksi aikuisiksi. Siinä se ero on, muualla kasvetaan, Ruotsissa kasvatetaan. Kasvatuksen näkymätön käsi ei ole holhoava, se on rakastava.
On vastuutonta leikkiä näin vakavien asioiden kanssa. Suomessa kriisiterapia tarkoittaa vähättelyä. Poika tulee kotiin käsi murtuneena. Isä sanoo, että saman-ikäisenä häneltä katkesi käsi ja jalka amputoitiin, helpolla pääset, hemmoteltu kakara.
(V: 78.)

Samastuminen ruotsalaisiin ja erottautuminen suomalaisista ovat osa Mikon arkipäiväistä elämää ja motivaatiota. Suomessa hän ei löydä itseään muistuttavia kansallisuustransvestiitteja ja on siksi kovin yksinäinen. Lomaillessaan ruotsalaisten keskuudessa Mikko on ulospäin suuntautuneempi ja pyrkii ruotsalaisten seuraan; hän toivottaa aina uudet perheet tervetulleiksi lomakohteeseen, on sosiaalinen ja ystävällinen ja tarjoutuu jopa lapsenvahdiksi. Mikon suomalaisuuden paljastuessa sosiaaliset tilanteet muuttuvat kuitenkin hänestä kiusallisiksi. Mikko toivoo itsekseen, että pääsisi mukaan ruotsalaisten piirien keskuuteen, eli heidän ryhmänsä jäseneksi. Tsunami-kriisin jälkeen hän salakuuntelee erästä ruotsalaista perhettä, ja kauan toivottu kutsu toteutuu:

---

³¹ Nousiainen kertoo Aamun-kirja ohjelmassa [2007], että kyseinen kohta on inspiroitunut tositapahtumasta. Kun tsunami oli iskeytynyt saarelle, hän osallistui muiden ruotsalaisten tsunamikriisiterapiaan olympialaisten muodossa järjestystoimikunnassa, missä hän toimi keihäänheittäjävalvojan valvojana. Hänestä oli mielenkiintoista tarkastella, miten ruotsalaisten käsittelivät kriisiä paikan päällä. (Nousiainen 2011.)

[Mikko:] Yllätys on suuri. Peter ja Linnea puhuvat minusta.

--

– Se suomalainen kaveri, mitä mieltä olet hänestä?

– Hän on, joo-o, hän on mukava, miten niin?

– Ajattelin vain sitä huomista ruotsalaisen uudenvuoden viettoa, jonka järjestän tuolla ravintolassa, pitäisikö hänet kutsua mukaan?

– Mutta entä jos hän tuntee itsensä ulkopuoliseksi, jos hän ei ymmärrä ruotsalaista huumoria?

[Mikko:] Tietäisivätpä kuinka hyvin ymmärrän ruotsalaista huumoria. Kukapa ei maailman parasta huumoria ymmärtäisi?

--

– Kyllä hänet minunkin puolestani voi kutsua, myöntelee Peterkin, – hän puhuu sitä paitsi täydellistä ruotsia.

– [Mikko:] Olen salaa toivonut kutsua, mutta tietenkään en ole itseäni sinne tuputtanut. Kutsu on kuitenkin tulossa. Olen pakautua onnesta. He vielä kehuvat ruotsin kielen taitoani. Ja lapset sanovat minua mukavaksi. Kyyneleet tulvivat silmiini. Onnen kyneleet.

(V: 90.)

Uudenvuodenjuhlassa Mikko saa muut ruotsalaiset luottamaan häneen (V: 93). Hän saa tilaisuuden toimia eräälle ruotsalaisperheen lapsenvahtina. Se onnistuu Mikolta hyvin, minkä jälkeen hän on varma, että voisi olla mainio ruotsalainen isä. (V: 95.)

Yhteisöön kuulumisen hyötyjä kuvaillaan myös myöhemmin romaanissa. Yhteisöllisyys ja sosiaalisuus ovat Mikolle elämän nautinnon hetkiä. Etenkin naapuriyhteistyö on Mikolle viihdyttävä ja arkea helpottava, kuten isien kesken järjestetty kokkirinki. Kun askareet jaetaan kaikkien kesken ja tehdään yhteisvoimin, ei kukaan jää pulaan. (V: 210–212.)

4.3 Koti

Mikko määrittelee lähes koko romaanin ajan kodikseen Ruotsin, Suomen taas ei-kodiksi. Identiteetin ja kodin suhteesta kirjoittavat esimerkiksi Rojola ja Kurikka antologiassa *Identiteettiongelmia* (1995). Heidän analyyseissään yksilön suhde kotiin ilmenee tunne- ja kokemuspohjaisena, mikä pätee myös Mikko Virtasen tapauksessa. Heidän analyyseistä voi poimia vastakohta-asetelman jossa koti asettuu vastakohtana ei-kodille, kodittomuudelle ja eksymiselle.

Mikko ei ole Ruotsissa eikä Suomessa varsinaisesti eksyksissä, kun häntä verrataan esimerkiksi *Tainaronin* päähenkilöön (vrt. Rojola 1995: 21). Kuitenkin Mikon kodin- ja kodittomuudentunne esiintyvät mielenkiintoisesti siinä, miten hän on valinnut kotinsa Suomessa ja miten hän on sisustanut sen. Kerrostalo on myös ruotsalaisen arkkitehdin

suunnittelema (V: 39). Mikko yrittää ruotsalaisella sisustuksellaan ja erilaisilla rituaaleillaan (kalaaseillaan ja messuillaan) ja tavoillaan (syömällä vain ruotsalaisia elintarvikkeita, kuuntelemalla ja katsomalla vain ruotsalaista mediaviihdettä) luoda ja ylläpitää tunteellista yhteyttään Ruotsiin. Kun Mikko järjestää itselleen ruotsalaisia ”kalaaseja”, näyttää humalanhaku Skåne Akvavitin avulla keinolta paeta suomalaista todellisuutta ja arkea ruotsalaiseen viinanhuuruiseen näkyjen maailmaan (ks. V: 40–42). Suomessa Mikko kokee elämänlaatunsa kuin vajaaksi, joksikin johon on alistuttava, paremman puutteessa.

Ruotsissa minä tunnen eläväni täysillä. Ruotsissa vanhojen kerrostalojen ovet aukeavat sisäänpäin. Ne toivottavat tulijan tervetulleeksi, kun Suomessa ovi pitää hankalasti kiskoa auki ja väistellä sitä ulkona viimassa ja pakkasessa. Ruotsissa pyörien soittokellojen ääni on iloisen keskusteleva, Suomessa sama kello käskee jalankulkijaa painumaan vittuun hortoilemasta siinä pyörätiellä.

(V: 26.)

Suomi on Mikolle ei-koti, koska hän perustelee sen mielessään sellaiseksi. Ruotsi–Suomi-vastakkainasettelu alkaa jo ensimmäisistä lapsuudenmuistoista joiden kautta Mikko vertailee Tukholmaa ja Kouvolaan keskenään. Tukholma on paljon prameampi. Mikko myös muistaa, kuinka hän oli lapsena ilman ruotsalaisia leluja, verrattuna naapurilapsiin. Kateus ja katkeruus on ilmeistä. Ruotsi on Mikolle kuin parempi maailma, joka näin kotina on myös houkuttelevampi vaihtoehto.

Mikko ei viihdy Suomessa, ei lapsena Kouvolaan eikä aikuisena Helsingissä. Häntä ärsyttää kaikki mikä muistuttaa häntä suomalaisuudesta. Kotiarjessaan hän yrittää turvautua kaikkeen ruotsalaiseen mitä hän voi saada käsiinsä ja esimerkiksi tilaamalla ruotsalaisia lehtiä Ruotsista saakka (V: 31). Vaikka Suomi ja suomalaiset ovat Mikosta halveksittavia ja ärsyttäviä, ei hän niitä varsinaisesti pelkää. Hän ei niin kuin Kurikan (1995: 35–36) analysoimassa *Harhamassa*, koe elämistään Suomessa turvattomaksi, ellei lasketa pientä yhteenottoa paikallisen säämiehen Petri Takalan kanssa, jonka jälkeen Mikko ei uskalla poistua kodistaan kahteen viikkoon (ks. V: 47–50). Näin ruotsalaisesti sisustetun kodin voi tulkita kuin Mikon turvapaikkana Suomelta, missä häntä ei ymmärretä tai tueta.

Suomessa Mikon koti ei myöskään toteuta hänen haavetta perinteisestä perheestä. Inspiraatiota ja lohtua Mikko saa toistuvasti katsotuista ruotsalaisista televisiosarjoista ja

elokuvista. Ainoa suomalainen parisuhde Tiinan kanssa menee karille, joka pelästyy Mikon kalaaseja (V: 39–40). Mikko korvaa Tiinan mallinukella nimeltä Sofia, joka mallikkaasti pitää yllään ruotsalaishenkisiä Filippan vaatteita (V: 97–99).

Suomessa Mikko ei varsinaisesti ole hylkiö, mutta vähän yksinäinen ja kansallisuustransvestismista johtuen poikkeava. Ihmis- ja naapurisuhteet kariutuvat, kun he näkevät Mikon ruotsalaiset tavat ja rituaalit, pahamaineiset kalaasit ja messut (V: 33–34; 39–40). Tuttavat arvostavat hänen kotinsa ruotsalaista sisustustyyliä, vaikka oudoksuvat tämän ”alttaria” (V: 39). Kyseiselle alttarille Mikko on keräillyt vakoilemiensa ruotsalaisperheiden kotiavaimia. Ne ovat hänelle tärkeitä, koska ne uhkuvat kodin symboliikkaa (V: 96). Suomessa koti on Mikolle vain asuinpaikka. Ruotsalaisesta sisällöstään huolimatta se ei millään pysty täyttämään Mikon Ruotsi-kaipuuta. Se ei voi muuttaa Mikon tosielämää ja arkea suomalaisesta ruotsalaiseksi. Siksi Mikko tuntee itsensä tavallaan ”kodittomaksi” koska hänen kotinsa sijaitsee väärässä maassa. Tavattuun ruotsalaisen itsemurhahaluisen Mikaelin, ja sovittuaan tämän kanssa identiteettivaihdoksesta, Mikko jättää jäähyväiset suomalaiselle kodilleen:

Katselen haikeana suomalaista kotiani. Se on kaunis, siitä on paljon hyviä muistoja. En ole kodilleni katkera siitä, että se on **rakennettu väärään maahan**. – –

Suomi alkaa olla loppuun käsitelty luku elämässäni. Sukulaisia ei ole, eikä liiemmin ystäviä. Suomi on ollut minulle tutun maan. Ketään ei tarvitse hyvästellä kyyneleet silmissä.

(V: 127. Lihavointi VK)

Tällä perusteella kuvittelisi, että Mikolle kelpaisi mikä tahansa koti, jos se vaan sijaitsee Ruotsissa. Mutta tässäkin asiassa Mikko on tarkka. Paikalla, sijainnilla, ympäristöllä ja kodintyypillä on väliä. Näillä perusteilla Mikko tavallaan ”rajaa” ruotsalaista identiteettiään, jotta se olisi yhteensopiva hänen mielikuvaansa perinteisestä keskiluokkaisesta Anderssonin perheestä.

Sijainnin ja paikan merkitys näkyy jo romaanin alussa, kun hän sovittelee ruotsalaisia murteita ja mieltämiään ruotsalaisia paikkakuntastereotyyppioita peilin edessä Suomessa. Sijainnin merkitys näkyy entistä enemmän, kun Mikko myöhemmin, ollessaan Mikael, muuttaa Tukholman Södermalmilta Mikaelin lapsuudenkaupunkiin Göteborgiin, Majornan kaupunginosaan. Mikko on erittäin innostunut tästä asuinpaikasta, tietäen että tästä tulee hänen uusi kotiseutu. Kuten epäluotettavan kertojan osiossa huomioin aiemmin, Mikko alkaa paikan päällä fiktiivisesti muistelemaan minkälainen hänen lapsuutensa

Mikaelina oli ollut täällä, miksi kyseisestä voi puhua ”fiktiivisenä kotiseutuidentiteettinä”. Lisäksi myöhemmin, kun hän muuttaa perheensä kanssa kerrostaloasunnosta omakotitaloon, voi Mikon tunteita ja muuton syytä pohtia toiselta kantilta. Talo nimittäin sijaitsee Liseberg-huvipuiston kupeessa (vrt. V: 178 ja 219), aivan kuin toteuttaen pienen pojan unelmaa.

Oleellisinta Mikon ruotsalaisissa kodeissa onkin juuri se, että ne toteuttavat pinnallista roolipeliä. Koti ja perhe eivät ole todellisia, vaan roolia ja näytelmää Mikon ruotsalaisesta kotiunelmasta. Romaanin ensimmäisen osan lopussa tämä asetelma on ilmeisin, kun Mikko yrittää toteuttaa unelmajouluun erään ruotsalaisen perheen tyhjässä kodissa (V: 111–120), jonka avaimet hän on varastanut aiemmin. Mikon on tarkoitus simuloida ”täysruotsalaiset olosuhteet täysruotsalaisen perheen kanssa täysruotsalaisessa talossa” (V: 109). Taitavilla valehtelutaidoillaan hän onnistuu vedättämään paikallisia naapureita sekä ylipuhumaan ruotsalaisen työttömän näyttelijättären lapsineen viettämään hänen kanssaan kodikasta perhejoulu (V: 111–113). Pinnalta katsottuna simuloitu joulu ja kotiolosuhteet onnistuvat, vaikka Mikko joutuukin pakenemaan paikan päältä, kun oikeat asukkaat saapuvatkin paikalle odottamattomasti.

Mikon ruotsalaiseen unelmakotiin liittyy siis muutamia ehtoja, joista perheen olemassaolo on ilmeisin. Myös naapuritkin ja niiden tuoma yhteisöllisyys ovat Mikolle tärkeitä. Missään tilanteessa Mikko ei voi valita naapureitaan, mutta jotta ne symboloisivat hänelle ruotsalaisuutta, on hänelle tärkeää säilyttää hyvät ja sosiaaliset välit heidän kanssaan. Testijoulunsa aikana Mikko ei joudu haasteellisiin tilanteisiin naapureittensa kanssa, mutta myöhemmin ruotsalaisena hän joutuu käsittelemään naapuriyhteisössään eriäviä mielipiteitä kansankodista, maahanmuutosta ja suvaitsevaisuudesta (ks. V: 220–221).

Ylipäätään Mikon ruotsalaisissa kodeissa on ongelmana se, että ne ovat joka kerta toteutettu rikollisin ja moraalittomin keinoin. Ruotsalaisen kodin rakenne tai sen rakennepalikat koostuvat aina tavalla tai toisin Mikon unelmasta. Päältäpäin ne näyttävät tavanomaisilta ydinperhekodeilta, mutta Mikko on tietoisesti rakentanut ne vain oman unelmansa varaan. Lisäksi ruotsalainen koti merkitsee Mikolle muutakin kuin vain arkisen ruotsalaisperheen kotia. Se on hänelle symboli Ruotsin kansankodista. Hänen periaatteensa on, että, ilman ruotsalaista kansankotia ei voi olla onnellisia ruotsalaisia perheitä

ja koteja. Jo romaanin alussa Mikko siteeraa kansankodin perustajaa Per Albin Hanssonia näin, kuin ihmisoikeuksien julistusta:

”Kodin perustana ovat yhteenkuuluvuus ja yhteyden tunne. Hyvä koti ei tunne etuoikeutettuja eikä syrjittyjä, ei suosikkeja eikä lapsipuolia. Siellä toista ei katsota vähätellen, siellä kukaan ei yritä hankkia itselleen etua toisen kustannuksella. Vahva ei sorra tai riistä heikkoa. Hyvässä kodissa vallitsevat tasa-arvo, huolenpito, yhteistyö, auttavaisuus.”

(V: 29)

Tämän saman katkelman Mikko toistaa romaanin kolmannessa osassa (V: 185) saavuttuaan Mikaelina tämän lapsuudenkaupunkiin Göteborgiin Majornaan. Mikko toteaa, että nyt Mikaelin lapsuus on hänen kotinsa, mutta jotta se täyttäisi Per Albinin asettaman (kansan)kotitavoitteen, täytyy hänen myös hankkia ruotsalainen perhe (V: 184–185). On tärkeää, ettei kodista tule pelkästään ”parlamenttitaloa ilman sosiaalidemokraatteja”, joka siinä tapauksessa toimii vain näennäisesti (V: 112).

4.3.1 Ruotsalainen perheydellä

Mikko pitää esikuvinaan niitä perheitä, joita hän on tarkkaillut vuosia lomamatkoillansa Thaimaassa. Jo romaanin ensimmäisillä sivuilla hän ylistää ruotsalaisvanhempien kasvatustapoja ja lasten käyttäytymistä. Mikon silmissä kaikki nämä perheet näyttävät onnellisilta ja täydellisiltä. Vanhemmat ovat kärsivällisiä, reiluja ja rohkaisevia, ja lapset ovat kauniita, kohteliaita ja tottelevaisia. (V: 11–13.) Hän vetää johtopäätöksen, että Ruotsissa ei voi asua muita kuin vain idyllisiä perhetyyppejä (V: 14). Hän haluaa saavuttaa samanlaisen onnen ja onnellisuuden, joka näissä ruotsalaisturistiperheissä hehkuu:

Haluan olla syntyperäinen ruotsalainen, moderni, pehmeä ja ymmärtäväinen, Anderssonin perheen isä. Johansson tai Svenssonkin kelpaisi, tai vaikka Lindqvist. Tarvitsen ruotsalaiset *juuret*, jotta voin olla kuten vaikkapa tuo rannalla leikkivä tukholmalaisperhe. Perhe, jota katselen kaiholla. He asuvat Tukholmassa, mutta ovat kotoisin Piteåsta, heillä on juuret siellä, ne juuret tuovat harmonian. Heidän menneisyydessään näen tulevaisuuteni.

(V: 16–17.)

Ei kestä kauan, kun lukija ymmärtää mihin huonot lapset ja huonot vanhemmat vertautuvat: suomalaisiin. Mikko on muodostanut mielipiteensä sekä omien kokemustensa, että havaintojensa perusteella. Mikko vertaa takaumissa suoraan ja joskus epäsuorasti omaan

lapsuuteensa. Seuraava esimerkki ei kertomuksen perusteella vaikuta viittaavan Mikon omiin vanhempiin.

Suomalaisessa perheessä lapset olisi kiskottu väkisin ylös sängystä, isä olisi haukkunut heitä laiskoiksi ja viitannut ukin ponnistuksiin Raatteen tien taistelussa. Loppuaamu olisi sitten murjotettu aamiaispöydässä, isä olisi pakannut tavarat ja vienyt perheen kotiin. Siellä lapset olisivat häiriköineet koulussa ja vanhemmat panneet eropaperit vetämään.

(V: 71.)

Kun Mikko kertoo omista vanhemmistaan, käy selväksi, että hän kokee saamansa suomalaisen kasvatuksen olleen huonoa ja epäoikeudenmukaista. Hänen sanojensa mukaan hänen vanhempansa elättivät hänet, kun taas Olof Palme kasvatti hänet (V: 20). Mikosta hänen vanhempansa eivät olleet hänen tukenaan hänen ”ruotsalaisuusvillityksensä” aikana. Mikon kerronta kylpee surkuhupaisessa katkeruudessa. Toivoa ja lohtua Mikko hakee jälleen kerran ruotsalaisesta kansankotiaatteesta:

Suomalaisesta perheestä puuttuu kaikki se mitä Per Albin Hansson tarkoitti. Se ei ole suomalaisen perheen vika. Suomalainen perhe yrittää, yrittää niin perkeleesti, välillä liikaa ja voi-makeinoin. Isän rakkaus vie silloin muun perheen hankeen ja sieltä turvakotiin.

Suomalaiselta perheeltä ei puutu taitoa, tahtoa tai yritystä – siltä puuttuu suunta ja missio. Siksi ruotsalainen perhe on enemmän, paljon enemmän.

(V: 30.)

Tässäkin esimerkissä on aihetta epäillä, että Mikko olisi ikinä joutunut lapsena mihinkään turvakotiin. Liioittelu ja tragikomediat ovat ilmeistä, eikä turvakoti ilmene kertomuksessa sen enempää. Mikon päämäärä on sen sijaan mitä selkein: hän haluaa itselleen perheen, joka hänestä voi tarjota enemmän kuin mikään suomalainen perhe. Saatuaan Mikaelin identiteetin Mikolla on hyvät edellytykset rakentaa itselleen ruotsalainen elämä ja perhe. Mikolle ei kelpaa kuitenkaan ihan kuka tahansa ruotsalainen nainen, vaan joku sellainen, joka edustaa hänelle mieleistä stereotyyppistä kaunista ruotsalaisnaista. Eräänä perjantaina Mikko tapaa sopivan ehdokkaan työpäivänsä jälkeen:

– – Vierisessä pöydässä istuu yksinäinen nainen. Kaunis nainen. Kasvoissa on iso häivähdys luonnonlasta. Hän on huoliteltu, mutta ruotsalaisen luontevalla tavalla. Pitkät vaaleat hiukset laskeutuvat huolettomasti olkapäille. – – Hänen nimensä on Maria. Tasapainoisen oloinen nuori nainen, maalaistyttö Taa-lainmaalta, Morasta, puukko-kaupungista.

(V: 191.)

Mikon ei tarvitse ihailta naista etäältä kauan. Maria tulee hänen luokseen ja he pääsevät juttusille nopeasti. Seurustelun alkuaikoina Mikko onnistuu uskottelemaan tälle kaikenlaista, kuten tykkäävänsä kissoista ja omistavansa sellaisen, ja että hänellä olisi veli (V: 192–193). Mikon niin sanottuja ”valkoisia valheita” kasaantuu huomattavasti, mutta ne kantavat hedelmää. Tapailu muuttuu seurusteluksi, ja lopulta he menevät naimisiin. He saavat kaksi lasta, jotka Mikko nimeää ruotsalaisten kulttuuristen ja poliittisten esikuviansa mukaisesti Olof Per Albiniksi ja Anna Astridiksi (V: 212).

Mikko pyrkii toteuttamaan ihannoimaansa tavallista ruotsalaista perhe-elämää osallistumalla kotiruoanlaittoon, tapailemalla appivanhempia, järjestämällä romanttisia trefejä vaimonsa kanssa ja kasvattamalla lapsiaan. Tämän kaiken keskelle kuitenkin tunkeutuu mukaan silmäänpistävää kansankotipropagandaa:

Minä jään isyysvapaalle, jotta Maria voi keskittyä uraansa. Hänet on ylennetty toimistonsa päägraafikoksi, hän vastaa suurista linjoista. **Minä vastaan isyyslomani aikana perheemme suurista linjoista.** Kuljeskelemme päivisin lasten kanssa kaupungilla ja menemme usein Slottskogiin katselemaan hylkeitä.

Myös Klas on isyysvapaalla ja käymme usein yhdessä Lisebergissä niin kuin minäkin lapsena kävin. **Opetan lapsille asioita ruotsalaisuudesta ja elämästä kansankodin jäsenenä.** He kasvavat tasapainoisiksi aikuisiksi kun minulla on heille aikaa.

(V: 223. Lihavointi VK)

Esimerkin perusteella huomaa, ettei aina ole varmaa onko kyseessä vain vertauskuvallista puhetta, vai toimiiko Mikko oikeasti sanojensa perusteella. Mikko yrittää jo ehkä liiankin kovasti tyrkyttää kansankotia ruotsalaiseen elämäänsä. Ironiaa on kerrakseen. Mikko sortuu tahattomasti käsittämäänsä suomalaisuuteen: hänen itsensä mielestä suomalaiset yrittävät liikaa onnistuakseen olemaan hyvä perhe (vrt. V: 30). Mikon suunta ja missio ovat niin yksisuuntaisia hänen kansankotiaatteessaan, ettei hän itsekään sitä huomaa, antisankari kun on. Toinen ironinen seikka on se, että Mikko, joka on itse joutunut ”opettelemaan” ruotsalaisuutta, opettaa sitä nyt lapsilleen. Jos Mikko vielä kaiken kukkuraksi opettaa lapsilleen kansankoti-ideologiaa, on aiheellista epäillä, kuinka normaali perhe-elämä sittenkään on kyseessä. Jopa rakkaalle vaimolleen Mikko antaa joululahjaksi Per Albinin elämäkerran itsetekemänsä kotelon kera, jotka ymmärrettävästi eivät Mariaa viehätä (V: 230).

4.3.2 Vanhemmuus ja isähahmo

Mikon takaumissa hänen oma isänsä näyttäytyy identiteetin kannalta kiinnostavasti pahan henkilöahmona – missä on jälleen syytä muistaa, että kyse on Mikon subjektiivisesta muistelusta. Isän tapa taistella Mikon ihailemaa ruotsalaisuutta vastaan muistuttaa ruton tai pahan hengen karkottamista. Mikko kertoo, että hänen isänsä ei hyväksynyt häntä, vaan häpesi ja yritti kaikin tavoin peittää hänen ruotsalaisuusvillitystään. Ruotsinkieliset sarjakuvat joutivat ullakolle lattialautojen alle piiloon, maitotölkkien tuoteselosteet ja lämpöpatterin ruotsinkieliset varoitustekstit sutattiin tussilla, eikä Mikko saanut muiden naapurilapsien tavoin ruotsalaisia merkkileluja. (V: 24–25.)

Kyseinen lämpöpatterin varoitusteksti ”Får ej täckas. Ei saa peittää.” ja ruotsinkielisen osuuden päälle suttaaminen nousevat romaanissa keskeisiksi temaattisiksi tekijöiksi henkilöahmon identiteetin kannalta. Patterin ruotsinkielinen teksti sutataan romaanissa piiloon kahdesti, alussa ja lopussa. Romaanin alussa Mikon isä peittää sen, kun taas romaanin lopussa tekstin peittäjä on Mikko itse (V: 270). Gottelierin (2009) tulkinnassa tämä tekstin peittämisen toisto on kuin Mikko ”palaisi isänsä jäljille”, kun hän kirjaimellisesti matkii isänsä toimintaa. Gottelier myös näkee kaksikielisen varoitustekstin sanomaksi kansallisen identiteetin rakentumisen tärkeänä asiana, joka pitää hyväksyä sellaisenaan (mt. 61–62). Olen tästä oman analyysini puitteissa täysin samaa mieltä.

Mikko kuvaa isäänsä tyypilliseksi stereotyyppiseksi suomalaiseksi mieheksi ja isäksi (V: 19). Kuvailu sisältää runsaasti negatiivisia konnotaatioita, kuten alkoholismia, kurituksen ja lannistamisen:

– – Suomessa kriisiterapia tarkoittaa vähättelyä. Poika tulee kotiin käsi murtuneena. Isä sanoo, että samanikäisenä häneltä katkesi käsi ja jalka amputoitiin, helpolla pääset, hemmoteltu kakara. – – Ja ukki teki saman venäläisten ristitulessa, ja kivet rikkiäisessä repussa olivat kuolettavasti myrkytettyjä. Sillä tavalla minun lapsuudessani hoidettiin kriisitilanteita. **Kyllä aika tu-lehduttaa haavat, isä varmaan ajatteli.**
(V: 78. Lihavointi VK)

Kuvailusta voi ymmärtää, että Mikolle on jäänyt lapsuudestaan psykologinen trauma jota voi kutsua ”identiteettiarveksi”, joka kuvastuu vihana ja vastenmielisyytenä Suomea ja suomalaisuutta kohtaan. Esimerkissä on tietysti kyse ironisesta liioittelusta, joka kohdistuu sekä ruotsalaisiin että suomalaisiin. Mikko on kuitenkin vakavissaan. Oman isänsä jättämän identiteettiarven takia hän yleistää kokemuksensa koskemaan kaikkia suomalaisia isiä. Sellaiseksi isäksi Mikko ei halua. Hän haluaa olla samanlainen isä kuin ne hyvät

ruotsalaiset isät, joita hän on nähnyt thaimaalaisella lomasaarella. Sellainen isä kuuntelee lastaan, keskusteleee tämän kanssa ja on solidaarinen (V: 88–89).

Kun Mikko pääsee erään ruotsalaisen perheen lapsenvahdiksi, joutuu hän vastaamaan lasten vaikeisiin kysymyksiin esimerkiksi kuolemasta (V: 95). Tilanne päättyy hyvin ja hän on vakuuttunut tulevasta päämäärästään: ”Minut on luotu ruotsalaisperheen isäksi. Minut on luotu valjastamaan voimani kasvatustyöhön, jolla viedään Ruotsia yhä parempaan suuntaan.” (V: 95.) Mikon niin sanottu ”kutsumus” on identiteetin osalta vahvistunut ja tarkentunut ruotsalaisesta nimenomaan ruotsalaiseksi isäksi (ks. Karkama 1995: 150).

Stereotyyppioitten avulla Mikko pyrkii pönkittämään itsekunnioitustaan ja arvostustaan ja olemalla mahdollisimman tyypillinen ruotsalainen perheenisä. Saavuttaessaan sen hän olisi kaikkein onnellisin ja ylpein itsestään. Mikaelina hän lopulta kokeekin itsensä hetken eheäksi:

Vuosi vaihtui. Alkava vuosi on ensimmäinen kokonainen vuoteni ruotsalaisena perheenisänä. Siitä tulee elämäni paras vuosi. Lapset kasvavat ja minä eheydyn. Kaikki epävarmuus ja sielun tasapainottomuus ovat poissa. Olen henkisesti kokonainen. Perhe teki sen. Maria, Astrid ja Olof eheyttivät minut.
(V: 212.)

Stereotyyppisen roolin ylläpitäminen ei kuitenkaan osoittaudu helpoksi. Mikon identiteetti perheenisänä ja arjen pyörittäjänä, ei naapuriyhteisöjen tuesta huolimatta ole ongelmattonta. Perhe-elämän haasteiden keskellä Mikko turhautuu sen verran, että hänen ”oras-tava suomalaisuutensa” pääsee valloilleen (V: 55). Se suomalaisuus, jota hän varta vasten halusi välttää:

Joudun korottamaan ääntäni, **käyttäytymään kuin suomalaisen isä**. Sekö minä kaikesta huolimatta olen? Onko kiu-kuttelemattomien lapsien kasvattaminen sittenkin geneettistä? Mitä enemmän syytän itseäni, sitä suomalaisemmaksi itseni tunnen. Tähänkö kaikki päättyy?
(V: 237. Lihavointi VK)

Mikko ei kuitenkaan halua luovuttaa. Hän haluaa yhä pitää yllä ajatusta siitä, että ruotsalainen kansankoti voisi korjata kaiken. Mikko etsii syntipukiksi jonkun muun kuin itsensä: ”Vika on yhteiskunnan, sen täytyy olla. Lapset voivat pahoin nyky-yhteiskunnassa ja se purkaantuu kahluualtaan tarpeettomana himoitsemisena Clas Ohlsonilla” (V: 238). Jälkikäteen Mikko keskusteleee vaimonsa kanssa ja pohtii, onko hän oikeasti tarpeeksi

hyvä isä lapsilleen, kun nyky-yhteiskunta ja kansankotiaate ovat niin ristiriidassa, että aiheuttavat lapsissa pahaa oloa. Marian mielestä hän on jopa maailman paras isä. (V: 238.)

Siteeraamani katkelmat osoittavat miten Mikon mielikuvat suomalaisesta ja ruotsalaisesta vanhemmuudesta asettuvat vastakkain. Suomalainen vanhemmuus on nuhtelevaa, kurittavaa, halveksivaa ja lannistavaa, kun taas ruotsalaisten vanhempien yllä on sädekehä. Ruotsalainen näkemys isyydestä on Mikolle yhtä suuri ihanne kuin Olof Palme tai ruotsalainen kansankoti. Mikon vaatimukset itseltään ovat korkealla: ellei hän ole yhtä hyvä ja täydellinen kuin esikuvansa, miten hänen lapsensakaan voisivat olla, lapset, joitten pitäisi vahvistaa kansankotia ja rakentaa sitä eteenpäin?

4.3.3 Traditiot

Täydelliseen kotiin ja perheeseen kuuluvat myös tavat, perinteet, rituaalit ja traditiot. Joulun on vahva osa Mikon mielikuvaa kodista ja perheestä. Se on myös Mikon mieltämän ruotsalaisen identiteetin tärkeä osa. Ruotsalaisen joulun toteuttaminen on Mikolle sekä ruotsalaisuuden omaksumisen kriteeri että motivaatio.

Aikaisemmin Mikko on viettänyt joulunsa joko lomasaarella ruotsalaisten turistien keskuudessa tai Suomessa ankeissa merkeissä. Suomessa hän on omien sanojensa mukaan rypenyt jouluisin itsesäällissä, juonut liikaa viinaa ja hakenut lohtua ruotsalaiselta alttariltaan. Sen yläpuolella roikkuu tauluja hänen ruotsalaisista poliittisista ja kulttuurisista ”sanansaattajistaan”, jotka tuovat Mikolle lohtua ja uskoa yksinäisinä ja surullisina aikoina (V: 35–36, 56).

Palattuaan tsunamin jälkeen Suomeen Mikko pakenee tuttuun tapaan suomalaista arkeaan ruotsalaiseen mediavihteeseen. Eräänä syksynä hän katselee uudestaan, ainakin sadatta kertaa, Oscar-palkittua draamaelokuvaa *Fanny ja Alexander* (1982). Tällä kertaa siinä esiintyvistä joulukohtauksesta Mikolle herää idea:

Siinä joulukohtauksessa oli vastaus. Sen minä tarvitsen, ruotsalaisen joulun. Saan uutta virtaa ajatuksesta. Tämän joulun vietän Ruotsissa, ruotsalaisessa kodissa ruotsalaisen perheen kanssa. Pitää vain löytää ne molemmat. Käytännön toteutus asettaa sen verran haasteita, että minun on suunnattava Ruotsiin joulunviettoon jo syyskuun puolella. Saan työnantajaltani puolen vuoden palkattoman virkavapaan. Pomoni ei halua kuulla enempää, kun kerron syyn.
(V: 104.)

Sinä jouluna Mikko lähtee Ruotsiin ja valitsee seitsemästä varastamastaan kotiavaimesta sen kodin, jota hän ”lainaa” toteuttaakseen ”testijoulunsa”. Mikä tahansa koti ei kelpaa, vaan sen pitää olla tyypilliseen ruotsalaiseen joulunviettoon soveltuva. Siellä pitää olla piha, jossa voi tehdä sekä lumiukon että lumityöt, siellä pitää olla autotalli, jossa on Volvo jonka takakontista voi hakea lahjat. Kuusikin pitää olla sekä sisällä että pihalla. (V: 110.)

Lopulta Mikko löytää kuin löytääkin sopivan talon joulunviettolleen. Varsinainen kotiväki on tavalliseen tapansa viettämässä jouluaan Thaimaassa, eivätkä naapuritkaan epäile Mikon valheita. Mikko, joka esiintyy nyt keksityllä nimellä Mikael³² Strömsten, onnistuu myös palkkaamaan työttömän näyttelijättären Stinan pitämään seuraa itselleen, koska on muka menettänyt lapsensa (V: 112). Mikon vaatimukset Stinalle eivät ole häppöiset: ”– Ei tarvitse osata mitään, olla vain normaalisti, viettää joulua kanssani, tehdä ehkä ruokaa, tuoksua pullalle, sitä normaalia. Lievittää kokemani menetyksen tuskaa. Esittää vaimoani.” (V: 113). Mikko saa myös Stinan lapset mukaan joulunviettoon, mutta ei isovanhempia. Isovanhemman rooliin Mikko yrittää saada puhelimitse suomalaista näyttelijää Lasse Pöystiä, joka ei kuitenkaan ole yhtä herkkäuskoinen kuin Stina, vaan lyö Mikolle luurin korvaan (V: 115).

Tilanteen voi katsoa heterotopiaksi, koska se on Mikolle kuin vaihtoehtoinen maailma. Yhteiskuntateoreetikko David Harveyn [1989] mukaan se on mahdoton tila, jossa sijaitsee osamaailma. Se erottuu utopiasta siten, että kyseessä on todellinen paikka. (Kurikka 1995: 40.) Tila ja tilanne on heterotopinen etenkin koska se on absurdi. Jotta Mikko saa unelmajoulunsa, se pitää tekaista valehtelemalla kaikille osapuolille.

Kaikesta huolimatta jouluidylli toteutuu kaikkine traditioineen, vaikka se on tekaistu. Mikko ostaa kaikille joululahjat, tekee riisipuuroa mantelin kera, tekee lasten kanssa lumiukon ja katsoo heidän kanssaan Aku Ankan joulutervehdys-ohjelman televisiosta (V: 117–118). Joulumieli näyttää olevan kaikilla, mutta tarkkaan katsottuna kaikki on lavastettua: talo ja sen sisältö on ”lainattu”, juhlijat eivät ole omia perheenjäseniä ja heidän joulumielensä perustuu Mikon keksimiin valheisiin. *Harhaman* päähenkilön toimintaa muistuttavalla tavalla Mikko ”...muuttaa todellisuuden unelman sisältöä vastavaksi.” (Kurikka 1995: 46). Heterotopian tavoin Mikko ei myöskään hallitse tilaa itse

---

³² Huvittava yhteensattuma onkin, että kyseisen joulukokeen jälkeen Mikko päätyy myöhemmin romaanissa etunimeltään Mikaeliksi. Toinen tällainen nimeen liittyvä yhteensattuma toistuu, kun Mikko on trefeillä erään tarjoilijan kanssa jonka nimi on Maria (V: 150), joka on samanniminen henkilö kuin Mikon myöhemmin tuleva vaimo (V: 191).

(Kurikka 1995: 43), sillä talon oikea perhe saapuu paikalle aikaisemmin kuin Mikko on olettanut, ja keskeyttää jouluvieton rituaalin, juuri kun Mikko on autotallissa sullomassa lahjoja lahjasäkkiin (V: 119).

Seuraavan kerran jouluaattoa kuvataan kolme vuotta myöhemmin, jolloin Mikko on sopeutunut identiteettinsä Mikaelina, mennyt naimisiin Marian kanssa ja saanut hänen kanssaan lapsia. Tämä joulu on aidompi kuin edellinen, vaikka nytkin Mikon identiteetti perustuu pohjimmiltaan valheisiin ja rikoksiin. Joulu toimii Mikosta jopa liian hyvin, koska siihen on tullut mukaan perinteinen jouluriita:

Ilta sujuu eripuraisissa tunnelmissa. Lapset leikkivät saamil-
laan lahjoilla ja me pidämme mykkäkoulua. Istumme hiljaa eri
puolilla asuntoa. Se on toki murheellista, mutta samalla olen tyy-
tyväinen. **Tämähän kuuluu ruotsalaiseen jouluun, jouluriita.**
Se johtuu kovista odotuksista. Ruotsalainen joulu luo kau-
neudessaan valtavat odotukset. Riita osoittaa, että olemme aito
ruotsalainen aviopari.

(V: 231. Lihavointi VK)

Mikon ruotsalaiset joulut muistuttavat erittäin läheisesti kuviteltujen yhteisöjen teoriaa (Anderson 2007: 39), koska kyseessä on ”kuvitellun tradition” toteutus. Kirjailija Edward Saidin [1990] mukaan tunne paikasta, kodista ja sijoittumisesta ajassa ovat osa ”keksittyjä traditioita”, jotka sitovat menneisyyden ja nykyajan yhteen (Hall 1992: 301).

5 Kansallisuustransvestiitista välitilankansalaiseksi

Edellisessä luvussa tarkastelin etenkin sitä, miten Mikko näkee itsensä yhteisöllisestä perspektiivistä ja miten hän vertaa itseään toisaalta suomalaisiin toisaalta ruotsalaisiin. Nyt lopuksi käsittelen sitä, miten Mikko näkee itsensä poikkeusyksilönä, kuten pitämänsä Bo Kasper-orkesterin kappaleen *Undantag* (suom. ”poikkeus”) mukaisesti (esim. V: 40). Poikkeusyksilöllisellä Mikolla on oma identiteettimatkinsa. Tätä matkaa käsittelen seuraavaksi psykoanalyysin, identiteettiprossin ja -kriisin kautta ja pohdin lopuksi, mihin hän matkallansa päättyy.

5.1 Psykoanalyttinen tarkastelu Mikosta

Mikko arvioi ja reflektoi itseään ja identiteettiään koko romaanin ajan. Jo romaanin alussa hän näkee itsensä erilaisena kansallisuustransvestisminsa takia, eikä säästele sanojansa siitä, kenen tai minkä syy se on: hänen mielestään vika on Suomen ja hänen suomalaisten vanhempiensa kasvatuksen. Yksityiskohtien runsauden takia Mikon hahmoa ja käyttäytymistä voi tarkastella sekä *miljöoteorian* että *psykoanalyysin* kautta.

Hippolyte Tainen [1864] *miljöoteoriassa*³³ tarkastellaan yksilönkehityksen ulkoisia ympäristöolosuhteita, lapsuutta, kasvatuksen vaikutuksia ja sen vinoumia. 1900-luvulla katsottiin, että yksilön elämäkohtaloon vaikuttivat myös ”sisältä kumpuavat vietit ja vaitot” ja toiminnallisuuteen ”perinnöllisyyden lainalaisuudet”. (Härmänmaa & Mattila 1998: 100.)

Psykoanalyysi taas on terapiamuoto ja hoitomenetelmä³⁴, jossa huomioidaan etenkin lapsuuden kokemukset ja muut vuorovaikutukset, jotka selittävät ihmisen kehitystä ja tiedostamattomia puolia kuten viettejä, torjuttuja haluja ja seksuaalisuutta (esim. Hosiaislouma 2003: 749).

Vadelmavenepakolaisen alussa Mikko taustoittaa lukijalle kuka ja mikä hän on ja miksi hän on se mitä hän on:

Oman diagnoosini mukaan olen *kansallisuustransvestiitti*. En tiedä kuinka paljon meitä on, emme ole järjestäytyneet eikä yhteiskunta ota meitä huomioon taloudellisesti tai poliittisesti. Me vain olemme ja kärsimme sairautemme kanssa. Se sairaus on meille trauma, useimmille ikuinen **trauma**, jonka kanssa eletään syntymästä kuolemaan. Ei siihen kuolla, siihen väsyttään ja näiveytään.

(V: 15. Lihavointi VK)

Jo tässä Mikko käyttää kiinnostavia sananvalintoja: hän diagnosoi itsensä kansallisuustransvestiitiksi, ja rinnastaa nimeämänsä ilmiön sairaudeksi ja traumaksi. Analyysin kannalta Mikon kielenkäyttö on tietenkin kiinnostavaa. Ensinnäkin, on epätavanomaista – tai ainakin pitää suhtautua epäilevästi – jos ihminen, joka ei ole lääkäri tai psykologi, diagnosoi itse itseään, oli mistä tahansa sairaudesta tai vammasta kyse. Toiseksi, tässä

---

³³ Teoksessa *Histoire de la littérature anglaise* esitetyn teorian mukaan, *kansan* historian, sen kulttuurin ja sen kirjallisuuden kehitys voidaan selittää rodun (kansanluonteen), ajankohdan ja miljöön yhteisvaikutusten kautta (Hosiaislouma 2003: 584–585).

³⁴ Kyseessä on sekä hoitomenetelmä että psykologinen oppirakennelma, jonka on perustanut itävaltalainen Sigmund Freud (1856–1939).

esimerkissä kansallisuustransvestismi näyttäisi olevan synnynäinen ominaisuus. Tämä tulkinta kuitenkin muuttuu, kun Mikko alkaa seuraavaksi kertomaan paljon yksityiskohtia lapsuudestaan, suomalaisesta kasvatuksesta, vanhemmistaan ja kasvuympäristöstään Kouvolassa, jotka kaikki hän tuomitsee kovin sanoin. Tästä seurauksena kansallisuustransvestitiittisuuden voi ymmärtää olevan seurausta kasvatuksesta, eikä suinkaan synnynäinen ominaisuus.

Kun Mikko kertoo lapsuudestaan, kasvatuksesta ja kasvuympäristöstään, olisi houkuttelevaa analysoida tämän identiteettiä ja kasvukehitystä psykoanalyysin kautta. Lukijalle jää vaihtoehtoiksi joko luottaa tämän tarjoamiin yksityiskohtiin tai huomioida hänet epäluotettavana kertojana. Jos nojautuu epäluotettavaan kertojaan, joka on huomattavan manipulatiivinen, ei silloin jää sijaa tarkastella Mikkoa psykoanalyysin kautta. Kuitenkin Mikko tavallaan itse muodostaa omanlaistaan analyysia lukijan puolesta koska hän tarjoaa diagnooseja itsestään. Yhdeksi lapsuuden traumaksi, jonka Mikko kertoo johtaneen masennukseen, Mikko kertoo olleen Olof Palmen murha, joka tapahtui hänen ollessaan 12-vuotias:

Masennuin viideksi vuodeksi. Masennusta ei tosin ollut vielä lanseerattu Suomessa, joten minua ei diagnosoitu masentuneeksi. Senaikaisen suomalaisen lääketieteen mukaan olin laiska, ehkä väsynyt. Olinhan minä väsynyt, väsynyt elämään ilman Olof Palmea. Olin toimeton ilman sosiaalidemokratiaa. Olin vailla uskoa, vaikka uskoni oli juuri saanut marttyyrin, joka oli kuollut puolestani loppuun saakka aatteisiimme uskoen.
(V: 21.)

Ote on sekä ironinen että satiirinen. Se on ironinen erityisesti siksi, että Mikon ajattelutavan mukaan kaikki mahdollinen on diagnosoitavissa. Mikon kommentti suomalaisesta lääketieteen osaamisesta on sarkastinen, mutta myös erinomainen esimerkki satiirista. Satiirin tunnistaminen edellyttää, että tunnistaa mihin se kohdistuu: tässä Mikko syyttää suomalaista lääketiedettä, joka kuitenkin tänä päivänä todellisuudessa on varsin luotettavaksi tunnustettua. Tämän lisäksi Mikko tekee tässä tuttuun tapaan Suomi–Ruotsi-vas-takkainasettelua, väittämällä että Suomi olisi lääketieteellisesti taka-alalla verrattuna Ruotsiin. Viimeisessä lauseessa Mikko korostaa taas kollektiivista ruotsalaista identiteettiään ja liioittelevasti ylistää ihannoimaansa Palmea.

Psykoanalyttisesti katsottuna esimerkiksi selviää, että Mikon masennusta ei ole myöskään otettu tosissaan ja että Olof Palme on toiminut Mikolle isäkuvana tai isän korvikkeena. Kuten hän toisessa kohdassa toteaa: vanhemmat *elättivät* hänet, kun taas Palme

kasvatti (V: 20). Mielenkiintoinen on hänen implisiittinen viittauksensa siihen, että maennuksessa on kyse maanlaajuisesta ongelmasta, jolloin hän samalla epäsuorasti tai tahoittomasti samaistaa itsensä suomalaiseksi.

Mikko esittelee lopulta psykologisesti kiinnostavalla tavalla, kuinka isä on hänen lapsuudessaan peittänyt talon kaikki mahdolliset ruotsalaiset tekstit ja ylipäättään pyrkinyt jarruttamaan Mikon ruotsalaisuusvillitystä (V: 24-25). Psykoanalyttisesti katsottuna näiden muistojen jälkipuinti käsittelee Mikon tukahdutettua, peitettyä ja estettyä ”ruotsalaista” identiteettiä ja siitä kehittyneen identiteettiarven hoitamista. Etenkin kohtaus jossa Mikon isä suttaa varoitustekstin ”Får ei täckas” näkymättömiin on Mikon identiteetin analyysin kannalta tärkeä yksityiskohta. Mikon Ruotsi-himo (vrt. teorian mukainen *libido*) näyttäisi sellaiselta ”energialta”, jonka Mikon isä estää purkautumasta. Se vuorostaan on omiaan aiheuttamaan Mikolle tunnepatouman. (ks. Hosiailuoma 2003: 749.) Yleensä potilas itse ei tiedosta patoumaa ennen kuin on saanut terapiaansa, kun taas tässä romaanissa Mikko tiedostaa sen ja esittelee sen jo varhain. Toki, asian voi ajatella siltä kantilta, että Mikko aikaisemmin romaanissa puhuu Ruotsi-rakkaudesta alitajuisena rakkautena (V: 17). Onkin olennaista pohtia, kumpi on varsinainen patouma: Ruotsi-rakkaus vai kansallisuustransvestismi. Itse tulkitseen niin, että ruotsalainen identiteetti ja himo sille ovat patouma, ja kansallisuustransvestismi on niitä ilmentävä oire.

Gottelier (2009) on tulkinnut isän varoitustekstin suttaamiskohtauksen Mikon katkeruuden laukaisijana (mt. 61–62). Omasta mielestäni kun Mikon isä peittää ruotsinkielisen varoitustekstin, hän samalla peittää Mikon identiteetin. Mutta romaanin lopussa, kun Mikko peittää tekstin itse (V: 270), hän romaanin vinjetin tavoin kääntää selkensä ruotsalaisuudelle ja samalla matkii isäänsä. Mikon itsepetos siis päättyy, kun hän peittää varoitustekstin, mutta samalla se merkitsee oven aukeamista uudelle identiteetille. Hyvä kysymys kuuluukin, aukeaako se suomelle tai mahdollisesti jollekin muulle vaihtoehdolle. Psykoanalyttisesti toiminnan voi tulkita myös erittäin terapeutiseksi, hän on päässyt yli lapsuuden traumaistaan eikä koe myöskään enää ruotsalaista identiteettiä ylitsepääsemättömän tärkeäksi.

Mikon tekemä kansallisuustransvestismi-diagnoosi (ks. V: 15) alleviivaa sitä, kuinka yksinäinen hän on. Aluksi Mikko käyttää kollektiivista me-muotoa mutta esimerkiksi ymmärtää, ettei välttämättä ole olemassa muita. Tämä asia vahvistuu vähän myöhemmin, kun Mikko toteaa, että ei ole muita kansallisuustransvestiitteja, hän on ”yhden

ihmisen vähemmistö” (V: 27). Sen ja kertomuksen perusteella on helppo ymmärtää, että Suomessa Mikko tuntee itsensä yksinäiseksi ja jopa hylätyksi, kun edes hänen järjestämänsä kalaasit eivät tahdo houkutella ketään hänen kotiinsa (V: 33–34). Hän yrittää lohduttaa itseään ajatuksella, että muut kansallisuustransvestiitit ovat vain maailmalta piilossa, ”kaapissa”, toisin kuin hän (V: 39–40). Kertomuksessa nähdään kuinka Mikko luo itselleen erilaisia mielikuvitusystäviä, joista varsinaista lohtua tarjoavat vain Sofia-nukke ja Skåne Akvavit.

Vadelmavenepakolaisesta on mahdollista ammentaa paljonkin psykoanalyttista tulkintaa, ei vain Mikon kertoman lapsuuden ja kasvatuksen perusteella. Esimerkiksi myöhemmin romaanin ensimmäisen osan lopussa, kun Mikko saa idean, että voi ylipuhua Mikaelin luovuttamaan identiteettinsä hänelle, pohtii hän itsekseen kuinka hänen kuuluisi toimia. Pohdinta näyttää siltä, että hänen minänsä olisi jakautumassa jopa kolmeen osaan:

Tätä ajatusta ei selitetä millään. Niin brutaali se on. Suutun itselleni. Elämä, varsinkin ruotsalaisen ihmisen elämä, on liian arvokas asia tuhottavaksi. Mutta toisaalta, sitähan hän [Mikael] itse haluaa. **Toinen minäni, epätoivoinen psykopaatti, ottaa vallan.** Mikael Andersson haluaa kuolla, olla olematta, painua unohduksiin.

(V: 124. Lihavointi VK)

Kohtaus muistuttaa Freudin esittelemää teoriaa kolmesta persoonallisuuden osasta. Tässä esimerkissä Mikon ”toinen minä” muistuttaa persoonallisuuden alitajuista kerrosta *idiä*, joka toimii mielihyväperiaatteella ja on tiedostamaton, kontrolloimaton ja moraaliton – kuin Mikon aiemmin mainitsema ”epätoivoinen psykopaatti”. Sen tiedostaa Mikon järjellinen persoonallisuuden kerros *ego*, joka noudattelee todellisuusperiaatetta. Kolmannen kerroksen voi tunnistaa esimerkin alussa ja lopussa – se on Mikon *superego* eli yliminä, joka toimii omatuntona. (ks. Hosiaisuusluoma: 749.) Persoonallisuuden jaon voi selittää esimerkiksi miljöoteorian mukaisina yksilönkehityksen vinoumina.

Psykoanalyttinen lähestymistapa identiteettiin nojaa tässä fiktiiviseen hahmoon, ja tämän kertomaan yksipuoliseen näkemykseen lapsuuden tapahtumista. Mikon näkökulma on sekä puolueellista että katkeraa. Toisaalta epäluotettavan minäkertojan menetelmä on herättää lukijassa sekä sympatiaa että empatiaa, jolloin hahmon tekemät rikoksetkaan eivät välttämättä näyttäyty yhtä tuomittavina. Jos Mikon tarjoamaa miljöoteoriaa ja psykoanalyysia ei ota vakavasti, voi katsoa, että miljöoteoriaa ironisoidaan ja psykoanalyysia myös satirisoidaan romaanissa. Tavallaan kyse on psykokulttuurikritiikistä,

koska Mikko tarkastelee itsensä ja arkensa psykologisen käsitteistöä tunnistettavalla tavalla.

5.2 Kansallisuustransvestismi

Romaanin yksi avainkäsitteistä identiteetin kannalta on Mikon käyttämä nimike ja diagnoosi itsestään: kansallisuustransvestiitti. Termin esittelin jo toisessa pääluvussa, jolloin huomioin miten sen sanayhdistelmä leikkimielisesti viittaa transsukupuolisuuteen. Termillä Mikko tavallaan legitimoii itsellensä syyn hankkia hänen mielestään itsellensä kuuluvan ruotsalaisen identiteetin: jos transseksuaalit voivat vaihtaa sukupuoltaan, voi hänkin vaihtaa kansallista identiteettiään.

Mikon mielestä ruotsalaisuus ja ruotsalainen elämäntyyli ovat tie onneen ja onnellisuuteen, eli johonkin parempaan tavoiteltavaan. Näin Mikon Ruotsi-hinkua ja kansallisuustransvestismia voi tarkastella Anthony Giddensin *itseidentiteetin* (engl. *selfidentity*) teorian kautta. Teoria perustuu lyhykäisyydessään käsitykseen omasta olemassaolostaan ja oman tarinansa – elämäkerran – luomisesta ja sen ylläpitämisestä (Giddens 1991: 54). Siihen liittyy myös asiaa häpeästä ja syyllisyyden tunteesta, jotka perustuvat psykoanalyysin ja minäpsykologian teorioihin (Giddens & Andersson 1999: 84).

Elämäntyylin Giddens (1991) kuvailee rutiininomaisiksi tavoiksi, jotka näkyvät esimerkiksi arkiaskareissa. Nämä tavat ovat kuitenkin avoimina muutoksille itseidentiteetin liikkuvasta luonteesta johtuen. Yksilön valinnat kertovat siitä, kuka hän haluaa olla. (Mt. 81.) Esimerkiksi Mikko haluaa olla ruotsalainen, keskiluokkainen Andersson ja perheen isä (V: 16), suomalaisen elämäntyylin Mikko käsittää sen sijaan jatkuvasti stereotyyppisen negatiivisesti.

Giddensin mukaan [1991] elämäntyyli muodostaa koosteen tapoja ja suuntauksia, jotka yhdistävät ja muodostavat mahdollisuudet eräänlaiseksi järjestäytyneeksi kuvioksi, joka ylläpitää ontologista turvallisuuden tunnetta (Giddens & Andersson 1999: 103). Mikko näkee ruotsalaisessa elämäntyyllissä pelkkää onnellisuutta, joka on hänestä kadehtimisen ja tavoittelemisen arvoista. Mikko on mielessään rajannut ruotsalaisuuden sellaiseksi kansalliseksi identiteetiksi, jonka elämäntyyli on varma ja turvallinen. Kun hän saa Mikaelin identiteetin, hän myös järjestää uuden elämänsä juuri kuvitelmansa mukaiseksi Andersonin perhe-elämäksi.

Kansallisuustransvestismi ei siis ole Mikolle tavoiteltu elämäntyyli, vaan pikemminkin diagnoosi ja leima, joka luonnehtii hänen erilaisuuttaan ja poikkeuksellisuuttaan. Yhden hengen vähemmistö ei tarjoa mitään hyötyjä eikä herätä sympatiaa. Mikko on kaiteellinen “tavallisille transvestiiteille”, koska nämä saavat hänestä enemmän hyväksyntä ja sympatiaa, jopa laulukeikkoja ja paraateja. Mikosta seksuaalivähemmistöillä on helpompi tilanne kuin hänellä: heidät yhteiskunta ottaa huomioon muttei häntä. (V: 45–47.) Mikko kokee myös tavallaan ulkopuolisuutta – ryhmässä on helpompi saada vaatimuksensa läpi verrattuna yksinäisyyteen.

Kansallisen identiteetin tarpeellisuuden tunne ja sen vetovoimaisuus ovat Anttilan (2007) mielestä luonnollisia ja välttämättömiä psykologisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunteen kannalta. Vastakohtana ilmenevät tällöin hämmennys, disorientaatio, pelko, ahdistus, huonouden tunne ja toimintakyvyttömyys. (mt. 129.) Näitä ikäviä tunteita Mikko tuntee etenkin purettuaan pahaa oloaan suomalaiseen säämieheen Petri Takalaan, jolta on sitten saanut selkäänsä. Farssi alkaa siitä, miten Mikon harmiksi Takala seisoo säätiedotuksissaan aina Ruotsin kartan edessä. Mikko ärsyyntyy siitä niin paljon, että on ryhtynyt mustamaalaamaan tätä, terrorisoimaan tämän kotia ja uhkaillut tätä. Mikon viimeinen varoitus kuitenkin koituu epäonnistumiseksi: Takala ottaa Mikon kiinni itse teosta ja antaa tälle kunnan selkäsaunan. (V: 47–49.) Tapahtuman jälkeen Mikko linnoitautuu kahdeksi kuukaudeksi kotiinsa, elää pitsalla ja limonadilla ja saa vierotusoireita, kun ei pääse syömään ruotsalaisia elintarvikkeita (V: 50). Palautettuaan ruokavalionsa takaisin entiselleen hänen olonsa on olosuhteisiin nähden välttävä, koska ”[k]ansallisuustransvestiitti ei voi tavoitella onnea tai edes siedettävää olotilaa.” (V: 51).

Hyvä olo ei kuitenkaan kestä kauaa, koska Mikon sen hetkinen poliittinen idoli Anna Lind murhataan. ”Moraalisen maailman tilan kuvaajana” poliitikon murha on Mikolle ylitsepääsemätöntä – kaikki romahtaa (V: 52, 56). Puoli vuotta Mikko kärsii tragediasta: hän rypee itsesäällissä, juo liikaa ja hakee lohtua ruotsalaiselta alttariltaan (V: 56). Se miksi Mikko reagoi näin vahvasti, johtuu hänen *sentimentaalisesta identifioitumisestaan ruotsalaisuuteen*. Ryhmään kuuluminen on yksilölle merkityksellistä. Ryhmä tarjoaa turvallisuuden ja läheisyyden tunteen. Myös hyvä elintaso on yksi ryhmän tarjoama hyöty. (Anttila 2007: 308.)

Giddensin (1991) mukaan elämäntyyliä on käsitteenä vaikea soveltaa perinteisiin kulttuureihin, koska käsite implikoi monia mahdollisia valintoja ja vaihtoehtoja. Lisäksi

elämäntyö on pikemminkin jotain mikä omaksutaan (engl. *adopted*) kuin ”annetaan” (engl. *handed down*). (Mt. 81.) Mikon tapauksessa hänelle ei kelpaa vain se, että hän on omaksunut ruotsalaisuuden. Se ei vielä tee siitä ”kokonaista” (ks. V: 16) ja tästä syystä hänen täytyy ottaa se väkisin, rikollisin keinoin. Ironisesti kyllä, Mikael tavallaan antaa identiteettinsä Mikolle, luovuttamalla henkilöllisyytensä ja näin kansallisen identiteettinsä. Voimakkaan kansallisuustransvestismin takia Mikko siis menettää lopulta moraalisen kontrollinsa. Hän ei välitä enää laista, säännöistä, byrokratiasta, siitä mikä on oikein ja väärin, kunhan hän vain saa olla ruotsalainen.

Mikon omatunto kyllä kolkuttaa silloin tällöin, esimerkiksi silloin kun Mikko tajuaa riistävänsä hengen Mikaelilta juuri kun tämä alkaa nähdä elämässä jotain toivoa miesten pelaaman noppapelin jälkeen (V: 167). Kohtaus on erityisen mielenkiintoinen, koska siinä Mikko tulee samalla ehdottaneeksi, että Mikaelkin on tavallaan kansallisuustransvestiitti, onhan hän paremman elämän toivossa Yhdysvalloissa. Mikko tajuaa jo tässä vaiheessa, että hänen unelmiensa Ruotsi ei ole niin ruusuinen, koska juuri se on vienyt Mikaelilta elämänhalun. Päästyään kuitenkin näin pitkälle Mikko ei peräänny vaan antaa Mikaelin juoda sovitun myrkyn ja lopuksi itkee tämän haudalla.

Myöhemmin, kun Mikosta on tullut ruotsalainen Mikael, hänen kansallisuustransvestisminsa ei ole enää yhtä äärimmäisesti näkyvillä, kuin romaanin ensimmäisessä osassa. Romaanin kolmannessa osassa Mikko toteuttaa juuri niitä ruotsalaisia positiivisia mielikuviaan (joista puhuin edellisessä pääluvussa), joista on haaveillut Suomessa. Mutta kansallisuustransvestismi, Mikon entinen leima, melkein paljastuu, kun entinen suomalainen naapuri tulee hänen häihinsä ja pilkkaa Mikkoa humalassa ”Abba-Virtaseksi” (V: 206). Estääkseen täydellisen paljastumisensa Mikko houkuttelee viinanhimoisen suomalaisen takapihalle, lyö tämän tajuttomaksi ja pudottaa miehen kaivoon. Mikko ei kadu tekoa vähääkään (V: 207). Uusi identiteetti Mikael Anderssonina ja sen kanssa ansaittu elämäntyö on Mikolle liian arvokasta menettää. Kansallisuustransvestismi paljastuu lopulta romaanin lopussa, kun Mikko poliisin otettua hänet kiinni paljastaa lentokoneessa vaimolleen Marialle kuka hän on:

[Mikko:] – Minä en ole se joka olen sanonut olevani, aloitan.

[Maria:] – Sen minä olen ymmärtänyt. Mutta kuka sinä olet, kenelle minä olen luvannut loppuelämäni ja tulevaisuuteni?

– Minä olen Mikko Virtanen, suomalainen mies.

– Suomalainen mies?

– Suomalainen mies. Mutta oikeasti, moraalisesti, olen juuri se joka olen sanonutkin olevani, Mikael Andersson, rakastava miehesi.

– Sanotko tuota rakkaudeksi? Sinulla ei varmaan koskaan ollut kissaa, eikä veljeä?

– –

[Maria:] – Vai pari valhetta, kaikki on valetta!

[Mikko:] – Ei kaikki. Tunteet eivät valehtele. Etkö muista: me olemme poikkeus, sinä ja minä, me olemme poikkeus.

– Mitään *meitä* ei ole, enkä *minä* ole poikkeus. *Sinä* olet poikkeus.

(V: 255.)

Moraalista on Mikolle tullut käsite, jonka perusteella kaikki hänen rikkeensä ovat hyväksyttäviä tai anteeksiannettavia hänen hyvän tarkoituksensa tähden. Kansallisuustransvestismi toimii Mikon mielessä anteeksiantavana tekosyynä, jotta hän pystyy hankkimaan ja vaihtamaan kansallisen identiteetin rikollisin keinoin. Kansallisuustransvestismi on poikkeus, joka sallii poikkeukselliset keinot, jotta saisi olla rakastava perheen isä ja ruotsalainen mies. Tunteet, joista Mikko yllä olevassa esimerkissä puhuu, ovat totta, mutta se, kenestä ne kumpuavat ja mihin ne kohdistuvat onkin kyseenalaisempaa. Onko kyseessä Mikael joka rakastaa Mariaa, vai kansallisuustransvestiitti joka rakastaa ihailemaa ruotsalaista mielikuvaa kauniista ruotsalaisesta naisesta? Näin yllä olevassa esimerkissä kulminoituu sekä kansallisuustransvestismi että kuviteltu poikkeusyksilöllisyys.

5.3 Identiteettiprosessi ja -kriisi

Glynis Marie Breakwellin mukaan (1986) identiteetin tarkastelussa pitää huomioida sekä identiteetin rakenteelliset ominaisuudet että identiteetti prosessina. Aivan kuten tietokoneessa prosessi tarkoittaa tietokoneen mahdollisia suorituskkyjä sen rakenteellisten ominaisuuksien ansioista, samaa ajatusta voidaan soveltaa myös ihmiseen. (mt. 23.) Breakwellin lähtökohta on sosiaalipsykologinen. Hän huomioi identiteetin olevan sekä sosiaalisten toimintojen tuote, että psykologinen prosessi. (Mt. 9.)

Breakwell tarkastelee kriittisesti sitä, miten aiemmissa tutkimuksissa on päätelty, että identiteettiprosesseja³⁵ ohjaa vain kolme periaatetta: erotettavuus (engl. distinctiveness), jatkuvuuden tunne ajassa ja paikassa (engl. continuity) ja kolmanneksi itsetunto ja

---

³⁵ Näitä hän luettelee olevan kaksi: a) Omaksumisen (engl. assimilation) ja mukautumisen (engl. accommodation) prosessi ja b) arvioinnin (engl. evaluation) prosessi (mt. 23)

itsearvostus (engl. self-esteem) (mt. 24). Edelliset tutkimukset eivät ole riittävästi huomioineet, että nämä kolme periaatetta voivat olla ristiriidassa keskenään, jolloin täytyy arvioida millä näistä on siinä tapauksessa oikeus määrittää, mikä ohjaa identiteettiä. (Mt. 24–25.) Lisäksi identiteettiprosessia ohjaavat myös esimerkiksi autonomian halu ja kognitiiviset kyvyt (mt. 25–26).

Edellä esitettyjen periaatteiden mukaisesti Mikosta voi vetää johtopäätöksen, että romaanin alussa Mikolla on heikko itsearvostus. Suomi paikkana ei tunnu omalta, eikä Mikko koe kehittyvänsä. Hän on suomalaisessa yhteiskunnassa vain poikkeusyksilö, joka kylläkin luottaa ruotsalaisiin kykyihinsä, kuten kieleen. Jos huomioi Mikon autonomian, eli hänen itsemääräämisoikeutensa ja hänen kognitiiviset kykynsä, tukevat nämä vielä enemmän Mikon identiteettikehitystä: hän kokee olevansa oikeutettu saamaan juuri haluamansa ja valitsemansa identiteetin. Mikon identiteettiprosessia ohjaa etenkin kognitiivinen puoli. Lukija toki ymmärtää, että Mikkoa ohjaa pakkomielle – kognition ei kuitenkaan tarvitse viitata rationaaliseen, järkevään tai tietoiseen mieleen (Lyytikäinen 2016: 37–38). Mikon *kognitiivinen kehys* koostuu nimenomaan hänen sisäistämistään kansallisista stereotyyppioista, käyttäytymismalleista, havainnoista, muistoista ja kulttuurisista kokemuksista (ks. Lyytikäinen 2016: 38–39). Tämä selittää esimerkiksi, miksi Mikolla on hyvin spesifinen mielikuva siitä, miten ruotsalaista joulua kuuluu viettää.

Identiteetin etsintä on Karkaman (1995) mukaan jatkuvaa kamppailua samastumisen ja eron välillä. Tätä kamppailua Mikko käy romaanissa koko ajan, ja kansallisuustransvestismi rinnastuu siihen yksilöitymisen persoonalliseen prosessiin, minkä Karkama kuvailee sekä vaikeaksi että ristiriitaiseksi. (Mt. 147.) Kuitenkin Karkaman mielestä jatkuvasti muuntuva samastumisen ja eron välinen prosessi on nimenomaan yksilön persoonallisuus, koska omaksunta ja kapinointi kuuluvat yksilön elämään (mt. 148).

Mikon identiteettiprosessia voi tarkastella myös muilla tavoin kuin henkilökohtaisena prosessina. Esimerkiksi Stenwall (2011) kiteyttää Mikon tarinan vertautuvan kodittomuuteen, kotona olemiseen ja lopuksi siihen mikä koti on (mt. 121). Kolmanneksi viimeisessä luvussa Mikko sanoo tuntevansa ”olonsa kotoisaksi” istuessaan suomalaisen ja ruotsalaisen vartijan väliin (V: 270). Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että Mikko palattuaan Suomeen oikeasti on kuin kotonaan. Sana viittaa pikemminkin siihen, että tila ja tilanne tuntuvat tutuilta, viihtyisiltä ja turvallisilta.

Lisäksi, kuten huomioin 5.1 luvun lopussa, Mikon identiteettiä ja sen prosessia voi tarkastella ironisesti ja satiirisesti. Mikko on romaanin lopussa menossa Niuvanniemen vankimielisairaalaan ja viimeisellä sivulla Ruotsin vankilan porttivahti hymyilee ja nostaa kätensä ylös arvokkaasti hyvästinä, Mikosta hieman liiankin kauan ja empaattisesti (V: 270). Kohtaus satirisoi tavallaan sitä miten pakkomielteinen antisankari, rikollinen ja tappaja tässä saa kuninkaalliset jäähyväiset, jos muistaa kuinka Mikko arvosti romaanin alussa Ruotsin kuninkaallisia. Eleen voi myös tulkita kunnianosoituksena kuolemaan-tuomitulle.

Mäkelä-Marttinen (2008) taas vertaa Mikko Virtasen tarinaa pitkän tien kulkuna yrityksen ja erehdyksen kautta omaan suomalaiseen identiteettiin (mt. 60). Hänen mielestään Mikon muutoshalu haastaa hänen ”itsensä puolesta valitun” suomalaisen identiteetin, eli siihen mihin on syntynyt (mt. 61). Suomalaisena oleminen on Mäkelä-Marttisen mielestä Mikolle sekä liian vaikeaa että liian helppoa. Hän päättelee, että Mikon kansallisuustransvestismi on taistelu hänen ruotsalaisesta olemassaolostaan (ks. mt. 61–62). Hän myös huomioi, että juuri taistelunsa takia, Mikko muistuttaa postmodernin identiteettikäsityksen mukaista yksilöä, vaikei sitä haluaisi – postmodernin käsityksen mukaan ihmisen identiteetti ei ole ikinä pysyvää, ja jos kokee omaavansa eheän identiteetin, johtuu se siitä, että on rakentanut itselleen oman tarinan itsestään (Mäkelä-Marttinen 2008: 62; Hall 1992: 277).

Mäkelä-Marttisen tulkinnan lähtökohta on, että Mikko on identiteetiltään romaanin alusta loppuun suomalainen. Mutta jos ajattelee asiaa transvestismin ja dysforian näkökulmasta, Mikon kansallisen identiteetin kehitys ei ole yhtä suoraviivaista. Mikko aloittaa kertomuksen suomalaisena kansallisuustransvestiittina, on sitten ruotsalainen ja lopussa päätyy jonkin kaltaiseen kansalliseen välimuotoon. Mielestäni suomalaisuus ei ole Mikolle haastavaa eikä vaikeata, koska hän näkee suomalaiset stereotyyppisen yksinkertaisina. Hän haluaa ruotsalaisena rakastaa nimenomaan ”pientä sympaattista naapurimaataan” Suomea ja sen hiljaista sarkastista kansaa (V: 49), mutta kansallisuustransvestiittina hän kuitenkin inhoaa Suomi-kuvaansa. Suomalaisuus ei ole siis vaikeata, se ei vaan Mikon silmissä näytä ihailtavalta. Tästä samasta syystä suomalaisuuden ei voi väittää olevan myöskään liian helppoa. Mikko ei halua olla kansallisuustransvestiitti. Hän haluaa olla ruotsalainen. Tässä mielessä Mäkelä-Marttinen on oikeassa: Mikko haluaa, että identi-

teetti voi olla valinta (2008: 62). Mikko haluaa dysforialleen nopean korjauksen. Ongelmana kuitenkin on, että identiteetti ei ole asia, jonka voi korjata tai vaihtaa nopeasti, eikä sen varastaminenkaan ole romaanissa pysyvä ratkaisu Mikon identiteettiongelmaan. On houkuttelevaa tarkastella Mikon identiteettiä *identiteettikriisinä* tai monikossa *-kriiseinä*. Kulttuurintutkija Kobena Mercerin [1990] mukaan identiteetti on kriisissä kun ”jokin kiinteäksi, johdonmukaiseksi ja vakaaksi oletettu siirtyy paikaltaan epäilyn ja epävarmuuden kokemuksen voimasta” (Hall 1999: 20–21).³⁶ Tällaisia tilanteita osuu Mikon kohdalle koko romaanin ajan. Esimerkiksi Mikon ruotsalaiset poliittiset idolit edustavat hänen vakaata ja nostalgista kuvaansa Ruotsista. Kun Anna Lindh tulee murhatuksi, Mikko kokee eräänlaisen kriisin, koska hän pelkää Ruotsinsa olevan muuttumassa (ks. V: 53). Samastumiskohde on vaakalaudalla. Identiteettikriisi vahvistuu sitä mukaa, kun Ruotsi alkaa muuttua. Se tapahtuu juuri pahimpaan aikaan, kun Mikko on saanut Mikael Anderssonin identiteetin. Juuri nyt, kun hän on vihdoin virallisesti ruotsalainen, alkaa hänen vakaa ja hänelle tärkeä mielikuvansa Ruotsista kansankotina hajota kappaleiksi. Ilmapiiri muuttuu. Ihmiset eivät enää välitä yhteisöistä, pihatoimikunnan kokouksista tai talkoista. Humoristisena yksityiskohtana puutarhatonttuja alkaa kadota pihoilta. Lisäksi osa naapureista muuttuu ennakkoluuloisen varovaisiksi: he asentavat hälytyslaitteita ”mutiaisten” varalle (V: 220). Mikko yrittää vaikuttaa erääseen naapuriinsa ruotsalaisilla vuorovaikutustaidoillaan:

– Ehkäpä syy on juuri tässä vastakkainasettelussa? Eikö meidän pitäisi me ja ne -asetelman vahvistamisen sijasta pyrkiä vahvistamaan me-henkeä? Oletko miettinyt tuon hälytyslaitteen filosofista puolta, sen välittämää kuvaa nyky-Ruotsista?

– Tästä on Andersson filosofia kaukana, se on puhtaasti taloudellinen juttu. Tytön pyörä maksaa 2000 kruunua, mutiainen vie sen ja maksan vakuutuksen omavastuuta 400 kruunua kun tytön pitää saada uusi pyörä!

(V: 221.)

Naapurin reaktio hämmentää ja huolestuttaa Mikkoa, onhan naapuri kouluttautunut keskiluokkalainen, jonka pitäisi suvaita erilaisuutta ja monikulttuurisuutta. Esimerkki on identiteettiteorioiden kannalta mielenkiintoinen. Tässä Mikko nimenomaan käsittelee

---

³⁶ Hall (1992) käsittää *identiteettikriisin* laajemmaksi yhteiskunnan muutosprosessiksi, missä sosiaalista todellisuutta vakauttaneet identiteettikäsitykset rappeutuvat ja näin sirpaloivat modernia yksilöä yhtenäisenä subjektina (Hall 1999: 19; Hall 1992: 274). Tässä tutkielmassa en kuitenkaan käsittele sen tarkemmin, miten identiteettikäsitys on kehittynyt historiallisesti. Aiheesta lisää, esim. Hall 1992/1999 ja *Minuus & identiteetti*.

kollektiivisen identiteetin jaottelua. Lisäksi tapa miten naapuri kutsuu Mikkoa sukunimellä, muistuttaa, ehkä vain sattumalta, Benedict Andersonin sukunimeä. Näin kohtausten voi tulkita vihjaukseksi, että Mikon kuviteltu yhteisö rappeutuu sekä pihapiirissä että myös muualla Ruotsissa. Piakkoin Mikko näkee Ruotsin muuttuneen joka paikassa: hänen lempionkensa valmistajan kelassa, joka nykyään valmistetaan Kiinassa ja autoteillä, jotka ovat vallanneet ”kiittämättömät kiilailevat individualistit” (V: 224–225). Koska Mikon mielikuva Ruotsista hänen arvostamanaan kansankotina on vaakalaudalla, on Mikon oma identiteettikin uhattuna. Hän ei jää toimeettomaksi, vaan alkaa kirjoittaa mielipidepalstoille aktiivisesti. Tämän seurauksena hän päätyy erääseen Ruotsin television keskusteluohjelmaan. Seuraukset vaikuttavat Mikon tulevaisuuteen.

Keskusteluohjelmassa Mikolta kysytään, mitä ruotsalaisuus merkitsee hänelle. Kysymykseen Mikko vastaa aluksi odotuksenmukaisella ruotsalaisella vastauksella, mutta jatkaakin kommentoimalla vastaustaan vähän erikoisemmin:

– Emme voi olla kyllin kiitollisia sotiemme veteraaneille, jotka henkensä uhalla taistelivat meille itsenäisyyden ylivoimaista vihollista vastaan. Näitä vielä elossa olevia veteraaneja meidän on kiittäminen vapaudestamme.

Ei helvetti. Tajuan sen samalla hetkellä kun lopetan puheen-
vuoroni. Studion valtaa hiljaisuus,...

(V: 242.)

Tilanne on koominen. Aikaisemmin romaanissa Mikko ei ole osoittanut kunnioitusta suomalaisia sotaveteraaneja kohtaan, nämä olivat hänelle vain joukko miehiä jotka hävisivät sodan itärajalla (V: 26). Komiikan luo itse vahinko: näin Mikolle ei ollut tarkoitus käydä. Tilanne myös jatkuu koomisena, koska ohjelmassa mukana oleva ruotsalainen pääministeri ei tajua keskusteluaiheen ongelmaa, vaan tukee Mikon puhetta: veteraaneja kuuluu kunnioittaa ja näiden eläkkeitä korottaa. Mutta muut keskusteluvieraat, juontaja ja Mikko tiedostavat ongelman: Ruotsissa ei ole sotaveteraaneja. (V: 243.)

Yllä olevan kohtausten Mäkelä-Marttinen (2008) on tulkinnut Mikon alitajunnan kostona ”kansallisen takkinsa kääntäjälle” (mt. 61). Tässä Mikon alitajunta voidaan ymmärtää kuin ”suomalaiseksi olemukseksi” (vrt. Fokkema 1991: 69), kansallisena minäidentiteettinä tai pelkkänä minuutena, joista kerroin teorialuvussa. Tilanteessa on kyse identiteettikriisin kulminaatiosta: Mikon idealisoima, nostalginen, ihanteellinen haave-Ruotsi on kadonnut ja muuttunut. Se, mikä Mikon mielessä taas ei ole muuttunut, on

Suomi. Siksi Mikon alitajunta, hänen minuutensa, turvautuu yllättävästi siihen mikä Mikon mielestä ei ole muuttunut, eli Suomeen, ja ylistää siksi Suomen veteraaneja.

Mikon identiteetikriisissä ei ole kyse vain siitä, että maa tai sen ihanteelliset poliittiset aatteet ja ideat muuttuvat. Yksi Mikon identiteetikriiseistä on myös se, ettei hän ole normaalin miehen tavoin kehittynyt ja edennyt elämässään. Suomessa perheen perustaminen ei onnistunut, koska kukaan ei halunnut tutustua häneen läheisemmin hänen Ruotsi-intoilunsa takia. Sofia-nuken kanssa perheen perustaminen oli luonnollisesti hankalaa. Kun Mikko on lopulta perustanut perheen Ruotsissa, ruotsalaisen oikean naisen kanssa Mikaelina, kriisi näyttää ensisilmäyksellä väistetyltä. Kun esirippu tekaistun identiteetin edestä nousee koko ajan enemmän ja enemmän, paljastuu identiteetikriisi taas. Juuri ennen suunniteltua perhelomaa Mikko törmää ostoksillaan epäonneeseen Stina Larssonin perheeseen. Romaanin alussa tapahtunut epätoivoinen joulufarssi tulee puheenaiheeksi. Mikko saa kunnan nuhtelut, mutta saa Stinan kuitenkin ylipuhuttua, ettei tämä kerro hänestä kenellekään. (V: 246.) Mikko ei kuitenkaan saa ruotsalaiselle perheunelmalleen paljoakaan lisääikää, koska tulevalla lomamatkalla hänet pidätetään ja vietään Ruotsiin vankilaan – Mikon rikokset ja suomalaisuus ovat paljastuneet.

5.4 Romaanin loppu ja välitilankansalaisuus

Epilogissa Mikko istuu tuomiotaan vankilassa Ruotsissa. Osuus on varsin lyhyt, mutta se on juonen avoimeksi jättävä päätös³⁷ Mikon päiväkirjalle. Katkeruuden kohteena on nyt vanhempien sijaan kaksinaamaisena näyttäytyvä Ruotsi: Mikon kansankotia ei olekaan olemassa. Ruotsi on muuttunut, vaikka hän teki kaikkensa estääkseen sen. Tunnelma on samaan aikaan nostalginen, melankolinen ja tuskallinen, kun Mikko tiedostaa, että menynyt maailma on pysyvästi menetetty (ks. Rossi & Seutu 2007: 8).

Vankilassa Mikko ystävystyy ruotsinsuomalaisen vangin, Peran, kanssa. Tämäkin on pettynyt uuteen kotimaahansa: työn perässä hän oli tullut ja kaiken menetti, lähiöön hän joutui asumaan ”finnjäveleiden” ja muun pohjasakin seuraan, josta seurasi hänen sa-

---

³⁷ Ylen aamu-tv-ohjelmassa [2007] Nousiainen selittää, että hän jätti tarkoituksella lopun avoimeksi ja jätti sen sijoittuvan tulevaisuuteen 2010 (huom. romaani julkaistiin vuonna 2007). Hän selittää, että romaanissa ”mennään tulevaisuuden kanssa”, miksi todellisuuden piti osua ajankohdilleen, joka oli myös syy sille, miksi Mikko Virtasen unelma jäi Nousiaisen mukaan saavuttamatta. (Nousiainen 2011.)

nojensa mukaan ”vitutus”, huono seura, viina, kostonhalu ”svenssoneille” ja lopuksi tapojen takia vankila (V: 261). Ensitapaamisen jälkeisenä päivänä Mikko pyytää Peran näkemystä Suomen ja Ruotsin välisistä eroista, johon Pera vastaa:

– Pistit jätkä pahan. Mä olen elänyt puolet siellä ja puolet täällä, Täällä mä sain maistaa edes hetken verran hyvinvointia, mutta kyllä mä silti Suomen ottaisin, ei musta ruottalaista ole tehty missään vaiheessa. Suomi on se luoti, paljon helpompi, vittumainen, mutta suora. Ruotsi on puukonisku, ei se itse isku mitään, mutta se paskanjauhaminen ja auttamisyrietykset on sama kun pyörittäs puukkoa haavassa.

(V: 262.)

Gottelier (2009) on tulkinnut, että juuri ruotsinsuomalaisen Peran kautta Mikko leimautuu suomalaiseksi.³⁸ Peran arpiset kokemukset tukevat Mikon päivittynyttä käsitystä kansankodin rappiotilasta. (Mt. 60.) On kyllä totta, että Peran tarina vahvistaa Mikon uutta tulkintaa Ruotsista: se on onnena vain syntyperäisille ruotsalaisille. Oikeaa ruotsalaista identiteettiä, sitä keskiluokkaista ruotsalaisuutta, muunmaalaiset eivät Mikon mielestä voi saada (V: 263). Kuitenkaan Peran epäonninen elämäntarina ei varsinaisesti tee Mikosta suomalaista romaanin lopussa. Mikkoa ei varsinaisesti houkuta saada ruotsalaista ”puukoniskua” eikä suomalaista ”luotia”. Siksi Mikko vastaa Peralle ystävällisesti, että yrittää mieluummin välttää ”tuon kaltaisia valintatilanteita” (V: 262).

Vähän myöhemmin epilogissa Mikko alkaa kokea ”suomalaisuuden tunteita”. Katsoessaan vankitovereiden kanssa olympialaisten jääkiekko-ottelua Suomi vastaan Ruotsi Mikko, joka ei yleensä välitä jääkiekosta, riemuitsee kun Suomi saa maalin. Ilo on spontaania ja lämmintä. Vaikka Suomi häviää pelin, Mikko kokee häviämisen jalona. Hän käyttää tässä yhteydessä omistusmuotoa: ”Olen ylpeä tappion kärsineestä joukkueestani” (V: 267). Omistusmuoto viittaa siihen, että hän mieltää suomalaisen kansallisen identiteetin ensimmäistä kertaa positiivisesti ja omakseen. Myöhemmin samana iltana Mikko pohtii reaktiotaan ja kuvailee sitä aidoksi suomalaisuuden tunteeksi. Kun hän myöhemmin saa postitse kutsun jo ohimenneeseen luokkakokoukseen, herää uteliaisuus Suomea kohtaan ja jonkinlaista katumusta. Suomalainen menneisyys kiinnostaa nyt Mikkoa, ja hän pyytää siirtoa Suomeen – ja pyyntö hyväksytään.

---

³⁸ Sinänsä varsinainen suomalaiseksi leimautuminen tapahtuu mielestäni sinä päivänä, kun miehet tapaavat toisensa. Pera tunnistaa Mikon suomalaiseksi tämän nimestä, vaikka Mikko ”solkkaa” ruotsia (V: 260–261).

Viimeisellä sivulla Mikko peittää sellinsä patterin ruotsinkielisen varoitustekstin *Får ej tackas* ja hyvästelee Peran. Tämän jälkeen seuraa kohta, jonka perusteella on tarpeellista arvioida Mikon identiteettiä ja sen minäkäsitystä uudestaan:

Pihalla odottaa suomalainen vanginvartija, joka on tullut hakemaan minut kotiin. Istun autoon suomalaisen ja ruotsalaisen vartijan väliin. Tällaisessa **välissä** minä olen koko elämäni viettänyt, tuntuu ihan kotoisalta.
(V: 270. Lihavointi VK.)

Kohtauksen perusteella, Gottelier (2009) kutsuu Mikkoa artikkelissaan ”välitilan kansalaiseksi”, genetiiviattribuutilla erikseen kirjoitettuna. Hän näkee etenkin sen tukevan tarinan ambivalenttia luonnetta, jossa ristiriitaiset tunteet kulkevat rinnan läpi kertomuksen. Ambivalenssi näkyy Gottelierin mielestä siinä, kuinka romaani tuo esiin molempien kansojen positiivisia ja negatiivisia puolia, samalla kun se satirisoi molempia tasavertaisesti. Lisäksi romaanilla on ambivalentti suhde ruotsalaisuuteen. (Mt. 61.)

Välitilaa on kirjallisuudessa tulkittu eri tavoin. Pertti Karkama (1994) on analysoinut useamman kirjailijan tekstejä, joiden perusteella hän kuvailee välitilaa oudoksi ja poikkeukselliseksi *tilanteeksi*, uudeksi mahdollisuuksien kentäksi (mt. 222, 225). *Tilana* taas välitila on joko ehdoton ja suljettu tai sellainen, missä rajat horjuvat, jonka myötä erottuu *tie toiseen maailmaan* (mt. 228). Analysoimilleen kirjailijoille Karkama näkee yhteisenä sen, että näiden hahmot ovat ”sidottu annettuun elämäntilanteeseen” ja ”heitetty maailmaan” missä hahmo ei voi ”vaikuttaa oman eksistenssinsä yleisiin ehtoihin.” (mt. 234). Karkaman johtopäätös on, että ihminen, joka ”on vain heitetty maailmaan ilman mitään tiedettyjä tarkoituksia, elämä on vain hänelle välitila, jossa kaikki mahdollisuudet ovat samanarvoisia eikä mitään elämää jäsentävää periaatetta ole.” (mt. 235).

Karkaman (1994) analyyseissa on paljon yhteistä *Vadelmavenepakolaisen* välitilan kanssa. Yleisesti katsottuna Mikon tilanne on ylläolevassa esimerkissä erikoinen, ja koska hän on autossa kahden vartijan välissä, on se myös rajattu ja suljettu. Samassa tilanteessa Mikko on myös hyväksynyt itsensä. Tilanne näyttää siltä kuin hän olisi luopunut kansallisista rajoistaan, eikä enää kamppaile kahden maan välillä. Lisäksi hän lähtee nyt uudella asenteella Suomeen. Siksi välitila kuvastaa myös Mikon uutta mahdollisuutta. Ruotsinkielisen varoitustekstin suttaamisen voi katsoa toteuttavan vertauskuvallisesti sanontaa ”Kun yksi ovi sulkeutuu, toinen avautuu”. Suomi on Mikolle nyt kuin uusi maailma, joka paljastuu Ruotsin epäkohtia peittäneen esiripun noustua ylös.

Kaisa Kurikka (1995) on käsitellyt välitilaa Irmari Rantamalan romaanissa *Harhama* (1909). Hänen analyysinsä sisältää yhtymäkohtia *Vadelmavenepakolaiseen*. Näistä samanlaisuuksista keskeisimpiä on se, miten päähenkilö ymmärtää maansa muuttuneen ja miten hänellä on tarve löytää oma *autenttinen lähtöpisteensä* (vrt. Kurikka 1995: 35). *Harhaman* päähenkilöstä eroten Mikko kuitenkin lopulta tietää oman päätepisteensä, joka on romaanissa Niuvanniemen vankimielisairaala. Tilanteeseensa nähden Mikko on optimistinen, koska pääsee omiensa joukkoon: kuten hän itse asian muotoilee, ”[s]uomalaisissa hulluissa on jotain aitoa verrattuna ruotsalaisiin hulluihin.” (V: 269). Juuri tästä syystä lukija voi olla skeptinen Mikon kohtalon suhteen. On olemassa riski siitä, että hän saa suomalaisuudesta vain uuden kansallisen pakkomielteen ruotsalaisuuden tilalle. Myös Mikolla on tarve ”kiinnittyä johonkin” ja löytää tunne turvallisuudesta, joka toimii ”ympäröivän maailman ristiriitaisuuksia vastaan.” (Kurikka 1995: 35). Mikon lähtöpiste ovat taaksejääneet suomalaiset luokkatoverit ja hänen suomalainen elämänsähistoriansa, jonka Mikko toivoo voivansa vielä tavoittaa. Toisaalta tilanteen voi tulkita niinkin, että ristiriitaisuudet, jotka Mikko jättää taakseen, ovat hänen kamppailunsa suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden kesken.

Kansallisuuksien kamppailun välttelyn voi myös tulkita ”kultaisen keskitien”³⁹ valinnaksi, jolloin väistetään arkaluontoisia kysymyksiä ja päätöstentekoja. Myös niin sanotut ”hullun paperit“ ovat Mikolle helppo tapa välttää moraalista vastuusta niistä rikoksista mitä hän on romaanin aikana tehnyt. Kultainen keskitie on Mikolle kuitenkin petollinen vaihtoehto, koska se on ollut Ruotsin sosiaalidemokraattien työväenpuolueen poliittinen linjaus toisen maailmansodan aikana.⁴⁰ Se on myös eräänlainen ruotsalainen stereotyyppiä. Jos välitilan kansalaisuus on Mikolle ”kultaisen keskitien” valinta ja ratkaisu, jonka mukaan hän uskoo välttävänsä molemmat kansalaisuudet, on hän ironisesti taas ruotsalainen, koska noudattaa ruotsalaista poliittista mentaliteettia. Jos välitilan kansalaisuuden tulkitsee nimenomaan itsensä hyväksymisenä sellaisena kuin on, tämä tulkinta ei ole tarpeen.

Gottelierin ”välitilan kansalaisen” sijaan yhdyssanana ”välitilankansalainen” on varteenotettava termi. Se korostaa enemmän identiteettikäsitettä kuin romaaniin ambiva-

---

³⁹ Tarkkaan ottaen, kultaisen keskitien filosofia periytyy buddhismista.

⁴⁰ Ks. esim. Marquis Childsin (1936) teos *Sweden: the Middle Way*.

lenssia luonnetta. Kuten edellisessä luvussa osoitin, Mikko on identiteettinsä kanssa kokenut erinäköistä prosessia ja erilaisia kriisinhetkiä. Hallin (1999: 19) mukaan identiteetikriisi antaa tietä uusille identiteeteille (mt. 19), ja näyttää siltä, että Mikon identiteetikriisi on avannut Mikolle esiin uuden identiteetin: välitilankansalaisuuden. Näin romaanin loppu on Mikon identiteettiprosessin ja -kehityksen kulminaatio: Mikko on lopulta tajunnut eläneensä itsepetoksessa ja hyväksyy itsensä sellaisena kuten on aina ollut.

Palaaminen ”autenttiselle lähtöpisteelle” tarkoittaa välitilankansalaisuuden suhteen myös sitä, että Mikko palaa tavallaan takaisin kansallisuustransvestiitiksi. Nyt romaanin lopussa hän ei kuitenkaan koe sitä, Karkaman (1994: 234) tulkintaa käyttäen, elämäntilanteeksi ja eksistenssiksi, johon hän ei itse voinut vaikuttaa, koska oli sidottuna kansalliseen ruumiiseen, johon hän ei halunnut syntyä.

Välitilankansalaisuudella ja kansallisuustransvestismilla on myös muitakin yhteneväisyyksiä. Romaanin alussa, kansallisuustransvestiittina, Mikko on kuin sidottu väärään kansalliseen ruumiiseen. Hän on vertauskuvallisesti ruotsalainen vanki suomalaisessa ruumiissa. Romaanin lopussa Mikko taas on konkreettisesti ”ruotsalainen” vanki, juuri lähdössä Suomen vankilaan. Näin ajatus vankina olemisesta pysyy romaanissa teemana koko ajan. Toisaalta, Mikko ei romaanin lopussa koe enää kansallisia sitovia rajoja, jolloin välitila eroaa kansallisuustransvestismista. Tietenkin kyseessä voi toki olla vain Mikon tilapäinen vapautunut tunnetila, koska päiviä aiemmin Mikko on todennut lähtevänsä Suomeen juuri suomalaisuuden vuoksi. Hän haluaa tutustua suomalaiseen menneisyyteensä, oppia lisää kotimaastaan jonka oli itseltään vuosia kieltänyt (V: 268). Tavallaan Mikko tunnustaa olleensa ruotsalaisen nostalgisuuden vanki sanoessaan ”Olin lapsuuteni liian lähellä nähdäkseni sen [suomalaisuuden]” (V: 268). Tämän voi tulkita kahdella tavalla: joko Mikon ihaileva suhtautuminen Ruotsiin peitti Mikon todellisuuskäsityksen Suomesta ja suomalaisista, tai sitten Mikko oli niin lähellä suomalaisuutta, ettei voinut nähdä sitä sen oikeassa olomuodossaan. Eli kuten sanonta kuuluu, Mikko ei voinut nähdä metsää puilta.

Kansallisuustransvestismi ja välitilankansalaisuus herättävät myös kysymyksen siitä, miten yksilöllisen ne tekevät Mikost. Omien sanojensa mukaan Mikko kokee itsensä kansallisuustransvestiittina poikkeukselliseksi (V: 40) yksilöksi. Yksilöityminen on Karkaman (1995: 147) mukaan ”vaikea ja ristiriitainen persoonallinen prosessi” ja että ”identiteetin etsintä on jatkuvaa kamppailua samastumisen ja eron välillä”. Tässä mielessä

Mikko kansallisuustransvestiittina on koko ajan ”maaottelussa” ja välitilankansalaisuudessa puolestaan ei. Mikon välitilankansalaisuus muistuttaa tavallaan sovintoa. Vaikuttaa siltä, kuin Mikko olisi löytänyt itsestään sellaisen yksilöitymisen, jossa Karkaman kuvailun tavoin ei enää käydä jatkuvaa kamppailua samastumisen ja eron välillä. Enää ei ole identiteetin etsintää, eikä persoonallista prosessia. (vrt. Karkama 1995: 147.)

Vadelmavenepakolaisen lopusta voi varauksellisesti puhua Mikon suomalaisen identiteetin metamorfoosina ja uudestisyntymisenä (ks. Gottelier 2009: 52; Mäkelä-Marttinen 2008: 60). Kuten Gottelier ja Mäkelä-Marttinen ovat tulkinneet, Mikko aloittaa tarinansa suomalaisena ja palaa romaanin lopussa takaisin suomalaiseksi. Niin kuin Gottelier (2009: 57–58) on huomauttanut, Mikko haluaa palata nimenomaan Suomeen ja selvittää nimenomaan suomalaista menneisyyttään. Lähtökohta muuttuu kuitenkin hivenen, jos tulkinnasta jättää kansallisen leiman pois jo tarinan alusta – tällöin Mikko palaa romaanin lopussa kyllä alkuperäiseen tilaan mutta ilman kansallista identiteettiä. Sekä kansallisuustransvestismin että välitilankansalaisuuden voi näin katsoa olevan kansallisuudelta identiteetittömiä.

Gottelierin ja Mäkelä-Marttisen tulkintaan verrattuna Stenwall (2011: 121) tulkitsee romaanin lopetuksen kansallisesti neutraaliksi: Mikosta on jalostunut (ruots. luttrad) ylpeä mies, joka palaa kotimaahansa. Stenwall ei siis päättele, että Mikko olisi muuttunut paremmaksi suomalaiseksi, vaan pelkästään ihmisenä paremmaksi mieheksi. Stenwallin mielestä Mikon sovittamaton tuplaidentiteetti toimii romaanin parodisena moottorina. Mäkelä-Marttinen (2008: 58–59) on myös huomannut parodian, etenkin päiväkirjamuodon takia. Kun ”suuri” filosofinen identiteettiongelma suomalaisena olemisen, selittyy loppupelissä vain subjektiivisen hulluuden kautta, vakavuus muuttuu koomiseksi farsiksi. Stenwall (2011: 121) taas näkee tarinassa lopun, jossa ei ole sovintoa, vaan suomalaiset ja ruotsalaiset voivat jatkaa ikuista maaotteluaan. Mikko ei voi ratkaista kumpi maa on parempi, joten hän ottaa tästä kysymyksestä askeleen taaksepäin valitsemalla mielestäni kultaisen keskitien, välitilankansalaisuuden, joka on sovinto hänelle itselleen.

Kumpikaan kansallinen identiteetti ei ole romaanissa Mikolle ”oikea”. ”Oikean” voi ymmärtää tässä yhteydessä ainakin kolmella tavalla. Sen voi ymmärtää niin, että Mikolla ei ole yleisesti hyväksyttyä yhtä kansallista identiteettiä, eli tiukasti suomalaista tai ruotsalaista. Toisaalta ”oikean” voi tulkita niin, että Mikolla ei ole ”aitoa” kansallista identiteettiä. Kolmanneksi sen voi tulkita tarkoittavan moraalisesti tai eettisesti väärää

identiteettiä. Tästä syystä Mikko jää poikkeusyksilöksi, jokerikortiksi, jonka voi tulkita miksi kortiksi (eli tässä miksi tahansa identiteetiksi) vain.

Romaanin loppu ja sanoma tekevät lopulta kansallisuudesta triviaalin tekijän. Kansallisuudella ei ole merkitystä Mikon identiteetin kannalta, koska hänen yhteiskuntaa, yhteisöä kotia ja perhettä koskevat kriteerinsä eivät varsinaisesti ole kansallisuudesta riippuvaisia. Mikä tahansa perhe voi olla onnellinen yhteiskunnasta ja maasta riippumatta, jos vain perheenjäsenillä on toisensa.

Lisäksi romaanin loppu on läpeensä ironinen. Se, että Mikko hyväksyy itsensä, leikkii ironisesti trivialiteetin kanssa, että aito identiteetti on sitä, että hyväksyy itsensä sellaisena kuin on. Koska ainutlaatuisuus paradoksaalisesti tuottaa samanarvoisuuden tunnetta, miksi Mikon pitäisi määrittää itsensä erilaiseksi? Ironian voi nähdä olevan myös hienovaraista. Lukija ei välttämättä tunnista sitä, ellei tiedä, että identiteetti määritellään Hallin mukaan keksinnöksi ja fantasiaksi (1999: 248–250). Mikon kansalliset identiteetit ovat kuviteltuja ja opittuja.

Romaani on siis loppujen lopuksi tragikoominen. Osaltaan se tukee Karkaman (1994) toteamusta siitä, että nauru on ”identiteetittömyyden identiteettiä”. Nauru on reaktio kauheisiin ja absurdeihin tragikoomisiin tilanteisiin, joissa jää ainoaksi vaihtoehdoksi ja ”loogiseksi” mahdollisuudeksi nauraa. (Mt. 237.) Ensilukemalta Karkaman väite voi kuulostaa oudolta. Jos identiteettiä ajattelee ”kuorena”, tarkoittaisi Karkaman lausahdus sitä, että nauru on ”kuorettomuuden kuorta”, jolloin jäljelle jää vain minuus – paljas ydin. (Identiteetistä kuorena ja minuudesta ytimenä puhuin luvussa 2.3.) Lausahduksen uudelleenmuotoilu auttaa ymmärtämään väitettä paremmin. Se tukee ajatusta siitä, että Mikko on periaatteessa identiteetiton antisankari. Koska Mikon kansallisen identiteetin farssiin kohdistuu naurua, jää romaanin lopulliseksi tulkinnaksi Mikon identiteetittömyys kansallisuustransvestiittina ja välitilankansalaisena, joka on samalla Mikon paljas ja rehellinen minuus. Nauramalla lukija hyväksyy Mikon tragikoomisen toiminnan ja absurdisen ajattelumaailman – ja sen, että hän on lopulta ilman kansallista identiteettiä.

Identiteetin kannalta Mikko on koko ajan välitilassa. Vadelmavenevinjetin kaltaisesti hän kallistuu aina joihinkin tiettyihin kansallisiin stereotyyppisiin rajoihin ja tunnusmerkkeihin. Mutta koska maailma ja stereotypiat muuttuvat, ei Mikko voi saavuttaa tarkkaa paikalla olevaa identiteettiä. Kuten Hall (1992: 277) esittää postmodernina aikana

identiteetit käsitetään olevan koko ajan muuttuvina. Mikko kansallisuustransvestiittina on, ja jää, kunnes toisin sanotaan, välitilankansalaiseksi.

6 Päätelmiä

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut laajasti *Vadelmavenepakolaisen* esittämiä näkemyksiä identiteetistä. Kolme ilmeisintä alakäsitettä ovat olleet kansallinen identiteetti, sosiaalinen identiteetti ja minuus eli minäkäsitys. Nämä kolme ilmenevät kohderomaanissa monenlaisin kirjallisin ja kerronnallisin keinoin sekä itse kertomuksessa ja päähenkilössä Mikko Virtasessa.

Vadelmavenepakolainen ilmentää mielenkiintoisilla tavoilla minuuden ja identiteetin välistä suhdetta. Kuten olen osoittanut, tämä erottelu ilmenee myös käsitteiden tasolla. Minuus, identiteetin eräänlainen piilossa oleva ydin, näkyy Mikon minäkerronnassa pikkuhiljaa romaanin edetessä eteenpäin. Päältäpäin Mikon identiteetti perustuu kollektiiviseen me- ja he-jaotteluun, kansallisuustunteen ilmaisuun ja Suomen ja Ruotsin keskinäiseen arvottavaan vertailuun.

Kysymys identiteetistä näkyy jo kirjan kannessa. Muut kirjalliset ja kuvalliset keinot, para- ja peritekstit, saattelevat lukijan romaanin fiktiiviseen maailmaan, samalla vihjaten romaanin alla piilevästä sanomasta ja satiirisesta luonteesta. Esimerkiksi vadelmavenevinjetit kertovat sekä kertomuksen että päähenkilön Mikko Virtasen identiteetin ja minäkäsityksen kaaresta ja noudattelevat kiinnostavasti koko tarinan kaarta. Tällaiset seikat toimivat samalla temaattisena ja tulkinnallisena vihjeenä siitä, mitä identiteetti merkitsee Mikolle ja millaisen matkan hän tekee minuuteensa.

Päiväkirjamaisuudella ja sen homodiegeettisellä minäkerronnalla on niilläkin omat vaikutuksensa identiteetin ja minuuden merkitykseen romaanissa. Olen tulkinnut asiaa niin, että epäluotettava kerronta tuo toisaalta lukijan hyvin lähelle Mikon ajatuksen kulua ja edistää tähän samaistumista. Toinen tulkinnan kannalta merkittävä asia on se, että tällaisen hyvin subjektiivisen ja petkuttavan minäkertojan myötä lukijalla on syytä myös jatkuvasti epäillä Mikon kertomuksia. Muistojen ja tunteiden täyttämän kerronnan takia hahmoa on ollut luontevaa analysoida myös psykologisesti haavoittuneena ja lapsuutensa takia identiteettiongelman itselleen kehittäneenä hahmona.

Olen tutkimuksessani tuonut esiin sitä, miten romaani kuvastaa nykyajalle tyyppilistä stereotyyppistä vastakkainasettelua Suomen ja Ruotsin välillä. Mikon vilkas mielikuvitus kuitenkin tukee lisäksi tulkintaa sellaisesta kansallisesta identiteetistä, joka perustuu kuviteltuun tunneyhteyteen ruotsalaisuuden kanssa. Identiteettikysymys on vahva osa *Vadelmavenepakolaista* siitäkin huolimatta, että sitä on tähän asti tulkittu lähinnä satiirisen lajityyppinsä kautta. Mikon muistot myös tukevat arvottavaa ja vertailevaa kuvaa kansallisuuksista, mikä on tyyppillistä sosiaaliselle identiteetille ylipäätään.

Vadelmavenepakolaisen kertomuksessa näkyy, miten Mikon identiteettiin liittyvät vahvasti sekä kansallinen että sosiaalinen identiteetti. Molempien kehittymistä ovat ohjaamassa Mikon kerronnalliset tunteet ja uskomukset, joita hän tuo esiin sekä suomalaisista että ruotsalaisista. Tässä kerronnassa keskeisellä sijalla ovat erilaiset kansallisuuteen liitetyt mielikuvat ja suoranaiset stereotypiat. Ruotsi ja ruotsalaisuus näyttäytyvät kertojalle jatkuvasti ihanteellisina ja parempina kuin Suomi ja suomalaisuus. Ihailussa keskeisellä sijalla on myös ruotsalainen poliittinen historia ja erityisesti kansankotiaate, jota Mikko tavoittelee myös omaan elämäänsä uudessa identiteetissään Mikael Anderssonina. Suomi puolestaan edustaa Mikolle vastakohtana pientä ja nurkkakuntaista maata, jossa tyyppilliset suomalaiset miehet kurittavat ja lannistavat lapsiaan – aivan kuten Mikko itse lapsuudessaan muistelee isänsä kanssa tapahtuneen.

Stereotyyppiset vastakkainasettelut ruotsalaisten ja suomalaisten välillä vahvistavat Mikon tunnesidettä kansallisuuksiin tasaväkisesti molemmin puolin. Stereotypiat ovat romaanissa tehokkaita, koska huumorin rinnalla ne herättävät kysymyksen siitä, mitä identiteetit lopulta merkitsevät muuttuvassa maailmassa. Mikon ruotsalaisesta kansallisesta identiteetistä tulee esitystä ja rooli, jota hän pitää yllä säilyttääkseen pysähtyneen ja nostalgisen mielikuvansa Ruotsista ja ruotsalaisuudesta. Ruotsalainen identiteetti ihanteellisine yhteisöineen ja keskiluokkaisine perhemalleineen on Mikolle onnellisuuden saavuttamisen, oman yksilöllisen identiteetin kehittymisen ja jopa perheen perustamisen ehto. Nämä mallit ovat kuitenkin pohjimmiltaan kuvitteellisia, siksi myös hänen tavoittelemastaan ruotsalaisesta identiteetistä tulee pohjimmiltaan valheellinen.

Viimeisessä pääluvussa huomioin lyhyesti miljöoteoriaa ja psykoanalyttista näkökulmaa identiteettiin. Mikon omaa identiteettikäsitystä tutkimalla selvisi, että hän määrittelee itsensä yksilölliseksi ja poikkeukselliseksi henkilöksi. Samalla kerronnassa kuitenkin sovelletaan jatkuvasti myös kollektiivista identiteettiä. Psykoanalyttisesta

näkökulmasta näyttää siltä, että Mikon ruotsalainen identiteetti on patterin varoitustekstin tavoin peitetty hänen ollessaan lapsi, ja että hänen paremmaksi kokemansa ruotsalaisen identiteetin hankkiminen saa pontta juuri katkerista lapsuudenkokemuksista.

Romaanin koominen ja absurdi perusta kuitenkin tekee oman satiirisen ja ironisen sävöksensä tällaiseen psykoanalyttiseen näkökulmaan. Mikon identiteettiprosessi ja sen eri kriisin hetket ilmentävät sitä tapaa, miten Mikko yrittää kaikin voimin ylläpitää kansankoti-ideologiaansa. Samalla hän myös yrittää kehittyä aviomiehenä ja isänä. Identiteetti on romaanissa siis toisaalta tunneyhteys tietyn kansallisuuden kanssa, mutta myös muidenkin sosiaalisten toimintojen tuote ja pohjimmiltaan psykologinen prosessi. Mikko Virtasen identiteettimatkan voi lyhyesti tiivistää matkana kansallisuustransvestiitista välitilankansalaiseksi, jolloin Mikon tunne siitä, että hän on romaanissa väärän kansallisuuden vankina, kulminoituu itsensä hyväksyntään. Tästä näkökulmasta katsottuna on kuitenkin koomista se, että Mikko päätyy koomisesti juuri suomalaiseen vankimielisairaalaan. Siksi Mikon identiteettietsintä on melkoinen farssi.

Käsitteet kansallisuustransvestismi ja romaanin lopusta johdatettu tulkinta välitilankansalaisuus ovat molemmat näkökulmia Mikon identiteettiin. Ne myös kiinnittävät huomion käsitykseen Mikosta poikkeusyksilönä. Mikon kansallisuustransvestiittina kokemus ja hänen kerronnassaan ilmentämä dysforia korostuu tutkielmassani uudella tavalla, ja esitänkin, että *Vadelmavenepakolaisen* lopusta voi ammentaa monia eri tulkintoja. Päätulkitani mukaan Mikko on koko romaanin aikana identiteettinsä suhteen kahden maan välissä, eikä tämä asetelma lopulta olennaisesti muutu romaanin lopussa. Ainoa mikä muuttuu, on Mikon oma minäkäsitys siitä, että hän on pohjimmiltaan identiteetiltään juuri välitilankansalainen. Tulkitani mukaan juuri tämä tuo kertomuksen lopetukseen rauhan, ja Mikko tekee lopulta sovinnon pitkään jatkuneen kansallisen identiteettikamppailunsa kanssa. Itse en muiden tekemistä tulkinnoista poiketen painota sitä seikkaa, että päähenkilö lopulta palaa Suomeen suomalaisena, vaan tulkitsen ensisijaisesti Mikon lopulta hyväksyneen itsensä.

Kirjallisuudentutkimuksellisesti juuri välitila on ollut tutkielmani kannalta kiinnostava käsite. Mikon välitila on hänen minuutensa, välitilankansalaisuus. Välitilankansalaisena Mikko hyväksyy molemmat maat, tekee sovinnon niitten kanssa eikä kamppaile enää kansallisuuksien kanssa kuten kansallisuustransvestisminsa aikana. Välitilassa on

jotain rehellistä, autenttisen lähtöpisteen kaltaista – ja se saa kysymään, kääntyykö romaanin lopussa nurin mitään muuta kuin vain näkemämme vadelmavenevinjetti.

Romaanin loppu on avoin, ja sen takia Mikon välitilankansalaisuuden voi tulkita monella tavalla. Etenkin epäluotettava kertoja saa epäilemään, onko romaanin lopun itsensä hyväksyminen ja välitilankansalaisuus vain esimerkki tilapäisestä tunnepatoutuman vapautumisesta. Loppujen loppuksi on helppo uskoa, että tällaisen kertojan pakkomielle vain tulevaisuudessa siirtyisi toiseen kohteeseen. Sellaisia voisivat olla jo mainittu suomalaisuus tai toisaalta sitä voisi edustaa myös ylpeä identiteettitömyys. Yksi loppupäätelmäni on, että koska kansallisen identiteetin merkitys muuttuu yhä satiirisemmaksi, eräät triviaalina pidetyt asiat vahvistuvat. Identiteetti on toteutunut, kun Mikko hyväksyy itsensä sellaisena kuin on. *Vadelmavenepakolaisen* loppu osoittaa lukijalle, että identiteetti voi olla niin monimutkainen tai niin yksinkertainen kuin sen itse määrittelee.

Johtopäätökseni koko romaanin kannalta on, että *Vadelmavenepakolaisessa* muodostuu käsitys siitä, että identiteetti voi olla ”sekä että” ja ”jotakin siltä väliltä”. Vain sillä on väliä, miten henkilö itse, eli tarinan minä, kokee identiteettinsä. Tässä on samalla tarinan satiirin ja ironian pohjalla piilevä, pohjimmiltaan opettavainen sanoma suvaitsevaisuudesta ja itsensä hyväksymisestä. Lukijalle välittyy romaanista käsitys identiteetin monipuolisuudesta ja siitä, että se on kaikissa muodoissa yksilölle tärkeä.

Lähteet

Kohdeteos

V = NOUSIAINEN MIIKA 2007: *Vadelmavenepakolainen*, Keuruu: Otava

Tutkimuskirjallisuus

AALTO, MINNA 1995: Maila Talvio naisen kansallisen identiteetin kuvaajana. Teoksessa Kaisa Kurikka (toim.), *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa* s. 54–68. Turun Yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitoksen Sarja A N:o 33. Turku: Turun Yliopisto

ANDERSON, BENEDICT 2007 [1983]: *Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* [*Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*] suom. Joel Kuortti, johdanto: Jouko Nurmiainen. Tampere: Vastapaino.

ANTTILA, JORMA 2007: Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen, Väitöskirja. Helsingin Yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta sosiaalipsykologian laitos Helsinki: Helsingin Yliopisto.

BREAKWELL, M. GLYNIS 1986: *Coping with threatened identities*, London: Methuen.

EKWALL, ANITA – KARLSSON, SVENOLOF 1999: *Kohtaaminen: kirja kulttuurierosta ja johtajuudesta: Suomi-Ruotsi* [*Mötet: en bok om kulturskillnader och ledarskap: svenskt och finskt*] suom. Veijo Kiuru. Larsmo: Storkamp Media.

FOKKEMA, ALEID 1991: *Postmodern Characters: A Study of Characterization in British and American Postmodern Fiction*. Amsterdam: Rodopi,

GENETTE, GÉRARD 1980 [1972]: *Narrative discourse* [*Discours du récit*] Translated by Jane E. Lewin. Oxford: Basil Blackwell.

_____ 1997 [1987]: *Paratexts: Thresholds of Interpretation* [*Seuils*], Translated by Jane E. Lewin. Cambridge university press. (myös verkossa.)

GIDDENS, ANTHONY 1991: *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

GIDDENS, A. & ANDERSSON, S. 1999 [1991]: *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken* [*Modernity and Self-Identity*]. Göteborg: Daidalos.

- GOTTELIER, LENA 2009: ”FÅR EJ TÄCKAS. EI SAA PEITTÄÄ” – Turun Yliopiston Kotimaisen kirjallisuuden Vuosikirja *Sanelma*. Nro. 15. Turku: Turun yliopisto s. 47–64.
- HALL, STUART 1992: The question of cultural identity. Teoksessa Hall, S.– Held, S.– McGrew, T. (toim.) *Modernity and its futures*. s.274–325. Cambridge: Polity Press.
- _____ 1999: *Identiteetti*. Suom. ja Toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- HAPPONEN, SIRKE 2001: Liike, kuvakirja ja kuvitettu teksti. Teoksessa Kaisu Rättyä ja Raija Raussi (toim.) *Tutkiva katse kuvakirjaan*. s. 101-133. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisu nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- HINKLE, S. & BROWN, R. 1990: Intergroup comparisons and social identity Teoksessa Abrams, D. & Hogg, M. A. (toim.) *Social identity theory: Constructive and critical advances*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- HOBSBAWM, ERIC 1994 [1992]: *Nationalismi [Nations and Nationalism Since 1780]*. Suom. Sedergrén J., Träskilä J. ja Kunnari R., Tampere: Vastapaino.
- HOSIAISLUOMA, YRJÖ 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- HÄRMÄNMAA, MARJA – MATTILA MARKKU 1998: *Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- KALLIO, RAKEL 1991: *Taiteen pikkujättiläinen*. Uud. ja täyd. laitos. Porvoo; Helsinki-Juva: WSOY.
- KARKAMA, PERTTI 1994: *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Helsinki: SKS.
- _____ 1995: Naiskirjailijan syntymä. Marja-Liisa Vartion päiväkirjat 1939–1941. Teoksessa Kurikka Kaisa (toim.) *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa*, s. 146–167, Turun Yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto.
- KAUNISMAA, PEKKA 1997: Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista – Sosiologia: Vol:34 Nro:3, Tampere: Westermarck-seuran julkaisu. s. 220–230. (huom. kokoelmateos, joka sisältää kaikki julkaisunumerot 1–4).
- KIRSTINÄ, LEENA 2007: *Kansallisia kertomuksia. Suomalaisuus 1990-luvun proosassa*. Helsinki: SKS.
- KOIVUNEN, ANU 2012: Kansa liikkeessä Teoksessa Anu Koivunen (toim.) *Maailman paras maa*. s. 7–27. Helsinki: SKS.

- KRISTEVA, JULIA 1992 [1988]: *Muukalaisia itsellemme. [Etrangers à nous-mêmes]*. Suom. Päivi Malinen. Helsinki: Gaudeamus.
- KUUSELA, PEKKA 2006: Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa Rautio Pertti & Saastamoinen Mikko (toim.) *Minuus ja identiteetti Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. s. 36–56. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere: Juvenes Print.
- KURIKKA, KAISA 1995: *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Turun Yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto.
- _____ 2016: Kolmen pisteen tunteet. Irmari Rantamalan Harhama ja eksessin affektit. Teoksessa Helle Anna & Hollsten Anna (toim.) *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. s. 85–107. Helsinki: SKS.
- KÄKELÄ-PUUMALA, TIINA 2014: Persoona, funktio, teksti – henkilöahmojen tutkimuksesta. Teoksessa Outi Alanko-Kahiluoto ja Tiina Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. (3. tarkistettu painos - 4. painos). Tietolipas 174. s. 240-271. Helsinki: SKS.
- LAPPALAINEN, PÄIVI 1995: Tuoksuvat kukat ja kultaiset hedelmät. Aino Kallaksen Katinka Rabe identiteetin rakentumisen kuvauksena Teoksessa Kurikka Kaisa (toim.) *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa*. s. 168–188. Turun Yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 1991: Palimpsestit ja kynnystekstit. Teoksessa Auli Viikari (toim.) *Intertekstuaalisuus: suuntia ja sovelluksia*. s.145–180. Tietolipas 121. Helsinki: SKS.
- _____ 2016: Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukija. Johdatusta tunteiden kognitiiviseen poetiikan tutkimiseen. Teoksessa Helle Anna & Hollsten Anna (toim.) *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. s. 37–57. Helsinki: SKS.
- LÖYTTY, OLLI 2012: Arvoisat juhlavieraat Teoksessa Anu Koivunen (toim.) *Maailman paras maa*. s. 31–45. Helsinki: SKS.
- MÄKELÄ-MARTTINEN, LEENA 2008: Vadelmavene-identiteetti – *Synteesi*. s. 55–66. 1/2008. Helsinki: Suomen taidekasvatuksen tutkimusseura: Suomen semiotiikan seura: Suomen estetiikan seura.
- RAUTIO, PERTTI – SAASTAMOINEN, MIKKO (toim.) 2006: *Minuus ja identiteetti Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*, Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print: Tampere
- RAUTIO, PERTTI 2006: Historiallista johdattelua minä- ja identiteettitutkimukseen. Teoksessa Rautio Pertti & Saastamoinen Mikko (toim.) *Minuus ja identiteetti Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma* s. 11–22. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print: Tampere

- RIMMON-KENAN, SHLOMITH 1999 [1983]: *Kertomuksen poetiikka [Narrative Fiction: Contemporary Poetics]*. Suom. Auli Viikari. 2. painos. Tietolipas 123. Helsinki: SKS.
- ROJOLA, LEA 1995: Kotelokehto ja uusi identiteetti. Teoksessa Kaisa Kurikka (toim.) *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa*. s.13–34. Turun Yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos. Turku: Turun Yliopisto.
- ROSSI, RIIKKA & SEUTU, KATJA 2007: *Nostalgia: Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Helsinki: SKS.
- RÄTTYÄ, KAISU 2001: Kirjan kansikuva peritekstinä. Teoksessa Kaisu Rättyä ja Raija Raussi (toim.) *Tutkiva katse kuvakirjaan*. s. 177–195. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisu nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- SAASTAMOINEN, MIKKO 2006: Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio Pertti & Saastamoinen Mikko (toim.) *Minuus ja identiteetti Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. s. 170–180.
- _____ : Yksilö, riskietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa Rautio Pertti & Saastamoinen Mikko (toim.) *Minuus ja identiteetti Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. s. 138–169.
- SAUKKONEN, PASI 2005: Kansallinen Identiteetti. Teoksessa Pakkasvirta – Saukkonen (toim.) *Nationalismit*. s. 90–105. Helsinki: WSOY.
- SMITH, ANTHONY D. 1991: *National identity*. Reno: University of Nevada Press.
- STENWALL, ÅSA 2011 (toim.): *Att jag vill nånting mer: essäer om nordisk samtidsprosa*. Helsingfors: Schildts.
- Suomen kirjallisuushistoria*, 1999. Osa 1: Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. Toim. Yrjö Varpio ja Liisi Huhtala. Helsinki: SKS.
- Suomen nykykirjallisuus*, 2013. Osa 1: Lajeja, Poetiikkaa. Toim. M. Hallila, Y. Hosiailuoma, S. Karkulehto, L. Kirstinä ja J. Ojajärvi. Helsinki: SKS.
- Suomen nykykirjallisuus*, 2013. Osa 2: Kirjallinen elämä ja yhteiskunta. Toim. M. Hallila, Y. Hosiailuoma, S. Karkulehto, L. Kirstinä ja J. Ojajärvi. Helsinki: SKS.
- VUORIKURU, SILJA 2007: Minä ikävöin maahan, jota ei ole – Utopia Aino Kallaksen novellissa ”Lasnamäen valkea laiva”. Teoksessa Rossi, R. & Seutu, K. (toim.) *Nostalgia: Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. s. 168–200. Helsinki: SKS.

Internet lähteet

AHOKAS, MARJA 2018: Henri Tajfel (1981): Human groups and social categories
<http://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/sosiaalipsykologia/tajfel.htm>
tarkistettu 5.5.2019

AKATEEMISEN SUOSITUIN ESIKOISTEOS 2007: <https://archive.fo/TQpnm>

KIELIKELLO = LEHTINEN, MARJA 1994/3: Sanoja, merkityksiä, ohjeita. Eräs näkökulma Perussanakirjaan
<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=214>
tarkistettu 6.7.2018

_____ = RÄIKKÄ, ANNELI 1995/2: samastaa, samastua ja samaistaa, samaistua <https://www.kielikello.fi/-/samastaa-samastua-ja-samaistaa-samaistua>
tarkistettu 6.7.2018

KS = MOT Kielitoimiston sanakirja. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201434. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018 [viitattu 08.08.2018].

Painamattomat lähteet

HYRSKY, NIINA 1993: Homopoikia ja metsien miehiä: Kollaasimenetelmällinen mielikuvatutkimus suomalaisuudesta ja ruotsalaisuudesta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Viestintä.

NOUSIAINEN 2011: Miika Nousiainen: Vadelmavenepakolainen, Yle elävä arkisto: Ykkösen Aamu-tv: Aamun kirja. Julkaistu 5.3.2007. Päivitetty 22.11.2011. Tarkistettu 8.3.2019. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/03/05/miika-nousiainen-vadelmavenepakolainen>

PIHLAJAMÄKI, MIRVA 2010: Peritekstit ja niiden suhde päätekstiin Kari Hotakaisen teoksessa Iisakin kirkko ja Pauli Kohelon teoksessa Ohessa tilinumeroni. Pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopiston Taideaineiden laitos.

PYYKKÖNEN, ANNA-LEENA 2012: Antisankarihahmot Miika Nousiaisen komiikan avaimena. Pro gradu -tutkielma. Helsingin Yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

Muuta suositeltavaa kirjallisuutta

ALASUUTARI, PERTTI 2007: *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*, Helsinki: Gaudeamus.

BJÖRKHOLM, SUSANNE –HAMILO, MARKO 2007: *Älkää Säätäkö Päätänne - Häiriö On Todellisuudessa: Suomalaisen Psykokulttuurin Kriittikki*. Helsinki: Ajatus.

CHILDS, M. W. 1961: *Sweden, the middle way*. New Haven: Yale University Press.

KIVIVUORI, JANNE 1992: *Psykokulttuuri Sosiologinen näkökulma arjen psykologistumisen prosessiin*, Helsinki: Hanki ja jää.